

שנינא דיזמא

תוכן העניינים דאה בהלק א

נא כל מדה נכונה

שלוש עשרה מידות של רחמים המאירים בחודש אלול

ארבעים יום אחרונים היו ברצון

מִי ימלל ומי יספר גודל מעלת בני ישראל בשעה שנפלו בחטא העגל, היה זה סמוך ונראה למעמד הנעלה והנשגב של מתן תורה, שבעה עשר לחודש הרביעי הוא חודש תמוז, והיום הארבעים והאחרון בו שהה משה רבינו למעלה במרום, משה רבינו כבר עמד עם שני לוחות הברית בידו והתכונן לרדת מעילא לתתא ולמסור את הלוחות הקדושות לבני ישראל, והנה פונה אליו הקב"ה ומזרזו לרדת מהרה אל העם כי השחיתו את דרכם וחטאו חטאה גדולה ונוראה, "לך רד כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים, סרו מהר מן הדרך אשר ציויתים, עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שמות לב, ז).

בראות משה רבינו את עומק השבר ואת החרון אף הגדול שיצא מזה, פנה תחילה אל הקב"ה לחלות פניו ולהפציר בו לבל יחרה אפו בעמו אשר הוציא מארץ מצרים, ותיכף לאחר מכן מיהר לרדת אל בני ישראל עם שני הלוחות בידו, אבל ברגע שהגיע למטה והרגיש במהפכה הגדולה המתחוללת בתוך המחנה, לגודל כאבו לא עצר ברוחו, הוא שמט את הלוחות מידי ונפלו

מהרה לארץ שם נשברו לשברי שברים, בנוסף לזה אסף את כל בני לוי והורה להם לעבור מבית אחד למשנהו, לחפש את אלו שעבדו לעגל ולהורגם.

מספרת לנו התורה הקדושה (שמות לב, ל), "ויהי ממחרת, ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדולה, ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם", כאן בישר להם משה שהוא עולה פעם שנית למרום לעוד ארבעים יום וארבעים לילה, לבקש ולעורר רחמים על עם בני ישראל, אולי יחוס אולי ירחם על שארית פליטת בית ישראל ויסיר מהם החרון אף הגדול והנורא ולא יכלה אותם ח"ו מעל פני האדמה, ואילולא מה שמשה רבינו השליך את נפשו מנגד לטובת בני ישראל מי יודע אם היה נשאר שריד ופליט משונאיהם של ישראל, כמו שאמר דוד המלך בתהלים (קו, כג) 'ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית'.

לסוף אותם ארבעים יום – דהיינו בכ"ט אב – דיבר הקב"ה למשה רבינו (שמות לד, א), "ויאמר ה' אל משה, פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת", ומבואר ברש"י (דברים ט, יח), שבדיבור זה הוכיח לו הקב"ה כי מתחיל להתרצות אליו ולקבל את תחנוניו, אם כי שלמות הריצוי היה ביום הכפורים, וכלשון קדשו של רש"י: "בו ביום (ער"ח אלול) נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל ואמר למשה 'פסל לך שני לוחות', עשה עוד ארבעים יום נמצאו כלים ביום הכפורים, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה 'סלחתי כדברך', לכך הוקבע למחילה ולסליחה"^נ.

הערות והוספות

סעיף ג), כי כשם שיום י' תשרי נקבע ליום כפור מחמת הריצוי השלם שהיה בו, כך גם התקינו יום כ"ט אב לומר בו 'יום כפור קטן' מחמת הריצוי המועט שהיה בו.

א. וכתב בספר 'שערי יששכר', שמכאן סמך ורמז למנהג ישראל לומר תפלת יום כפור קטן בערב ראש חודש אלול יותר משאר חודשי השנה (ראה 'מטה אפרים' סימן תקפא

הקב"ה אף ציוה לו מה לעשות עם לוחות האבנים לאחר שיפסול אותם, כפי שהכתוב ממשיך ואומר (שמות לד, ב), "והיה נכון לבוקר ועלית בבוקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר", משה רבינו אכן עשה ככל אשר ציוה אותו השי"ת, ובבוקרו של א' אלול עמד מוכן ומזומן עם הלוחות בידו ועמהם עלה אל הר סיני, היה זה הפעם השלישית והאחרונה בה עלה משה רבינו למרום לארבעים יום וארבעים לילה.

ומנין אנו יודעים שכל הארבעים יום האחרונים היו ברצון, כי בפרשת עקב, כאשר מדבר משה רבינו על העליה השלישית למרום, אומר להם לבני ישראל כהלשון הזה (דברים י, י), "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה", וממה שהקיש את הארבעים האחרונים לארבעים יום הראשונים הסמוכים למתן תורה, שבוודאי היו ברצון, אנו למדים שגם האחרונים היו ברצון, וביום האחרון, דהיינו ביום הכיפורים התרצה אליו הקב"ה בשלמות ואמר לו 'סלחתי', או אז ירד משה רבינו לבני ישראל ומסר להם את הלוחות השניות.

בזמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם

עתה נחזור ליום בו עלה משה רבינו להר בפעם השלישית, כאשר הגיע אל ראש ההר עומד ומצפה להשראת השכינה, באותו שעה "וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם" (שם פסוק ה), ותיכף לאחר שמשה רבינו קרא בשם ה' התגלה אליו הקב"ה בגילוי נורא אשר לא היה כמותו, באותו מעמד גילה לו הקב"ה את מידותיו הקדושות - ה' ה' א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת, נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקמה - י"ג מדות של רחמים המסוגלים להסיר כל חרון ולבטל כל כעס וחמה מעל בני ישראל.

הגמרא במסכת ראש השנה (יז:) מתארת לנו תיאור נורא הוד מן המעמד הנשגב הלזה: "אמר רבי יוחנן, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר

לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". פירוש, כל אימת שישראל ייכשלו בחטאים וירצו לעשות תשובה על חטאיהם, יאמרו סדר י"ג מדות הללו והקב"ה מוחל להם על עוונותיהם, וכהמשך מאמר הגמרא, "אמר רב יהודה, ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר (שם פסוק י) 'הנה אנכי כורת ברית'".

ובספר ליקוטי תורה (פרשת נצבים - ב) להרב בעל התניא זי"ע כתב דברים נוראים, שענין הי"ג מדות הם כענין כריתת ברית אהבה בין שני ידידים הכורתים ברית על האהבה שביניהם שלא תיפסק לעד ולעולמי עולמים. ולמה הם כורתים ברית, כי חוששים שמא אין זה אלא אהבה תלויה בדבר וכאשר תיפסק הסיבה תיבטל אף האהבה, או שמא תתחדש איזה סיבה חיצונית שעלולה לבטל את אהבתם, לכן כורתים ביניהם ברית נצח לבל תמוש האהבה מאתם בכל ענין שלא יהיה, אפילו באופן אשר על פי טעם ודעת היה צריך לבטל את האהבה ולהפריד בין הדבקים, כי על כל פשעים תכסה אהבה.

בדבר הזה עשה הקב"ה עם משה רבינו ע"ה, שבשעה שגילה לו את הי"ג מדות הוסיף לומר לו (שמות לד, י) 'ויאמר הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה', והיינו שהודיע לו הקב"ה כי בי"ג מדות הללו הוא כורת ברית של אהבה נצחית בינו ובין בני ישראל לעד ולעולמי עולמים, ואפילו כאשר תימצא איזה סיבה אשר על פי השכל הפשוט צריכה האהבה להתבטל, בכל זאת תעמוד הברית הזאת לעד ולנצח נצחים שלא תמוש האהבה מבינינו ושלא יהיו העוונות מבדילין ח"ו.

בחודש אלול מתעוררין י"ג מקורות של י"ג מדות הרחמים

מפשטות המקראות משמע - וכך גם הבאנו לעיל - שהמעמד הנשגב הלזה של גילוי י"ג מדות למשה רבינו היה ביום הראשון שעלה למרום,

דהיינו ביום א' אלול², ולפי זה יובן ביותר המובא בכתבי האריז"ל שבראש חודש אלול מתעוררים י"ג מקורות של י"ג מכילין דרחמי, ויש לומר שהתעוררות הזאת הוא מכח גילוי המידות והתעוררות הרחמים שהיה למשה רבינו בשעה שעלה למרום בימים ההם בזמן הזה, ולכן בכל שנה ושנה בהגיע היום הזה מתעוררים שוב אותם הרחמים והרצון, ומשום הכי נקרא כל חודש אלול ימי רצון'.

ובן הוא המשמעות בכתבי רבינו חיים ויטאל, דכאשר בא לבאר את היחודים הנפלאים אותם קיבל מאת רבו האר"י ז"ל לכוון בימים הראשונים של חודש אלול, הוא כותב כהלשון הזה (שער היחודים פרק ז): "ודע כי עיקר זה היחוד הוא כל אותן הארבעים יום שמתחילין מראש חודש אלול עד יום הכיפורים, כי בכל אותן הימים הארבעים תעניות שהתענה משה רבינו ע"ה לקבל הלוחות האחרונות היה ברצון, כמו שכתבו חכמינו ז"ל, והענין, כי אז באותן הימים נפתחים הי"ג מקורות די"ג תקוני דיקנא, ומתגלין למטה, אז נקרא 'עת רצון' בכל אותן הימים, ולכן עיקר עשות היחודים הם בימים ההם".

הערות והוספות

ולא התראה כלל עם בני ישראל. ורק ביום הכיפורים עצמו, כאשר ירד אל בני ישראל עם הלוחות השניות, גילה להם גם את השלש עשרה מידות ששמע מפי הגבורה עוד בראש חודש אלול.

נמצא לפי זה כי שני פעמים התגלו השלש עשרה מידות, הפעם האחד היה בראש חודש אלול, שבו גילה זאת הקב"ה למשה רבינו, והגילוי השני היה ביום הכיפורים בו גילה זאת משה רבינו לבני ישראל.

ב. אכן יש לציין, כי בכמה וכמה ספרים נמצאו שהקב"ה גילה את השלש עשרה מידות של רחמים למשה רבינו ביום הכיפורים ולא בראש חודש אלול כפי שביארנו, ואולי אפשר לקיים את שניהם, דיתכן לומר שלמשה רבינו התגלו המידות בראש חודש אלול, כפי שביארנו וגם כפי המשמעות בפשטות הפסוקים, אולם לבני ישראל לא התגלו המידות עד ליום הכיפורים, כי מראש חודש אלול ועד ליום הכיפורים שהה משה רבינו בשמי השמים

ובן כתב הרה"ק מלאדי בספר 'ליקוטי תורה' (פרשת ראה - א) על הפסוק בשיר השירים (ו, ג) 'אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים': "הנה שושנה יש בה תליסר עלין כנגד י"ג מכילין דרחמי שבפסוק 'מי א-ל כמוך' ושבפסוק א-ל רחום כו" שמשם הוא מקור התשובה להיות נושא עון כו' והם המתגלים בראש חודש אלול שאז הוא בחינת עת רצון, כי מראש חודש אלול עד אחר יום הכפורים הם מ' יום שעלה משה רבינו ע"ה למרום לקבל לוחות האחרונות, ומה ימים הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון".

זהו אם כן הטעם שנהגו לומר מזמור כ"ז שבתהלים - לדוד ה' אורי וישעי - בארבעים יום הללו שמראש חודש ועד יום הכפורים, היות שבמזמור זה נזכרים י"ג פעמים שם הוי"ה כנגד י"ג מדות של רחמים, וכתב ב'סידור רבי שבת' שלכן אנו אומרים אותו מראש חודש אלול, כי בימים אלו נפתחו הני י"ג מקורות מי"ג מכילין דרחמי, והם מתגלין ומאירין למטה ומבטל כל המקטריגים, ועל ידי אמירת המזמור שיש בו י"ג שמות אלו אנו פועלין ומבטלין מעלינו הבית דין של מעלה ומארי תריסין ומקטרגין שאין להם רשות לקרב כלל לדון אותנו, אלא מלפניך משפטינו יצא, ואז יוצאין אנחנו זכאין בדין (וראה גם בספר 'פנים יפות' פרשת אחרי מות - ויקרא טז, ל).

השי"ת ברא את העולם בכדי שיתגלו בו י"ג מזותיו

אם נתבונן מעט בפשרן של דברים, נראה כי סוד גדול ונורא גילה לנו השי"ת בימים הללו, ואין זה דבר של מה בכך כלל וכלל, כי כאן גילה הקב"ה למשה רבינו את סוד הבריאה כולה, דהנה בכתבי האריז"ל מביא שכל גדולי המקובלים התחבטו וחקרו לדעת סיבת בריאת העולמות לאיזה צורך הייתה, ונמנו וגמרו כי תכלית בריאת העולמות הוא היות שרצה הקב"ה להיות שלם בכל שמותיו וכינוייו המופיעים בי"ג מדות הרחמים, ובכדי להוציא מן הכח אל הפועל את שמותיו ומדותיו הק' היה צריך לברוא את העולם, כי אם ברצונו יתברך להיקרא רחום וחנון, צריך קודם כל להעמיד ברואים בעולם שיוכל

לרחם עליהם ולחון אותם, ואם חפץ להתכנות 'ארך אפים' גם לזה צריך שיהיו אנשים עליהם יכול להאריך אפו, וכן הלאה (וראה בזוהר הק' - ח"ג רנז:).

ובן כתב בספה"ק 'אדם ישר' לרבינו האריז"ל (ביאור תחלת אצילות העולמות - ענף ראשון), "סיבת הדבר (לבריאת העולמות) היה, לפי שהנה מוכרח שהשם יתברך יהיה שלם בכל הפעולות ובכל השמות של גדולה וכבוד, ואם לא היה ממציא פעולותיו וכוחותיו לידי פועל ומעשה לא היה כביכול נקרא שלם, לא בפעולותיו ולא בשמותיו וכינוייו". כיוצא בזה כתב גם בספר הק' 'עץ חיים' (שער א ענף ב), "וכשעלה ברצונו להאציל הנאצלים ולברוא הנבראים לסיבה נודעת, והוא ליקרא 'רחום וחנון' וכיוצא, ואם אין בעולם מי שיקבל רחמיו ממנו איך יקרא רחום, וכן על דרך זה שאר הכנויים".

יותר מזה איתא בזוהר הק' (פרשת אחרי מות - ח"ג סט:), שבזמן בריאת העולם, כאשר חישב הקב"ה לברוא את האדם, נמלך קודם בהתורה הקדושה האם הדבר כדאי, אולם התורה הקדושה לא הסכימה לזה וטענה לפניו יתברך, הלא גלוי וידוע מלפניך שעתיד האדם לחטוא, ואם תתנהג אליו במדת הדין ותשיב לו כגמולו בראשו, לא יוכל העולם לעמוד ולהתקיים לפניך אפילו שעה אחת, כל שכן שלא יהיה שום קיום לאדם, למה אם כן לברוא דבר שאין לו קיום.

אבל הקב"ה פייס את דעתה באומרו שאין לה ממה לחשוש, כי לא לחינם אני נקרא 'א-ל רחום וחנון ארך אפים'?! , ולכן, עוד בטרם בריאת העולם ברא הקב"ה את כח התשובה, כדי שאם יחטא האדם יוכל לעשות תשובה ולטהר מחטאיו, כך יהיה קיום לאדם ולעולם לאורך ימים ושנים טובים. וחזינן מזה, שרק בכח אלו הי"ג מדות של רחמים עמד הקב"ה וברא את העולם?.

הערות והוספות

ג. וכדכתב הרה"ק מראפשיץ זי"ע בספר 'זרע קודש' (פרשת זכור) וזה לשונו: כמו שאמרו חז"ל על פסוק (דברים ג, כג) ואתחנן כו' שהוא מלשון וחנתי את אשר אחון כו'

מה הוא חנון ורחום אף אתה הִיָּה חנון ורחום

העבודה שלנו זה ללכת בדרכו של מקום בורא כל העולמות ולדבוק במדותיו הק', כדאיתא בגמרא (שבת קלג:): 'הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום', עד כדי כך, שיש אומרים שכל הסגולות של אמירת י"ג מדות אינם מועלים באמירה גרידא, אלא רק כאשר יחיה עם המדות הללו ויקיימם להלכה ולמעשה.

בדכתב בספר 'ראשית חכמה' (שער הענוה - פרק ראשון): "ושמעתי משם הגאונים כי על כוונה זו אמרו במסכת ראש השנה על (שמות לד, ו) ויעבור ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתיב אי אפשר לאומר, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראהו למשה ואמר לו כל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם, עד כאן לשוננו. והדבר קשה, שהרי אנו רואים שכמה פעמים אנו מזכירין י"ג מדות ואינם נענים. אלא אומרים הגאונים, כי כוונת יעשו לפני כסדר הזה אין הכוונה לבד על עטיפת טלית, אלא שיעשו סדר המדות שלימד הקדוש ברוך הוא למשה שהוא א-ל רחום וחנון, דהיינו מהו רחום אף אתה תהיה רחום וכו' וכן לכל י"ג מדות"⁷.

הערות והוספות

היה על ידי מקור י"ג מדות הרחמים, שבלעדי זאת לא היה אפשר להיות בריאה מטעם הנ"ל, נמצא שתיכף שעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם, שהיה אז שם אהי"ה כנ"ל, תיכף היה על ידי י"ג מדות הרחמים, והם ראשית הבריאה.

ד. וראה בספר הק' 'מאור ושמש' (פרשת חוקת), שגם הוא נקט כהדעה הסוברת שלא די בעצם האמירה של י"ג מדות אלא צריך לקיים אותם להלכה ולמעשה, וזה

הי"ג מדות הרחמים שמקורם משם אהי"ה, שהשם הזה מורה על כשעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם, ואמר יתברך אברא העולם ואהיה לאלוה לנבראים, ואז תיכף בהשם הקדוש הזה והרצון הזה, היה מקור הי"ג מדות הרחמים, כמו שמצינו בספרים (זוה"ק ח"ג ט:): שאמרו לפניו יתברך בתחילת הבריאה והלא האדם הוא עתיד למחטי קמך, והשיב יתברך וכי למגנא אנא נקרא רחום וחנון כו', נמצא שהבריאה, בראשית

וכתב השל"ה הק' (בעשרה מאמרות - המאמר השביעי - ו) כי הגם שדברי הגאונים המובאים ב'ראשית חכמה' הם אמת לאמיתה, ועל כל אחד לקיים את המדות הללו במעשיו ולהיות רחום וחנון וכו', מכל מקום אין זה בא למעט את הפשט הפשוט בגמרא, שממנו משמע כי עצם הזכרת י"ג מדות בפה מעורר רחמים על ראשי עם קודש.

ונאה להביא כאן את לשונו הזהב של ה'רבנו בחיי' (שמות לד, ו), שבטרם מתחיל לבאר את הפירוש של הי"ג מדות הוא מקדים וכותב כהלשון הזה: "וצריך אתה לדעת, כי כל המבין שלש עשרה מדות ויודע פירושן ועיקרן ומתפלל בהם בכוונה, אין תפילתו חוזרת ריקם אלא אם כן היו בידו עבירות שמעכבות זה, והנה בזמן הזה שאנחנו שרוים בגלות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאותינו ולא מזבח להקריב עליו קרבנות ולא בית המקדש להתפלל בתוכו, לא נשאר לנו לפני ה' בלתי אם תפילתנו ושלש עשרה מדותיו, ומתוך שלש עשרה מדות אלה למדנו סדרי תפילה ובקשת רחמים מאת אדון הכל יתעלה"^ה.

הערות והוספות

מלכות קדישא, וכל השפעות טובות ונחלים קדושים יהיו הולכים אל הים שהוא מלכות קדישא, ומשם יתברכו עם בני ישראל וימתקו כל הדינים קשים אשר מתעוררין חס ושולם על כנסת ישראל, ואז כל הנחלים הקדושים המה מלאים ששון ושמחה רינה וצהלה ממה שמקבלים כנסת ישראל השפעות טובות ורב חסד ורחמים גמורים.

ה. ובספר 'יסוד ושורש העבודה' (שער יא, ח) מעורר על חובת הזהירות באמירת י"ג מדות של רחמים לאומרה בכוונה הראויה, וזה לשונו: באתי לעורר אל זהירות הי"ג מדות

לשונו: והנה דרשו חז"ל (ראש השנה יז:) בפסוק (שמות לד, ו) 'זיעבור ה' על פניו ויקרא וגו', מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור ולימדו סדר תפילה וכו' אם יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם עוונותיהם. ופירשו רבותינו הקדושים כוונתם שאמרו אם יעשו לפני כסדר הזה וכו', דהיינו שיתנהגו בהשלש עשרה מדות, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', ועל ידי כן יהיו ממשכיין על בני ישראל כל הטובות ורחמים וחסדים מהמקור של רחמים דהיינו מ"ג תיקוני דיקנא עילאה להמשיך משם עד סוף המדריגה שהיא

קדושת חודש אלול חשובה בפני עצמה

וּלְיָמֹד גדול שנינו כאן, שחודש אלול הוא זמן נעלה ונשגב לא רק משום שהוא זמן של הכנה לקראת ראש השנה ויום הדין, כפי הרגילות לחשוב, אלא הוא גם זמן חשוב ומרומם בזכות עצמו, כיוון שבימים הללו שהה משה רבינו במרום ברחמים וברצון, וארבעים יום הללו הם חטיבה אחת של קדושה וטהרה שמתחילים בראש חודש אלול, בו מתחיל להתנוצץ האור והגילוי הנפלא של י"ג מדות של רחמים המתגוללים על עם קדוש ומעוררים השפעות של רחמים ורצון לכלל ולפרט, וממשיכים עד יום הכיפורים בו התרצה אלינו הקב"ה באמירת 'סלחתי' ובמסירת הלוחות השניות.

לְבַן החכם עיניו בראשו לנצל את הימים הנעלים הללו עד תומם, ואל יטעה לחשוב מה בכך אם הפסדתי יום אחד של אלול, הן עוד הזמן גדול ואם לא היום אז מחר או מחרתיים, לא ולא, כי באמת קדושת הימים הללו עומדת בפני עצמו וכל רגע ורגע מהם קדושים ויקרים ואין להם ערוך כלל וכלל, ומי פתי לאבד את המתנה הנפלאה אשר הקב"ה זיכה אותנו בזה.

כַּמְסוּפָר על הרה"ק רבי מנחם מנדל מוויטבסק זי"ע, שעלה לארץ ישראל והתיישב בעיר טבריה, ובאותו זמן כיהן שם ברכנות החכם-באשי

הערות והוספות

הי"ג מדות עם הציבור. ויתחיל מפסוק ויעבור ה' על פניו ויקרא, ולא כמו שנוהגים להתחיל מה' ה' וגו', ויזהר מאד בדקדוק התיבות של י"ג מדות כפי שנתבאר למעלה, גם באל-מלך יושב יזהר כי תפלה זו הובא בזה"ק ובתקונים.

לאומרם בכוונה עצומה מאד מאד, כי אמירתם בכוונה מעוררים רחמים גדולים בעולמות העליונים והזכרתם היא סגולה נפלאה לכפרת העונות. וכשישמע שהתחילו הציבור לומר הי"ג מדות, אף אם הוא עדיין לא סיים הסליחה, יפסיק באמצע ויאמר

ששמח מאד על ביאת הצדיק לעירו, וביקש ממנו להשתתף באספות של פרנסי העיר כדי שייהנו ממנו עצה ותושייה, ורבי מנדל אכן נעתר לבקשתו והגיע להשתתף.

בעבור זמן-מה, בחודש אלול, התקיימה אסיפה נוספת והחכם-באשי שלח שוב לקרוא לרבי מנדל, אולם רבי מנדל מסר לשליח שהפעם אין ביכולתו להופיע. הצטער החכם-באשי מאד, ובהזדמנות שפגש את רבי מנדל שאלו לפשר סירובו. השיב לו רבי מנדל: בימי אלול אני כל כך עסוק בעבודת הימים, שגם אם אלך בדרך ואמצא שם סכום כסף גדול, לא אוכל להתכופף כדי להרימו מקוצר הזמן!

ממעשה זה אנו למדים להחשיב ולהעריך כל רגע של חודש אלול כמתנה נפלאה שאין לה ערוך, בו מאירים הארות גדולות מי"ג מדות של רחמים, וגם מחסדי השי"ת שהעמיד את חודש אלול בסמוך ליום הדין, בכדי שנגיע לראש השנה מרוממים מעט מן החומריות והארציות האופפים אותנו במשך כל ימות השנה, והחכם עיניו בראשו להשקיע כח ומח בכל ימות החודש, להרבות בתורה ותפילה ועבודת השי"ת בכל מאודו, ובזכות זה נזכה להידבק במידותיו הקדושות ולהגיע אל יום הדין מטוהרים ונקיים מכל העוונות, אמן ואמן.

העבירו שופר במחנה

תקיעת השופר בחודש אלול בכדי להרחיק מן החטא

ג' טעמים לתקיעת שופר בחודש אלול

כתב ה'טור' (סימן תקפא): "תניא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו), בראש חודש אלול אמר הקב"ה למשה 'עלה אלי ההרה' (שמות כד, יב), שאז עלה לקבל לוחות אחרונות, והעבירו שופר במחנה - משה עלה להר - שלא יטעו עוד אחר עבודת גילולים, והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר (תהלים מז, ו) 'עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר', לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בראש חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש - כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר (עמוס ג, ו) 'אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו', וכדי לערבב השטן, וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה", אלו דברי הטור.

ה'בית' חדש' (שם) עמד על דברי הטור הללו בהרחבה גדולה ודייק היטב בלשונו, ומתוך דבריו הוציא שלושה טעמים מחולקים למה נהגו לתקוע בשופר בחודש אלול: א. כי ביום זה - א' אלול - עלה משה למרום לקבל הלוחות השניות, ולאחר שחששו בני ישראל שמא יבואו לידי טעות כפי שהיה בעליה הראשונה, שטעו בחשבון הארבעים יום ונכשלו בעגל, לכן לא

הסתפקו הפעם בכרוז המודיע על עליית משה למרום, אלא הוסיפו לתקוע בשופר, ומקול שופר זה עלה אלקים בתרועה. ב. כדי לעורר את העם בתשובה כל חודש אלול. ג. כדי לבלבל את השטן לפני ראש השנה.

והנה, שני הטעמים האחרונים, הטעם שקול השופר מעורר לתשובה והטעם שהשופר מבלבל את השטן, מובנים לנו היטב והם גם נוגעים למעשה, שהרי חודש אלול הוא הזמן שבו מתכוננים בני ישראל לקראת ראש השנה ויום הדין, ומשכך, שומה עלינו להתעורר לתשובה ותיקון המעשים, ובאותה מדה צריכים אנו גם לבלבל את השטן לבל יוכל להשטיננו בדין. אבל הטעם הראשון צריכים אנו להבין מה הוא נוגע אלינו, מדוע לנו לעשות זכר לתקיעה שתקעו ישראל באותו הזמן, מה נשתנה אותו תקיעה משאר כל התקיעות שתקעו במדבר ואין אנו עושים להם שום זכר.

העבירו שופר במחנה שלא יטעו עוד

ובבדי להבין את הענין לאשורו יש לנו להקדים ולירד לשורשם של דברים, לדעת מה היתה הסיבה שגרמה לבני ישראל לתקוע בשופר באותו הזמן, ולפי זה יתבאר הכל על נכונה.

והנה זאת כבר נודע לנו, שמשה רבינו עלה למרום שלשה פעמים, הפעם הראשונה היה ביום ששה בסיון, אז עלה השמימה בכדי להוריד את הלוחות הראשונות, אולם עליה זאת לא הסתיימה בטוב, כי בני ישראל טעו בחשבון הארבעים יום, ולפי חשבונם כבר היה צריך משה רבינו לרדת מן ההר, וכאשר ראו שלא בא הלכו ועשו את העגל רח"ל^א. רק למחרת - כאשר נשלם

הערות והוספות

א. כמו שכתוב בתורה (שמות לב, א), 'וירא העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו העם כי בושש משה לרדת מן ההר ויקהל אלקים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש

באמת הארבעים יום - הגיע משה רבינו אל המחנה, וכשראה את החורבן המתחולל שם השליך את הלוחות לארץ ונשברו לשברי שברים.

תיבה לאחר השבר הגדול הזה עלה משה שוב למרום לארבעים יום וארבעים לילה, לבקש רחמים על ישראל שלא ייפגעו ממדת הדין, כמו שנאמר (דברים ט, כה) "ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר ה' להשמיד אתכם", וביום האחרון של העליה הזאת התחיל הקב"ה להתרצות אליו והורה לו להכין לוחות חדשות ולחזור עמהם אל ההר, כדכתיב (דברים י, א) "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים... והיה נכון לבוקר ועלית בבוקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר".

משירד, הלך משה רבינו "ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים, וישכם משה בבוקר ויעל אל הר סיני כאשר צוה ה' אותו, ויקח בידו שני לוחות אבנים" (שמות לד, ד), והיה זה בראש חודש אלול, שהוא היום בו עלה משה רבינו בפעם השלישית השמימה לארבעים יום וארבעים לילה, ובאותו השעה העבירו קול שופר במחנה, למען הזהיר את העם שלא יטעו שוב אחר העבודה זרה כמו שהיה בפעם הראשונה, ועל ידי אותה תקיעה נתעלה הקב"ה באותו הזמן, כדכתיב (תהלים מז, ו) "עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר".

הערות והוספות

אין לילו עמו, שהרי בשבעה בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז. בששה עשר בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפילה וערבוביא לומר ודאי מת משה, לכך בא ערבוביא לעולם. אמר להם מת משה, שכבר באו שש שעות ולא בא וכו', כדאיתא במסכת שבת (דף פט).

אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, וכתב שם ברש"י וזה לשונו: כי בושש משה - כתרגומו, לשון איחור... כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות. כסבורים הם, שאותו יום שעלה מן המניין הוא, והוא אמר להם שלימים, ארבעים יום ולילו עמו, ויום עלייתו

ולעולם צריכים אנו להבין מדוע היו בני ישראל צריכים לתקוע בשופר בכדי להפריש את העם מעבודה זרה, מדוע לא היה להם די להעביר כרוז בכל המחנה, לידע ולהודיע שמשה רבינו עלה למרום ושוב אין מקום לטעות אחר גילולי עבודה זרה.

וייש לומר הענין, שלאחר שכבר נכשלו בני ישראל בחטא החמור של העגל היה כואב לבם על אותו מכשול חמור שנפלו לתוכו, ומגודל הפחד שלא ייכשלו עוד באותו הקלקלה לא הסתפקו בכרוז בלבד, כי שמא לא יהיה בזה די בכדי להרחיקם מן החטא, לפיכך הגדילו עשות משמרת למשמרת, והעבירו קול תקיעה בכל המתנה בכדי להחריד את לב העם, ולחקוק בתוך הנפש פנימה את גודל הזהירות שיש להישמר ולהיזהר עד הקצה האחרון שלא להיכשל עוד.

והייתה התקיעה הזאת לנחת רוח לפני הבורא יתברך שמו עד אין לשער ואין לתאר, כראותו את גודל היראת חטא שלהם ועד כמה הם משתוקקים שלא להיכשל עוד, על ידי זה עלה ונתעלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר.

לאחר החטא אסור להמשיך כאילו לא היה

מערתה יובן לך היטב, מדוע בכל שנה ושנה בהגיע ראש חודש אלול אנו תוקעים בשופר ומזכירים שוב את אותו התקיעה, כי עתה, עם הגיע חודש אלול, חפצים אנו להשמיע בזה את הדרך הנכונה אשר ילך בה כל אחד מישראל.

הן גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהאדם קרוץ מחומר עב ולבו לב בשר, ומלבד חלישות מזגו וטבעו הרך של האדם, עוד נוסף עליו רוגזו של היצר הרע אשר דרכו להסית ולהדיח מן הדרך הטוב, כדרך שנאמר (בראשית ה, כא) 'יצר לב האדם רע מנעוריו', עניים ואביונים אנו בדעת, 'תולעת ולא איש

חרפת אדם ובזוי עם' (תהלים כב, ז), ממש כשל כוחנו לעמוד כנגדו, וכלשון ה'שער הכוונות' (דרושי העמידה דרוש ו) "כי הנה אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ) - וכמעט שהאדם מוכרח לחטוא".

לבן, כאשר נכשל האדם בעבירה רח"ל, אין עליו תביעה כל כך על עצם הדבר שלא עמד בנסיון ונכשל בחטא, שהרי זהו טבע האדם, אבל טענה אחרת יש עליו, תביעה גדולה מאד, מה עשה לאחר שנכשל בחטא, האם המשיך אז כאילו שלא אירע מאומה, או שמא הכיר בחטאו וקבע לעצמו גדרים וסייגים לבל יכשל שוב בחטא, ועל דבר זה יבוא אלקים במשפט עמנו.

בני ישראל לאחר שנכשלו בחטא העגל לא המשיכו בסדר היום כאילו דבר לא היה, אלא אדרבה, הם קיבלו על עצמם לשוב בתשובה שלימה, לגדור גדר ולעמוד בפרץ לבל יכשלו שוב בחטאים, ולכן כאשר עלה משה שוב למרום וחששו שמא בהיעדרו יכשלו שנית בחטא העבודה זרה, לא הסתפקו בהעברת כרוז בעלמא להודיע שמשה עולה למרום ואין מקום לטעות בכך, אלא עשו מזה עסק שלם והוסיפו לתקוע ולהחריד בקול שופר בכדי שיכנס בלב היטב הפחד והיראה מן החטא.

אנו תוקעים בשופר בכדי להישמר מן החטא שחטאנו

על פי זה יבואר היטב הטעם הראשון שהביא הטור בשם ה'פרקי דרבי אליעזר', שהתקיעה באלול הוא לזכר השופר שתקעו בני ישראל בראש חודש אלול לאחר חטא העגל, כי ממעשה זה אנו למדים דרך בעבודת השי"ת הנוגעת מאד לימים הללו של חודש אלול, ימים גדולים וחשובים המשמשים כהכנה דרבה והתעוררות לקראת יום הדין הממשמש ובא, בו יעברו לפניו כל באי העולם כבני מרון ונסקרים בסקירה אחת, לראות ולדעת כל אחד ואחד האם התנהג במשך השנה בדרך הישר והטוב.

לכן אנו תוקעים בשופר לעת הזאת, בכדי לעורר אותנו מתרדמת הזמן ולהחדיר בקרבנו את הפחד והזהירות מן החטא, לא רק על ידי אזהרה והתרעה גרידא, אלא בקול תרועת השופר שמזעזע את נימי הלב פנימה וקורא לנו בכל תוקף להכיר בנפשנו כי חטאנו לאלוקים, להתבייש מלפניו ולעשות פעולות וגדרים בכדי שלא נכשל חלילה עוד באותו החטא, וכעין אותו התקיעה שתקעו בני ישראל במדבר בראש חודש אלול להוסיף גדר על גדר ושמירה על שמירה, ואף אנו הולכים בדרך הזה, איננו מסתפקים בהרהורי תשובה בעלמא, אלא מוסיפים לתקוע בשופר ולהכריז בקול כי חפצים אנו לשוב בתשובה שלימה מלפניו יתברך ולהישמר בשמירה מעליא שלא נשוב לכסלה עוד.

הראגה הזאת שלא ניכשל שוב באותם חטאים שחטאנו כבר, הא גופא הוא תיקון נפלא על מה שנכשלנו בחטא, וזהו דרך התשובה הנכונה, כדכתב הרבינו יונה בספר 'שערי תשובה' (שער ראשון אות יז): "ועוד ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ב, ד): 'אל תאמין בעצמך עד יום מותך', כל שכן האיש אשר נצחו לכו כבר, כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל עת, ולהוסיף בנפשו יראת השם יום יום, ותהיה לו למעוז בעבור עליו כל משברי היצר המתחדש לעתיד"².

הערות והוספות

שלא יחריב כל בתייהם, ומדת הקדוש ברוך הוא אינו עושה כן, כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט, שהוא עושה נקמה והישרים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת, לכן חילו מלפניו כל הארץ, אך אל תדאגו, כי לא יבא הקדוש ברוך הוא כי אם לתקן העולם לישבו, אבל כשאין הבריות דואגים ממנו וחוטאים אז יחפכם ויאבדם.

ב. כמבואר ברש"י על הפסוק (דברי הימים א טו, ל) 'חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט', שאותה הראגה שדואגים בני האדם מן הקב"ה ויראים מן החטא, היא דאגה טובה שגורמת לקיום העולם ותיקונו ופוטרת מכל הדאגות האחרות, וזה לשונו: מלך כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הוא מטיל עליהם יותר אימה והם דואגים ממנו יותר

עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם

ונמצא, שהתקיעה בשופר בכל יום ויום מימי חודש הרחמים והרצון, מזכיר לו לאדם שעתה הוא הזמן הראוי והנכון לשוב בתשובה שלימה מלפני השי"ת, לגדור גדר ולעמוד בפרץ, השופר מטלטל את הנפש מתרדמתו וזועק 'עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם' (לשון הרמב"ם הלכות תשובה ג, ד), וכפי שהנביא משתומם על בני ישראל (עמוס ג, ו) 'אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו'.

השופר מכריז בקול רעש גדול אדיר וחזק, שחלילה לא נפסיד את המתנה היקרה שקיבלנו ואלול שמה, שהרי מרחק קטן, כחוט השערה ממש, מפריד בין המדרגות וההשגות הרמות לבין התהום ושפל המדרגה, כמו שהיה אצל בני ישראל במדבר, שלא עבר אלא זמן מועט אחר שעמדו רגליהם למרגלות הר סיני וכבר הגיעו עד לחטא העבודה זרה ולמצב של 'ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל' (שמות לב, ד), ואם לא נתעורר עתה מקול השופר, עלולים אנו למצוא את עצמנו עד מהרה לאחרי ימי הרחמים והסליחות בלא תשובה ובלא כלום ואנו אנה אנו באים, ובכח השופר אנו מתעוררים מבעוד מועד.

לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני

אבל עוד יש אתנו דברים שאנו יכולים ללמוד ממה שקבעו לנו חז"ל לתקוע בחודש אלול לזכר התקיעה שתקעו ישראל במדבר, שהרי כבר הזכרנו מתחילה שהתקיעה הייתה בכדי להתריע ולגדור גדר שלא יכשלו שוב באותו חטא שנפלו בו מקודם, ומזה הטעם אנו תוקעים בחודש אלול, בכדי להוסיף משמרת למשמרת לבל ניכשל עוד בעוונות שעוינו ופשענו משך כל השנה כולה.

אפם כי גם בדבר זה צריך משנה זהירות, שהרי אחד מדרכי היצר ותחבולותיו הידועים, שכאשר הוא רואה כי התעורר אחד מישראל לשוב בתשובה ומתחיל לבו נוקפו על חטאיו ופונה לתקן דרכיו מכאן והילך, מיד בא אליו היצר הרע בערמה ומשיאו עצה שאינה הוגנת, שיקבל על עצמו הרבה קבלות טובות וכל מיני הנהגות גדולות ועצומות שהם למעלה מכוחותיו, כי בכך סמוך ובטוח היצר שהאדם הזה נשאר ברשותו, שהרי לא יעבור זמן רב ויתרפו ידי האדם מן הקבלות הגדולות שיקבל על עצמו, ומתוך ייאושו כי רב הריהו נופל שוב אל חיק היצר.

אבל עצה אחת יש לו לאדם שאם יצעד בה סופו שיתייצב על הדרך הנכון, שבשעה שינוח על האיש ישראל רוח של טהרה ויבוא להתחזק ולקבל על עצמו איזה קבלה טובה, קודם כל ישער בדעתו האם יוכל לעמוד בזה והאם יהא בכוחו להתמיד בכך לאורך זמן, ורק לאחר שיהיה בטוח בזה יקבלה על עצמו, ומוטב שיקבל אפילו קבלה קטנה ופשוטה ובלבד שיוכל לעמוד בזה לאורך ימים טובים וארוכים, ואחר זמן, כשכבר יסגל את ההנהגה הזאת לקניין בנפשו, אז יוכל להמשיך ולקבל עליו עוד עניינים וקבלות טובות עד שיעלה ויתייצב על הדרך הסלולה העולה בית קל.

את היסוד לכך אנו כבר מוצאים בדברי המקובל האלוקי הרש"ש זי"ע (נהר שלום לט.) בדברים שנשא לפני התקיעות, ושם מובא הלשון הזה: "ולקבל כל אחד ממנו לשוב מאיזה עוון שבידו, ואל יפחות כל אחד לשוב מאיזה חטא קל או חמור, כי בזה זוכה להיות צדיק בעל תשובה ומכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות", עד כאן לשונו¹, וחזינן מתוך דבריו שאפילו אם מקבל על

הערות והוספות

ג. בספר 'פלא יועץ' (ערך ראש השנה) הביא את כל אריכות הדרשה של הרש"ש זי"ע, ומלפני זה כתב הקדמה בזה הלשון: וכדי לעורר את עצמי ואת בני גילי, רציתי

עצמו לשוב ולתקן עוון קל כבר נקרא בזה בעל תשובה, כי כאשר יצליח לעמוד בדבר הקל יוכל להמשיך אחר כך מן הקל אל הכבד.

ואת העניין הזה אפשר להעמיס בדברי ה'פרקי דרבי אליעזר' שנתן הטעם לתקיעת שופר לזכר השופר שתקעו בני ישראל במדבר, שהלא גם אצל בני ישראל באותה השעה מצאנו את אותה הנהגה שדברנו כאן, דהא לא מצאנו שאחר חטא העגל יקבלו עליהם בני ישראל איזה קבלות גדולות ועצומות על נפשם, מלבד מה שקבלו על עצמם לתקוע בשופר לזעזע את הנפש שלא ייכשל שוב בחטא עבודה זרה, ולכאורה, מה רבותא כבר יש בזה, אלא הא קא משמע לן, שאין לך לילך בגדולות ונפלאות ממך, אלא עשה עד כמה שידך מגעת והשם הטוב ישלים בעדך.

יעזור השי"ת שאכן נזכה לתשובה שלימה ואמתית ולהעביר את ימי האלול כראוי וכנכון לאיש ישראל, ולשנה טובה ומבורכת בכל העניינים ברוחניות ובגשמיות, יחד עם כל בית ישראל.

הערות והוספות

דבריו דברי אלקי"ם חיים והם כגחלי אש דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללב, כי יתן האדם את רוחו אליהן הם נוקבים את הלב עד בית חללו.

להעתיק דברי קדוש המקובל האלקי"י מוהר"ש שרעבי מזרחי זלה"ה, הובא בספרו הקדוש נהר שלום מה שהיה אומר בשעת התקיעות, ומה טוב לדורשם ברבים, כי

אחת שאלתי

עיקר הבקשה בימים האלה - לזכות לתורה ולחזות בנועם ה'

בתחילה אמר אחת שאלתי ולבסוף ביקש הרבה

בתב ב'מטה אפרים' (סימן תקפא סעיף ו), "נוהגין במדינות אלו מראש חודש אלול ואילך עד יום כפור, לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור כ"ז בתהלים - לדוד ה' אורי וישעי - בוקר וערב". ואכן כבר פשט המנהג ברוב תפוצות ישראל לומר את המזמור הזה, ומשכך ראוי לנו להתבונן מעט בטיבה ועניינה.

דוד המלך ע"ה פותח בתחילה (פסוק ד), "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש", ולאחר מכן ממשיך ואומר, "שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה', ולבקר בהיכלו". מובא על כך במדרש (מדרש תהלים - מזמור כז) שתמה הקב"ה לפני דוד המלך, מדוע בתחילה אמר שהולך לבקש רק דבר אחד - 'אחת שאלתי אותה אבקש', ולבסוף לא עמד על דיבורו והוסיף לבקש כמה וכמה בקשות, כגון: 'שבתי בבית השם', 'לחזות בנועם השם', 'לבקר בהיכלו', 'כי יצפני בסכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו', ועוד כהנה וכהנה.

דוד המלך תירץ את עצמו וענה להקב"ה: ריבוננו של עולם, האם אינו יכול העבד להיות כמו רבו, הלא אף אתה לא שאלת מאתנו כי אם דבר אחד

ולבסוף הוספת עלינו עוד, שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך", ותיכף בהמשך הפסוק אתה ממשיך ותובע מאתנו מצוות הרבה, "ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך", ואם הקב"ה נהג במידה זו אזי גם העבד מותר לו לנהוג כן, 'דיו לעבד שיהא כרבו'.

וצריכים אנו להבין, מדוע היה צריך דוד המלך לבקש את בקשתו באופן שלאחר מכן יהא צריך לתרץ את עצמו, למה לא גילה מעיקרא שהוא עומד לבקש כמה בקשות, מה פסול מצא בזה.

ונתת לעבדך לב שומע

אלא יובן הדבר על פי מאורע שאירע אצל בנו של דוד המלך ע"ה, הלא הוא שלמה המלך - החכם מכל האדם, כפי המובא בספר מלכים (מלכים א פרק א), שנראה אליו הקב"ה בחלום הלילה ואמר לו: 'שאל מה אתן לך' - בקש ממני כל מה שאתה חפץ ונכסף לזה ואתן לך. ומה ביקש שלמה המלך, לא כסף ולא זהב ולא שום דבר אחר ממחמדי תבל, דבר אחד ביקש: 'ונתת לעבדך לב שומע וגו' להבין בין טוב לרע'. חכמה, זה מה שבקש שלמה המלך, דבר אחד לא יותר מזה.

אמר לו הקב"ה: 'יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עושר', אלא אך דבר זה בקשת - 'ושאלת לך הבין לשמוע משפט'. לכן, 'הנה עשיתי כדברייך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחרייך לא יקום כמוך'. כאן מוסיף הקב"ה ואומר לו: 'וגם אשר לא שאלת נתתי לך, גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימייך, ואם תלך בדרכי לשמור חוקי ומצוותי כאשר הלך דוד אביך והארכת את ימייך'.

ממעשה זה אנו למדים, שאצל שלמה המלך לא תפס כלל חשיבות כל ענייני העולם הזה על שלל מחמדיה ומשכיותיה, שהרי הייתה לו כאן הזדמנות פז לבקש ממי שהכל שלו על כל מה שרק עולה בדעת האדם, עושר וכבוד או אריכות ימים, ולמעשה לא בקש דבר מלבד חכמה - 'לב שומע', על אף שאם היה מבקש ממון כבר היה נכלל בזה גם חכמה, שהרי מי שנתברך בעשירות יכול לשלם ממון לחכמים ולנבונים שיחכימו אותו וילמדוהו בינה, אבל שלמה המלך לא שת לכו לכל דברי ההבל אשר כחלום יעוף, היום כאן ומחר בקבר, רק בדבר אחד הוא חפץ, החכמה.^א

אכן, כראות הקב"ה שאין מגמתו של שלמה המלך אל שטי הכסף והזהב ושאר חמדת הממון, רק אל החכמה האלוקית הוא חפץ ואין בלתה, על כן השפיע עליו מאוצר המנוצר כל מיני מתנות, אפילו מה שלא בקש, גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימיו.

לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי

בזה יתבאר לנו מדוע הקדים דוד המלך לומר 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי', כי אכן רצון אחד ושאיפה אחת בלבד הייתה לו לדוד המלך, על אף שהיה מלך גדול ונשגב ומתוקף תפקידו הרם היה נזקק להרבה צרכים שסתם בני אדם אינם נזקקים להם, ובפרט לנוכח הרדיפות

הערות והוספות

מצפוני הלב וההרהורים הספונים והכמוסים, כדאיתא בגמרא (ברכות נה:): "אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו", ומשום הכי בא אליו הקב"ה בחלום הלילה ד"יקא, ומתוך כך התגלה הרצון האמתי והפנימי של שלמה המלך, שאינו חפץ במאומה מלבד החכמה האלוקית.

א. ויש להבין מדוע התגלה אליו הקב"ה בחלום הלילה ולא במראה הנבואה בהקיץ כדרך הנבואה, ויש לומר, שרצה הקב"ה לבחון את פנימיות ואמתיות לבבו של שלמה המלך, שהרי בהקיץ יכול האדם להטות את מוצאי פיו כרצונו שלא יהיה שווה עם ליבו, אולם בחלום הלילה מתגלים

הרבות שנרדף על ידי צורריו הרבים, והיה צריך לשמירה יתירה מהם ומהמונם שלא יוכלו לפגוע בו לרעה, ובכל זאת הדגיש דוד המלך שעיקר בקשתו הוא שיוכל לשבת בבית ה' על התורה ועל העבודה, זהו משאת נפשו ולכך הוא משתוקק ומתאווה תמיד, כמו שכבר אמר בתהלים (תהלים קיט, כ) 'גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת'.

לפייכך הקדים דוד המלך ואמר 'אחת שאלתי מאת השם - שבתו בבית ה' כל ימי חיי', כי באמת אין לי לעצמי בקשה יותר ממה שאזכה לשבת תמיד ספון בהיכלי שם ועבר ולהגות בתורת ה' צבאות, ומבלעדי זה חיי אינם חיים, וכפי שכתב בעצמו (שם, צב) 'לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי', אולם מאחר שמוניתי להיות מלך על העם ועל כל כלל ישראל, אין לי ברירה אלא לבקש עוד כמה עניינים הנצרכים לשלמות המלוכה ולשמירה מן האויבים הרבים שהקיפוני חנם, אולם באמת אין אלו כי אם בקשות הטפלות אל העיקר שהוא עסק התורה.

העיקר יבקש על תורה - שאר הבקשות טפלים לו

לבן עתה בהתקרב עלינו יום הדין, וכל אחד מאתנו הרי חפץ שיפסקו את גזר דינו לטוב, וגם כל אחד מבקש ומתפלל שיתמלא משאלות לבו לטובה בכל מילי דמיטב, צריך לדעת שהבקשה הראשונה והקודמת לכל היא על עסקי התורה הקדושה, שנזכה בשנה הבאה עלינו לטובה למתיקות ועריכות בתורה, התמדה והבנת התורה, הצלחה בכל קנייניה, ורק אחר שנבקש על תורה נתפנה לבקש בקשות אחרות על שאר עניינים הצריכים לנו.

ומי שבוער לבו בקרבו ומבקש באמת ובתמים מאת הקב"ה שיזכהו לתורה מובטח לו שישגיגה, ומה שאנו רואים הרבה שבקשו והתפללו ולא עלתה בידם, הוא מחמת שמלבד חשקת התורה היה להם עוד כמה וכמה דברים

שהתאוו אליהם, אבל מי שהתורה הוא העיקר אצלו וכל שאר הדברים אינם אלא טפלים לו, אין כל ספק שיזכה לזאת.

בל מה שהותר לנו לבקש גם על שאר ענייני גשמיות, הוא רק משום שהם מסייעים לנו לשבת במנוחה על התורה ועל העבודה ללא טרדות ודאגות אחרות, וכמו שכתב בספה"ק 'פנים יפות' (ויקרא טז, ל): "והנה אנחנו שואלים בראש השנה ויום הכפורים כמה וכמה בקשות (למרות שלכאורה אין לבקש יותר מבקשה אחת כמאמר הכתוב 'אחת שאלתי'), אך הענין, שכל הבקשות כוונתם לדבר אחד, לעבודת ה' יתברך ולקבל פני השכינה, שלא יהיה שום מניעה לעבודת השי"ת לקבל בשובע שמחות את פניו יתברך"³.

ובספה"ק 'תפארת שלמה' (מועדים ראש השנה) ביאר, שלעולם אין לבקש בראש השנה יותר מבקשה אחת ויחידה, אבל מי שכל בקשתו הוא 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי', אזי ממלא לו הקב"ה את כל משאלות לבו לטובה בדרך ממילא, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם ויחד עם התורה נשפעים כל טוב ומיטב.

הערות והוספות

ולב טוב יוכל לעלות במעלות עליונות על ידי הממון, ו'מלאכי אלקים' זה הצדיקים 'עולים ויורדים בו' עולים במעלה וכו', עיין שם. **וראיתי** בשם הר"ד **מאיר מפרעמישלאן** ז"ל שאמר, רבנו של עולם, יודע אנכי שאם תמצוץ כל התפלות של בני ישראל יצאו מהם רק ממון כי זה עיקר תפילתם, אבל אם תמצוץ גם הממון יצא מהם תורה ומעשים טובים, כי למה ליהודי ממון רק להחזיק בניו לתלמוד תורה ואתרוג נאה ועוד.

ג. בספר 'פרדס יוסף' פרשת ויצא, על הפסוק (בראשית כח, יב) 'ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו', מביא בשם הבעש"ט הק' שהממון הוא אכן דבר פשוט וגס, אבל אם משתמש בה בחכמה יכול להגיע על ידי זה למעלות רמות, וזה לשונו: עיין משפט צדק על תהילים (צב דף קכה): הביא מבעש"ט ז"ל, 'סולם' גימטריא 'ממון', מוצב ארצה כי ממון הבל אין בו ממש, אבל וראשו מגיע השמימה, אם יזכה אדם לשכל

טעם למה אומרים המזמור בחודש אלול

מעֵתָה יהיה לנו טעם חדש והגון מדוע נהגו לומר מזמור זה במשך כל ימי הרחמים והסליחות, כי מתוכו אנו למדים הסדר הנכון כיצד לבקש ולשאול את צרכינו מאת השי"ת בימי הדין, קודם לכל יש לבקש על תורה שזהו העיקר והשורש, ורק לאחר מכן אנו מבקשים לזכות לשאר דברים טובים הנצרכים לנו.

זאת מלבד מה שידוע כי עצם אמירת המזמור הזה מסוגל להשפיע עלינו התעוררות רחמים רבים וחסדים גלויים, כדכתב בסידור רבי שבת מראשקוב (ח"ג דף מד, סדר כוונת ר"ח אלול), שבזה המזמור מכוונים הכוונות של הי"ג מכילין דרחמי הנפתחים ומאירים בחודש זה נולכשתמנה תראה כי במזמור זה נזכרו אכן י"ג פעמים שם הוי"ה ב"ה]. כן יעזרנו על דבר כבוד שמו יתברך, שלקראת השנה החדשה נזכה באמת להשיג בתורה הקדושה כראוי מתוך הרווחה בכל העניינים בין ברוחניות ובין בגשמיות, ושנזכה לשנה טובה ומבורכת.

יקבע מקומו בבית ה' כתושב קבוע ויתפעל כאורח

אך טרם נכלה דברינו אמרנו לעיין עוד מעט בפירוש הפסוקים הללו העמוקות מיני ים, כי הנה דוד המלך ע"ה שופך כאן את נפשו לפני השי"ת ומבקש, "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" (תהילים כז, ד). אולם הדברים מופלאים מעט, שהרי מתחילה הוא אומר 'שבתי בבית השם', משמע שחפץ לשבת בבית ה' בקביעות ובתמידות, ואילו בסוף הוא מסיים 'ולבקר בהיכלו', כאילו וברצונו להיות בהיכל ה' רק כמבקר וכאורח לנוטה ללון ולא בקביעות, ונראים הדברים כסותרים זה את זה.

אולם בעלי המוסר היו מבארים ואומרים כי דבר גדול התכוון דוד המלך לבקש כאן, דהנה דרכו של אורח כשמגיע לבקר במקום שעדיין לא דרכה שם כף רגלו, הרי הוא מלא התפעלות והתפעמות מכל דבר חדש הנגלה לנגד עיניו, אולם ככל שיעבור הזמן ויתארך שהותו באותו מקום תדעך ההתחדשות ומקומה תירש ההרגל והשגרה.

לכן, דוד המלך, כאשר בא לבקש מאת השי"ת שיזכהו לשבת בבית ה' כל ימי חייו ולחזות בנועם ה', עדיין היה חושש שמא ככל שיעבור עליו הזמן יתגבר בו כח ההרגל וייעשה אצלו כמצוות אנשים מלומדה, מבלי התחדשות ונעימות כראוי. לכן הוסיף מיד לבקש שיזכה להיות גם כמבקר בהיכלו, דהיינו שתמיד יהיה דומה לו הישיבה בבית ה' כמי שהוא אורח שזה לו הפעם הראשונה שהגיע לכאן, וממילא יערב עליו הישיבה בבית ה' לאורך ימים ושנים טובים. ונמצא שאין כל סתירה בדבריו, כי את שניהם ביקש, גם ישיבה קבועה לאורך ימים וגם הרגש של מבקר ואורח.

וזהו מה שאנו מבקשים בימים אלה מלפני הקב"ה, שייתן לנו הזכות לשבת כל ימי חיינו בבית ה' ולחזות בנועם זיוו, אך יחד עם זאת אנו מפילים תחנונינו שיהיו כל ימי ישיבתנו בבית ה' עם התחדשות ומתיקות ולא חלילה כמצוות אנשים מלומדה¹.

הערות והוספות

על כן, אם אין התורה חביבה בעיניו כל יום כאילו היום קבלה בסיני ולשמוח בה ככלה חדשה, אז ממילא דעתו נוטה לשמוע חדשות מעבודות זרות אשר לא ידעתם עדיין והיא חדשה בעיניו והתורה היא דיוטגמא ישנה.

ג. ראה בספר 'תורת משה' לרבינו ה'חחם סופר' ז"ע (פרשת ראה - דברים יא, כז), שמפליג בגודל הנחיצות שיהיו דברי תורה חדשים אצלו ולא כמצוות אנשים מלומדה, וזה לשונו: ויש לומר, דמטבע האנושי ותאוות כל איש לדיוטגמא חדשה ולשמוע חדשות,

כאשר יחזה בנועם ה' יזכה לשבת בביתו לאורך ימים

ברומה לזה מטו משמיה דמרון ה'חתם סופר' שפירש כך, דוד המלך מבקש מאת השי"ת 'שבתי בבית השם כל ימי חיי', ומה הביאור בתוספת דבריו שבקש גם כן "לחזות בנועם השם".

אלא שדוד המלך ידע, כי אם חפץ הוא לשבת בבית ה' למשך כל ימי חייו, קודם כל הוא חייב להגיע למדרגה של 'לחזות בנועם השם', לזכות לעריבות ומתיקות בתורה הקדושה ובעבודת השי"ת, כי אי לאו הכי יקשה עליו מאד לעמוד בכך, שהלא העסק והעמלות בתורה והיגיעה בעבודת השי"ת כל היום איננה מן הדברים הקלים שבמקדש, כמה מיני טורח ויגיעה יש להתאמץ בזה, אבל אחר שכבר זוכה לבסוף לחזות בנועם ה' ונפתחו בפניו שערי אורה, הרי שכבר אינו מרגיש כלל בקושי, אלא אדרבה, העבודה נעשית לו בשמחה ובטוב לבב⁷.

הערות והוספות

הקדוש ברוך הוא מרחם עליהם ונותן בהם חכמה ובינה ודיעה והשכל ומעשים טובים ותלמוד תורה.

וראה בספר 'רוח חיים' על מסכת אבות לרבי **חיים וואלאזינער** זצוק"ל (פרק ו משנה ה), שם מבאר את כל המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ובביאור מידת השמחה כתב כהלשון הזה: בשמחה - כי הלומד בשמחה, בשעה אחת ילמוד יותר הרבה ממה שילמוד בכמה שעות בעצבות. וגם כי התורה היא שעשועים של הקב"ה, צריך שישמח בדבר גדול כזה.

וזה לשון **הרמב"ם** (סוף הלכות לולב): השמחה שישמח האדם בעשית

ד. שמחה הוא אחד ממ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם, כמבואר במשנה במסכת אבות (פ"ו ו'), וכתב ב'**תנא דבי אליהו**', שהלומד תורה במתיקות זוכה לסיעתא דשמיא בתורה הקדושה ונפתחים לפניו שערי החכמה, וזה לשונו: משלו משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מסובין לפניו על השולחן, כיון שראה אותם שאכלו את המאכל ומתק עליהם, ושתו את המשתה ומתק עליהם, עמד אף הוא וצבר ציבורין ציבורים לפניו שאין להם סוף, כך תלמידי חכמים דומין בעולם הזה בדברי תורה, כיון שקראו את המקרא ושנו את המשנה ומתק עליהם,

ועל זה אנו מתפללים ומיחלים עיננו בימים האלה - ימי הרחמים והרצון, שנזכה לחזות בנועם ה', לטעום מיערת הדבש מערבות ידידות מתיקת התורה הקדושה, וממילא נזכה לעלות מעלות רמות בעבודת השי"ת ונוכל לשבת כל ימי חיינו בבית ה' לאורך ימים.

הערות והוספות

בעניין זה ראה גם את לשון קדשו של רבינו הרמח"ל ב'מסילת ישרים' (פרק ז'): ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו.

המצות ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת וגו'. וכתב המגיד משנה: ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהוא חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן.

תמים תהיה עם ה'

היה תמים בתורה ובמצוות ובשאר כל מידה נכונה

תמים - 'תורה' 'מצוות' 'יראה' 'מדות'

עומדים אנו כעת בפתחה של חודש התשובה - חודש אלול, בו מחויב כל אדם מישראל לחקור עד כמה שידו מגעת אחר מעשיו בכל השנה כולה, לתקן ולשפר עד שיידע נאמנה כי לא ישוב לכסלה עוד, ואמרו בספרים הקדושים שלכן נקראת תמיד פרשת שופטים בחודש אלול, כי בפרשה זו רמזים כל יסודי ועיקרי התשובה המחויבים בחודש זה.^א

הערות והוספות

ז"ל בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב), וכבר כתבנו שזה כוונת נוסח התפילה והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, לפניך דייקא כנ"ל, לכן הזהירה התורה שופטים ושוטרים, כי הם נקראים עיני העדה, וכן יש לאדם להעמיד על עצמו שופטים, הם העינים שלו לנוכח יביטו על דרכו ולפסל מעגל נתיב. וכן האזנים ונקבי החוטם והפה, כי שבע חללי דגולגלתא הם נקראים שערים לנפש כנודע, וזה בכל שעריך ולשפוט את עצמו על כל מעלליו.

א. ראה בספה"ק 'עבודת ישראל' (פרשת שופטים) וזה לשונו: שופטים ושוטרים תתן לך וגו' - הנה הפרשה הזאת נקראת תמיד בחודש אלול אשר הוכן העת לכל איש שישוב לבראו ונסלח לו מחטאתו אשר חטא כל השנה על ידי חרסת והרהורי התשובה ובכי ומספד על עוונותיו שעברו ראשו. וכל כך צריך להתמרמר עד שיתגלה מצפוני לבו לפני יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם והוא יעיד עליו, כמו שכתב הרמב"ם

הנה בפרשה זו כתוב (דברים יח, יג) 'תמים תהיה עם ה' אלקיך', ויש בו רמז נפלא על כל העניינים הצריכים תיקון באלו הימים, כי הראשי תיבות של 'תמים' הוא 'תורה - מצוות - יראה - מדות'², שאלו הם הדברים אשר כל איש ישראל צריך לחקור ולדרוש אחריהם היטב היטב, ולבחון עד כמה מתוקנים הם, כי עתה הוא הזמן הראוי ביותר לתקן את כל הצריך תיקון, למען יהא ראוי לבא אל המלך בימי הדין הבאים לקראתנו לשלום כאשר הוא שלם בתורתו ובנפשו, בתמימות ובשלמות.

ופשיטא לן שהנושא המרכזי והעיקרי שבו יש להתחזק בימים האלו הוא העניין של לימוד התורה הקדושה, שזהו הדבר הראשון במעלה, כי כאשר דבר זה מתוקן כהלכה אזי גם שאר כל העניינים מתעלים וכבר יכול לתקנם יותר בניקל, וכדרך שאמרו רבותינו ז"ל במדרש (ויקרא רבה פרשת קדושים כה, א) "אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים".

הערות והוספות

אשר יניח, ושוטר הוא אשר יעניש את העובר, כמו כן יושיב האדם שוטר את אשר יעניש, היינו אם יזדמן אשר יסתכל בעיניו בדבר האסור או ידבר בפיו את אשר לא ירצה ל"י, יקבל על עצמו עונש הן בממון לצדקה והן בגוף בסיגוף ותענית וכיוצא (וכמו שנהגו תלמידי הרמ"ק ז"ל), וזהו עיקר גדול לתשובה, הארכתי בספרי אגרא דכלה (פרשת שופטים).

ב. הר"ת מובא ב'כתבי הגרמ"מ משקלוב' - ביאור משנת חסידים - דף רב.

כיוצא בזה מבואר גם ב'בני יששכר' במאמרי חדש אלול (מאמר א, י) וזה לשונו: בהתחלת אלול קורין תמיד סדר שופטים ושוטרים תתן לך וכו' - שזהו התחלת התשובה ועיקרה אשר הבעל תשובה מחויב להושיב שופט ושוטר אצל כל שעריו, דהיינו כל החושים אשר המה שערים באדם שפתחם הבורא ית"ש להשתמש עמהם, כגון עינים ואזנים וחוטם ופה וראש הגויה, מחויב האדם להושיב הדעת לשופט אצל כל שער שפוט בצדק את אשר ישתמש בחושים ואת

משל בכפרי נבער מדעת

בימים מקדם היה נהוג בערים הגדולות לערוך באחד מימי השבוע יריד גדול, אליה היו מתקבצים סוחרים ותגרים מכל בני הסביבה שהציגו את מרכולתם בפני הקהל המרובה שהגיע לפקוד את המקום, ירידים אלו נחשבו אצל הסוחרים לאחד ממקורות הפרנסה החשובים ביותר בימים ההם.

בך היה בעיר הגדולה פינסק, גם שם התקיים יריד מרכזי לכל בני הסביבה, אלא שכאן יצר היריד בעיה גדולה לסוחרים היהודים, מאחר והוא התקיים ביום ראשון בשבוע, ובין הסוחרים היהודים היו גם חלושי מזג שלא רצו לאבד את הזמן היקר של היריד בהכנות וסידורים שונים, לכן חשבו להתחיל ולהיערך ליריד בעצם יום השבת קודש רח"ל, כך שביום ראשון בבוקר יוכלו להתחיל מיד במסחרם וללא שהיות מיותרות.

יהודי צדיק התגורר בפינסק ושמו רבי יצחק ברלין ע"ה, אשר ברוב חרדתו על קדושת השבת שלא תתחלל, נוהג היה לצאת בכל שבת ושבת לעבר הכיכר הגדולה בה אמורה הייתה להתקיים היריד, להתחנן אל אחיו היהודים ולעורר אותם על חובת הזהירות שלא להיכשל באיסור החמור של חילול שבת, שום דבר לא עמד לא עמד בפניו, אפילו ממון היה מוזיל מכיסו בכדי לכסות על אותו הפסד מדומה שנגרם לאותם סוחרים על ידי ההימנעות מההכנות בשבת, עד כדי כך היה הדבר בנפשו.

יהי היום, ויעבור הרנה במחנה, תושבי העיר פינסק התבשרו שמרן פאר הדור והדרו ה'חפץ חיים' הגיע לפקוד ולחון את שערי עירם, תיכף בהיוודע הבשורה המרגשת, אץ רץ מיודענו רבי יצחק אל רבינו ה'חפץ חיים', לבקש הימנו שינצל את הביקור המרומם ואת השפעתו הכבירה על מנת לבצר את חומת השבת ההולכת ונפרצת בפינסק, ה'חפץ חיים' קיבלו במאור פנים והתפתחה ביניהם שיחה חשובה על עניני היהדות בעיר.

בין הדברים בירר ה'חפץ חיים' אצל רבי יצחק כיצד נראה מצב התורה ולומדיה בעיר, האם יש כאן חבורות של יושבי אוהל הממיתים עצמם באהלה של תורה, כמו כן חקר על הבעלי בתים בעיר האם הם משתדלים לקבוע עתים לתורה, רבי יצחק כבש את פניו בכאב וסיפר שבעבר אכן היו כאן הרבה תלמידי חכמים שהיו משימים לילות כימים בעסק התורה הקדושה, ואפילו פשוטי העם היו פוקדים את בתי הכנסיות ובתי המדרשות והיה קול התורה הולך ומתרוגן ברמה, אך מה לעשות ולמרבה הצער מטה קרן התורה ופסקה ישיבה בעירנו עד שכמעט ולא נשמע קול התורה כבעבר.

בשמוע זאת ה'חפץ חיים' פתח בחכמה את פיו הקדוש בדברי משל ומליצה, היה זה לפני שנים לא הרבה, כאשר אך הונחו מסילות הברזל הראשונות עליהן החלו לנוע מרכבות הברזל (רכבות), כמובן שבתקופה הראשונה עדיין לא היו נפוצים המסילות כמו היום, רק בינות לערים הגדולות נראו המסילות שהובילו את האנשים מעיר אחת לרעותה.

יום אחד נקלע כפרי נבער מדעת אל תוך וורשה הבירה, הוא טייל להנאתו בין רחובותיה של הכרך הסואן אשר לא היו מוכרים לו, ואינו משיע את עיניו מן הנפלאות והשכלולים אשר נגלו לנגד עיניו, עד היום הסתכמו כל השגותיו בפרות וסוסים והנה עתה גילה עולם חדש. במהלך סיורו הגיע עד לפאתי העיר שם פגש במסילות הברזל הארוכות שנמתחות על פני כל האופק, הוא לא ידע כלל לאיזו תכלית הם משמשים, בעיניו נדמו המסילות לשביל נאה ונחמד, וברוב בערותו החל הוא מטייל להנאתו על פני המסילות.

הוא לא הספיק ליהנות הרבה מן הפלא החדש, כי לגודל אסונו התקרבה הרכבת ממולו בדהירה עצומה, ועוד בטרם הצליח להבין מה מתרחש עמו מצא את עצמו מוטל על פני השדה כל כולו חבול וחוט, 'מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה ומכה טריה', כך שכב בלא נייע ובחוסר אונים כמעט והיה נדמה כמת.

מהומה גדולה התעוררה מסביבו, תוך זמן קצר הוזעקו אליו אנשי רפואה והצלה שהחלו לבדוק אותו מכל עבריו, לראות את מצבו ולבחון את דרכי הטיפול בפצעיו, בדקו את ידיו ובדקו את רגליו, עד שהגיע לשם רופא מומחה וצעק עליהם, שוטים שבעולם! מה בצע לכם לעקוב אחר מצב איבריו החיצוניים, קודם כל מששו את פעימות לבו לראות האם הוא פועם בכלל והאם צריך לייצבו כראוי, רק לאחר מכן תתפנו לבדוק את שאר האיברים החיצוניים.

תורת ה' תמימה משיבת נפש

בוה סיים ה'חפץ חיים' את סיפורו ופנה לרבי יצחק ברלין ואמר לו, מתוך דבריך אני מבין כי מצב התורה בעיר ירוד מאוד, אי לכך איני יודע איזה תועלת תהיה כאשר אעורר על קדושת השבת, כי אם התורה, שהוא הלב הפועם של האומה הישראלית, אינה במצב מתוקן, מה יועילו כל דברי ההתעוררות בעניין השבת הלא הם יפלו על אוזניים ערלות, לכן, עדיף לי להתריע ולעורר על חיזוק לימוד התורה, ולאחר שיתרומם כוח התורה בעיר אזי ממילא יתחזקו אף שאר ענייני המצוות והרוחניות, ונוכל לעורר את העם על שמירת השבת.

ממעשה זה נפיק לקח לדעת ולהבין שהתורה הקדושה הוא הראשית והעיקר לכל שאר ענייני העבודה, כי כאמור, התורה הוא הלב הפועם של היהדות והאמונה, כאשר התורה נמצאת אצל האדם ברום המעלה, אזי זוכה להשיג בנקל גם את שאר העניינים, ולכן גם עתה, כאשר אנו נכנסים אל ימי התשובה והרצון, הרי שלכל לראש יש לנו להתחזק בלימוד התורה הקדושה, ומתוך כך יקל עלינו להשיג אף את שאר המצוות היראה והמידות עד שנזכה להיות תמימים במעשינו, כי התורה הקדושה היא זאת שמביאה את האדם לידי תמימות ושלמות,

כדכתיב (תהלים יט, ח) "תורת ה' תמימה משיבת נפש", ועבודתנו כעת זה להיות תמימים עם ה' אלוקיננו^ג.

תמימות במידות שבין אדם לחברו

עתה, לאחר שביארנו שיסוד התשובה השלימה הוא החיזוק בתורה הקדושה, נוכל לשוב גם אל שאר הדברים והעניינים הצריכים חיזוק, שהרי התורה צריכה להביא את האדם לידי מעשה, ואסור להזניח את ההתחזקות בשאר כל המצוות שגם בהם צריך האדם לבחון את עצמו בימים האלו ולתקן את הצריך תיקון.

וביותר יש לעורר על חובת האדם להתחזק במצוות שבין אדם לחברו, כי הרבה יש מה לתקן בהם והם גם מיסודות התשובה, שהרי אין יום הכיפורים מכפר על העבירות הללו עד שירצה את חבריו, ורמז נפלא לדברינו מצאנו במאמר יקר המובא בשמו של הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, שאמר כי בראשי התיבות של 'תשובה' נרמזים חמש יסודות הנצרכים לתשובה: ת - תמים תהיה עם ה' אלקיך. ש - שויתי ה' לנגדי תמיד. ו - ואהבת לרעך כמוך. ב - בכל דרכיך דעהו. ה - הצנע לכת עם ה' אלוקיך.

הערות והוספות

ולכך אז"ל (ע' חולין צא) צורת תם חקוקה בכסא הכבוד כי יעקב נאמר עליו 'ויעקב איש תם' (בראשית כה), ולכך אמר 'משיבת נפש' כלומר שהיא משיבת נפש להחיותו. כי התמים הוא עם השם יתברך כמו שאמרנו, וכתוב (דברים ד) 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום' כי מצד הדבקות בו יתברך אתם חיים ולכך כתיב 'תורת ה' תמימה משיבת נפש'.

ג. ראה מה שכתב רבינו המהר"ל מפראג זי"ע בהקדמה לספר 'תפארת ישראל' וזה לשונו: והתחיל לומר 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', כי כאשר התורה תמימה ע"י זה האדם ג"כ תמים, וכאשר הוא תמים האדם הוא עם הש"י לגמרי וכדכתיב 'תמים תהיה עם ה' אלקיך' (דברים י"ח), ופירשו ז"ל במס' נדרים (דף לב): 'כל המתמים עצמו הוא עם הש"י'.

ולבשתעיין בה תראה, כי שני העניינים הראשונים ושני האחרונים המה מצוות שבין אדם למקום, ואילו המצווה של 'ואהבת לרעך כמוך' נתונה באמצעה ובטבורה של התיבה, ככלה בין רעותיה משובצה, ואין זאת אלא לגלות, כי המצוות שבין אדם לחבירו המה השורשיים והמרכזיים ביותר ואילולא החיזוק בהם לא היה באפשרי כלל להגיע לידי תשובה.

הכלל העולה לנו מכל אלו הדיבורים, שכאשר בא האיש הישראלי לעשות תשובה צריך להבין כי התורה הוא היסוד והראשית לכל, שאם יתחזק בתורה הקדושה ממילא כבר יקל מעליו להתחזק בשאר דברים, אבל יחד עם זאת יידע נאמנה, כי אילולא תיקון שאר המצוות, ובפרט המצוות של בין אדם לחבירו, עדיין לא דרך על מפתנה של התשובה השלימה, ורק על ידי החיזוק בכל אלו העניינים יזכה לתשובה של אמת ולבחינה של 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך'^ד.

תמים תהיה עם ה' - גם כשאין אדם רואהו

ואיירי דעסקינן בעניין של 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך' נבאר זאת בעוד תרי אנפין, דהנה מדרך בני האדם להתפעל ולירא מאנשים בשר ודם יותר

הערות והוספות

הם אחדות אחד, והם מכונסים, כי הם חלק ה'. והענפים הרוצים לחזור לשרשם, צריכים להיות בדוגמא לשרשם, דהיינו שיהיו מתאחדים גם למטה. וכשיש פירוד למטה ביניהם, כביכול עושים פירוד וקציצה למעלה. ראה עד היכן מגיע הדבר. על כן צריך כל בית ישראל לרדוף השלום, ולהיותם אחד בשלום ובשלמות

ד. וראה בשל"ה הק' (מסכת סוכה תורה אור, פג) שכתב כי בכדי להיות במדה של 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך' צריך תחילה להיות בשלמות ובאחדות עם כלל ישראל, וזה לשונו: סוד עמוד השלום, הוא סוד גדול ונורא. כי ישראל נקראים כנסת ישראל. כי אף על פי שלמטה הם נפרדים זה מזה, מכל מקום למעלה בסוד נשמתם

ממה שמתפעל ממורא שמים^ה, ופעמים שהאדם מתנהג בצדקות כשנמצא בין חברת אנשים יותר מהנהגתו בצנעה ובחדרי חדרים.

ועל דבר זה בא הכתוב להשמיענו ולומר לנו 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך', שהנהגת האדם עם הבורא יתברך שמו תהיה בתמימות ובאופן השווה, בין כשנמצא בחברת אנשים אחרים ובין בשעה שאין איש רואהו והוא נמצא רק עם השי"ת לבד, גם אז תהיה תמים עם ה' אלוקיך.

תמים תהיה - במידת הדין ובמידת הרחמים

עוד ביארו בספרים הקדושים (וכך איתא באלשיך הק' בפרשה דידן), על פי הידוע לנו מדרכי הנהגתו של הקב"ה שמתנהג עם בריותיו בשני מיני הנהגות, מדת הרחמים ומדת הדין, כאשר נוקט הקב"ה במדת הרחמים, אזי מושפעים עלינו ממרום רוב רחמים וחסדים נגלים, אשר כל אחד מרגיש בחוש כי חסדים המה, כך שאין לו לאדם שום נסיון להאמין ולבטוח בהקב"ה, הוא הרי משפיע עליו רוב טובה וברכה.

אם כי פעמים שהקב"ה אוחו בידו מדת משפט, ובעת הזאת מסוגל האדם לבא חלילה בטרוניה על הבורא יתברך שמו, הוא אינו מסוגל להבין

הערות והוספות

ה. כדחזינו בגמרא (ברכות כה:), שכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו וכו', אמרו לו רבינו ברכנו, אמר להם, יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו עד כאן?! אמר להם ולואי, תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם.

בלי פגם ולהדמות לקונם, שכן נקרא שמו יתברך ה' שלום. ועל זה בא הרמז 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך' (דברים יח, יג). והכונה, מאחר שאתה עם ה' אלוקיך חלק ה', צריך אתה להיות תמים. וכשאתה תמים, אז תהיה עם ה' אלוקיך במחיצתו, והיו עיניך רואות אותו.

בדעתו העניה מדוע כביכול קיפחו דווקא אותו לרעה, אולם גם בזמן נסיון כמו זה מחויב האדם להתחזק ולהתגבר בכל תוקף שלא יהא לבו חלוק על המקום חלילה, לידע ולהאמין שהכול בא מאתו יתברך שמו וחלילה לנו מלהתרעם עליו.

ויש לומר שלכן כפלה כאן התורה הקדושה בלשונה וכתבה 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך', שנזכרו כאן שתי שמותיו של הקב"ה, שם הוי"ה שהוא שם של רחמים, וגם שם אלקים שמורה על מידת הדין, לומר לך, שתמיד תהיה מתנהג בתמימות ובאמונה עם הבורא יתברך שמו, גם כשמתנהג עמך במידת הרחמים וגם כשבעיני הבשר נראה שהקב"ה נוהג עמך במידת הדין.

ואין לנו אלא לסיים בתפילה ובקשה שנזכה להגיע לתשובה שלימה ותמימה בכל העניינים ובכל הדברים הטעונים תיקון, בתורה הקדושה ובשאר כל המצוות ומעשים טובים, ובזכות זה נזכה שישפיע עלינו הקב"ה רחמים מרובים ויכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום ולשנה טובה ומבורכת.

כי תצא למלחמה

ירח ימים של חודש אלול נועד לכבוש היצר ולטהר הנשמה

במלחמת היצר הכתוב מדבר

לא בכדי נקראת תמיד פרשת כי תצא בעיצומה של חודש אלול, הספרים הקדושים - מלאים זיו ומפיקים נוגה - כתבו, שבפרשה זו מרומזים כמה וכמה עניינים הנוגעים למעשה לחודש התשובה בכלל ולמלחמת היצר בפרט, ודבר בעתו מה טוב לעסוק בדברים העולים למעשה מפרשה זו, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, למען נוכל לשוב אל השי"ת באופן היותר מועיל שיהיה לנחת רוח ולרצון אבינו שבשמים.

פרשה זו עוסקת בענין יפת תואר, כדכתיב (דברים כא, י) 'כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שבי', דהיינו שבמהלך מלחמת הרשות מצא אחד מישראל אשה נכרית יפת תואר שמוצאת חן בעיניו וחפץ לשאת אותה לאשה, אומרת לנו התורה הקדושה שדבר זה מותר ובלבד שיקיים בה כמה תנאים מקודם, "והבאתה אל תוך ביתך, וגלחה את ראשה, ועשתה את צפרניה, והסירה את שמלת שביה מעליה, וישבה בביתך, ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים".

ובזוהר הק' (זוהר חדש כי תצא צו:) ביארו שאשת יפת תואר הכוונה לנשמה הקדושה המכונה אשה, כלשון הכתוב (משלי לא, ל) 'אשה יראת ה' היא תתהלל', ובקרב כל אחד מישראל שוכנת נשמה קדושה וטהורה החצובה ממחצב הנשמות תחת כסא הכבוד, וכל תפקידנו עלי אדמות הוא לשמר ולטפח את הנשמה כראוי, ליתן לה את מזונה הראוי לה דהיינו תורה מצוות ומעשים טובים, ויחד עם זה לשמור עליה מכל משמר לבל תיטנף בחטאים עוונות ופשעים ח"ו.

אם כי היצר הרע וכל כת דיליה אינם שובתים לרגע ממלאכתם, ובכל עת ועונה מבקשים לתעתע באדם, לפרוש מצודות רוגליו להכשילו ולהחטיאו, כשכל כוונתם בזה הוא להוציא את הנשמה הקדושה ממשכן כבודה ולשבותה אל הצד שלהם - הסיטרא אחרא, ופעמים הרבה אשר לדאבונו הרב מצליחים המה במשימתם השפלה ועולה בידם להניח את שבט הרשע על גורל הצדיקים.

לפדות את הנשמה הקדושה משביה

אי אפשר לתאר את הצער הנורא של הנשמה הקדושה אשר מורגלת היתה ליהנות מזיו השכינה וכבודה, ועתה נהפך עליה הגלגל ליפול ביד צר ולשבת בשבי היצר הרע במקום של סחי ומיאוס, וככל שהזמן עובר הולכת הנשמה ומוכתמת יותר ויותר מכל הלכלוך והזוהמה בה היא שורה שלא ברצונה, מאבדת את תוארה המבטיק ויופיה הנדיר, כמעט ואין יכולים להכיר שזוהי אותה נשמה שעד מזמן לא רב ישבה בכבודה של עולם מלאה זיו ומפיקה נוגה דקדושה.

אולם יהודי הוא בכל זאת יהודי, ובהגיע חודש אלול ושומע את קול תרועת השופר מנסר בחללו של עולם, הרי הוא מתעורר לשוב אל השי"ת בכל לב ובכל נפש, ומוכן לעשות את כל אשר לאל ידו בכדי לשוב אל אישו

הראשון, כמובן שהדבר הראשון אותו מחויב לעשות, הוא לגאול את נשמתו הקדושה שנפלה שבי אצל היצר הרע לאחר שפשע בשמירתו עליה, להעלותה ולרוממה מן המקום הנמוך אליה הגיעה, לרחוץ אותה ולהדיחה מכל הכתמים והטינוף שנדבקו עליה, להשיבה אל כנה ואל כבודה הראוי לה מבית המלך כפי שהיתה רגילה מימים ימימה.

על דרך זה ביאר הזוהר הק' את המשך הפסוקים, 'והבאתה אל תוך ביתך' - שתשיב את הנשמה הקדושה אליך, אל מקום משכן הנשמה, לאחר שבמעשיך הרעים גירשת אותה ממך. ממשיך הכתוב לצוות את סדר טהרת הנשמה, 'וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה' - עתה צריך לטהר אותה מן הזוהמה אשר הטיל בה הנחש הקדמוני, דהיינו היצר הרע. אחר כך 'והסירה את שמלת שביה' - שתסיר את מלבושי הטומאה שהתהוו מחטא העגל הקדמון.

ועל כולם 'ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים' - ירח ימים הכוונה לחודש אלול שבו עלה משה רבינו להר לבקש רחמים על ישראל שיזכו למחילה סליחה וכפרה, דהיינו שבמשך ימי חודש אלול צריך האיש הישראלי לבכות על הנשמה הקדושה, לשפוך לב לפני אבינו שבשמים ולהוריד נחלי דמעות, לבקש מחילה ממי שהכל שלו על שמעל בשליחות ולא השגיח כראוי על הנשמה הקדושה - חלק אלוך ממעל - שהופקדה בידו למשמרת, כמו שאמר נעים זמירות ישראל (תהלים קיט, לו) 'פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך', עד כאן תורף דברי הזוהר הק'.

ברוך זה הלך רבינו האריז"ל (לקוטי תורה פרשת כי תצא) וכתב בזה הלשון: "כשהאדם בא לשוב בתשובה, היינו שיצא למלחמה על האויבים שהוא היצר הרע והאיברים, 'ונתנו ה' אלקיך בידך' שהוא היצר הרע, אז 'ושבית שביו' שהם אברי הגוף, 'וראית בשביה אשת יפת תואר' שהיא הנשמה,

ו'גלחה את ראשה' שתסיר אמונות הרעות, 'ועשתה את צפרניה' שהוא חתיכת ומניעת המותרות, 'והסירה שמלת שביה' שהוא הלבוש שנעשה ממעשה העבירות כענין 'הסירו הבגדים הצואים' (זכריה ג, ד), ואחר כך 'ובכתה אביה' זה הקב"ה, 'ואמה' זו כנסת ישראל כענין 'אחרי שובי נחמתי' (ירמיה לא, יח), ותבכה על עונותיה ירח ימים שהוא חודש אלול, שהם ימים ולא שנים שהם זמן התשובה"^נ.

מלחמת היצר מוכיח על ערך מעשינו

אבן כשרואה היצר הרע שהאיש ישראל מתעורר בתשובה וחפץ לתקן את מעשיו, מתבהל היצר על עצמו ועל כל עמלו שהשקיע להכשיל ולהחטיא, האם ברגע כמימרא ירד כל עמלו לטמיון, לכן השקט לא יוכל ומנסה בכל תוקף לעמוד כצור חלמיש, להילחם עם אותה נפש יקרה שחפצה בתשובה, תכסיסים מתכסיסים שונים ממציא אותו מלך זקן ובלבד להכשיל את אותו יהודי שכל שאיפתו הוא להתקרב אל אביו שבשמים ולהסיר מאתו את הקליפות והחטאים שנכשל בהם.

הערות והוספות

יהיה על ידי מירוק החטאים ודרכי התשובה והכנת הדעת מול אלקי ישראל ב"ה, ויבחר מקום מושב לה בית מיוחד לישראל שהוא בית המדרש, והוא אומרו 'וישבה בביתך', ותתודה בכי על אשר מעלה באביה ואמה ועל פרידתה מהם, אביה זה הקדוש ברוך הוא, אמה היא כנסת ישראל (ברכות לה:), 'ירח ימים' זה שיעור המספיק לשב, או ירמוז לחודש המיוחד לתשובה שהוא חודש אלול.

א. וראה באור החיים הק' תחילת פרשת כי תצא, שמדמה גם הוא את פרשת יפת תואר לנשמה הקדושה שנלכדה ברשת היצר הרע, ותכלית עבודתנו הוא לפדותה לצחצחה ולהשיבה לכבודה הראשון, ובתוך הדברים כתב: 'ועשתה את צפרניה' לשון תיקון, ותסיר מסוה הטומאה המתכסה בה הנפש מרוח הטומאה, והוא אומרו 'והסירה את שמלת שביה מעליה' פירוש שקנתה משבייתה במקום טמא, וזה

תפקידנו לעת הזאת הוא לא להרפות ולא להתייאש, כי אם להשיב מלחמה השערה בכל תוקף ועוז וה' יהיה בעזרנו, גם לא ניבהל אם במהלך המלחמה תמעד רגלנו מזמן לזמן, כי כך דרכו של מלחמה, פעם זה מתגבר ופעם זה מתגבר, מי שנותן את המכה האחרונה הוא המנצח, ועל זה אנו צריכים לעמוד, שהמכה האחרונה יהיה שלנו, כי מי שנתן את המכה האחרונה הוא זה שידו על העליונה.

חלילה לנו מלהיכנס לעצבות ומרה שחורה כראותנו את היצר הקם עלינו, אל לנו לחשוב שמא כל המכשולים מעידים כי אין מעשינו רצויים לפני המקום ברוך הוא, אדרבה, עצם הדבר שהוא בא להילחם עמנו מעיד כמאה עדים שהמעשים טובים שלנו חשובים ביותר וחביבים לפניו יתברך שמו, כי אם באמת לא היו חשובים המעשים לפני המקום ברוך הוא למה לו להיצר להתאמץ למנוע מאתנו המעשים הללו, אין זה אלא כי יודע הוא היטב גודל הנחת רוח הנגרם בשמי השמים עם התורה והמצוות שלנו, ולכן מנסה בכל דרך לעכב אותנו ולמנוע מלעשותם.

משל למה הדבר דומה, לשני אנשים שהולכים יחידי ביער, אחד נושא על גבו שק גדול מלא וגדוש בצרורות ואבנים או בסובין, ואילו השני הולך עם תרמיל קטן ובו כמה אבנים טובות ומרגליות, מי יש לו לחשוש מן הליסטים, בעל הסובין או בעל המרגליות, בוודאי זה שיש לו אבנים טובות מועד לפורעניות יותר מחברו, כי הליסטים חומדים את ממונו ורכושו, מה שאין זה שכל חביליו שווים כקליפת השום אין שווה לו לליסטים להתעסק עמו ולהשחית את זמנו לריק.

בזה ביאר בספר הק' 'אור המאיר' (ראש השנה) את הפסוק שאנו אומרים במשך ימי הרחמים והסליחות (תהלים כז, ג) 'אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה - בזאת אני בוטח', דכאשר רואה האדם שהיצר מתגבר עליו

במלחמה ומנסה להפריעו מעבודת השי"ת, או אז יידע כי אכן מעשיו ועבודתו חשובים לאין ערוך ועד אין קצבה, עצם זה שהיצר עומד לו בדרכו ומנסה להכשילו מעיד עליו כמאה עדים על הערך הרב של מצוותיו, כי אי לאו הכי לא היה היצר נותן בו את עיניו כלל וכלל.

עבודתנו בהאי עלמא לכפות את היצר תמיד

עוד זאת לנו לדעת, שכל תכלית ביאת האדם לעולם הזוה הוא רק בשביל מלחמת היצר, כי איזה ערך היה לקיום המצוות והמעשים טובים שלנו אילו לא היה לזה שום התנגדות, הלא שמי השמים מלאים בחיל אלף אלפין וריבוא מלאכים ושרפים העומדים הכן לשמש את קונם בכל עת ובכל שעה, אולם אין להקב"ה נחת רוח מכולם יחד כמו מאיש ישראל אחד המתגבר על יצרו בכדי לעשות רצון קונו בלבב שלם, כל חשיבות המעשה הוא רק כאשר לצורך זה יש לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות, מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם.

בתניא קדישא (ליקוטי אמרים פרק כז) מביא דיבורים נוראים מן הזוהר הק' (ח"ב פרשת תרומה קכח:) שכתב, כי העליה הגדולה ביותר שיש להשכינה הקדושה הוא בשעה שהצדיק רודף אחר הרשע להחזירו למוטב, כי על ידי מה שכופה את הצד השני לדרך הטוב מתעלה השכינה למעלה למעלה³.

הערות והוספות

הוא, יתיר משבחא אחרא, ואסתלקותא דא יתיר מכלא. מאי טעמא. בגין דאיהו גרים לאכפאי סטרא אחרא, ולאסתלקא יקרא דקודשא בריך הוא. ועל דא כתיב באהרן, (מלאכי ב, ו) 'ורבים השיב מעוון'. וכתב (שם, ה) 'בריתי היתה אתו'.

ב. הא לך לשון הזוהר הק' שם: ההוא זכאה בעי למרודף בתר חייבא, ולמקני ליה באגר שלים, בגין דיעבר מניה ההוא זוהמא, ויתכפאי סטרא אחרא, ויעביד לנפשיה, בגין דיתחשב עליה, כאילו הוא ברא ליה. ודא איהו שבחא דיסתלק ביה יקרא דקודשא בריך

ומבאר התניא שאותו הדבר ממש מתרחש גם אצל כל איש ישראל בתוך עצמו, שהרי בלבו של כל אחד ואחד מישראל שוכנים שני ברי פלוגתא, מצד אחד יצר הטוב שכל חפצו לעבוד את ה' באמת ובתמים, ומאידך גיסא היצר הרע שדרכו לילך ולהזיק ולפתות את האדם לרע, ועל ידי שהאיש ישראל מתגבר בכל כוחו על היצר הרע וכופהו לעשות את רצון השי"ת מתעלה השכינה הקדושה לאינן שיעור ולאין ערוך.

ואם כן מה לו לאדם כי יתאונן על ריבוי המניעות והנסיונות שמתעוררים אצלו, הלא זהו עבודתנו בהאי עלמא ומיניה יתקלס עילאה, וכלשון התניא (ש), 'ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד, גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו, כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לסיטרא אחרא תמיד'.¹

הערות והוספות

ומוסיף כח ומשלים החסרונות שבכל העולמות, מה שאין כח זה למלאך עבור שאין בו מהחסרונות. וזהו עצמו העצה היעוצה לאדם, ועיקר העבודה, ועיקר תיקון העולמות, כי בהרגיש האדם מדה רעה בקרבו כגון התעוררות תאוה ח"ו או שאר דבר רע, הנה הסכל מצער על זה, ואינו מועיל בצערו, אמנם הנלבב ישמח בזה, בזכרו החסד הגדול שעשה לו ה' ונתן בקרבו תאוה זו כדי שיוכל לעבדו, דהיינו לעשות דוקא ההיפך, שזהו עיקר העבודה מה שלא זכה שום מלאך אל דבר זה, ובזכרו היטב על לבו אזי מרוב הנחת רוח והתענוג מתבטל ממילא תאוה רעה ההיא ועושה דוקא ההיפך בחשק גדול...

ובתרגום ללשון הקודש: הצדיק צריך לרדוף אחר הרשע ולקנותו בשכר שלם, כדי שיעביר ממנו אותה זוהמה וכפה את הצד האחר ויעשה לנפשו, כדי שיחשב עליו כאלו הוא ברא אותו. וזהו השבח שיתעלה בו הקדוש ברוך הוא יותר מכל שבח אחר, ועליה זו יותר מהכל. מה הטעם? כי הוא גרם לכפות את הצד האחר ולהעלות כבוד הקדוש ברוך הוא, ועל זה כתוב באהרן, 'ורבים השיב מעון'. וכתוב 'בריתי היתה אתו'.

ג. כעין זה כתב גם ב'**ערבי נחל**' (פרשת שלח - דרוש ה), וזה לשונו: כלל הדברים, שלכוונה הושם חסרונות במין האדם, שמצדם נקרא הולך ממדריגה למדריגה

לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא

הרה"ק רבי שלמה מראדאמסק זי"ע דיבר בקדשו בספר 'תפארת שלמה' (כי תצא בתחילת הפרשה) ואמר שדבר זה מרומז היטב בלשון הכתוב בפרשתנו: 'כי תצא' - כל עיקר יציאת וביאת האדם לעולם הוא רק בשביל 'למלחמה על אויבך'. כל עוד שהיצר הרע נלחם עם האדם עדיין יש לו לאותו אדם מה לחפש בעולם הזה, אבל זה שסיים את מלחמותיו השלים את תיקונו עלי אדמות ושוב אין לו מה לפעול בהאי עלמא, וזהו הסיבה שאנו רואים התגברות תמידית במלחמת היצר, אפילו לאחר שכבר ניצחו שוב ושוב.

ובה כתב כמתק לשונו: "'כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבית שבינו'. נראה לי לרמז בזה בענין מלחמת היצר, מה שאנו רואים כי יש אנשי מעשה העושים מלחמה ביצרם ומנצחין אותו, ואחר כך באיזו ימים הולך ומתגבר עליהם וצריכין לערוך עוד נגדו מלחמה מחדש. ובאמת הוא תמיהה גדולה בעיניהם מה זה ועל מה זה, הלא כבר ערכנו מלחמה וכבשנו אותו, והיה עולה בדעתם כי די להם בזה, ועתה הנה הוא היצר מתגבר כנגדם, ומה יהיה בסופם".

"על זה באה התורה לרמז 'כי תצא למלחמה', היינו שעיקר יציאתך לזה העולם הוא רק למען היות לך מלחמה כל ימי חייך ולכך נוצרת... וזה ענין סמיכת הפרשיות שמסיים בפרשת שופטים (דברים כא, ט) 'כי תעשה הישר בעיני ה''. ומתחיל (מיד בפסוק שלאחריו) 'כי תצא למלחמה וגו'', כי זהו הדרך הישר בעיני ה' שיהיה לאדם תמיד מלחמת היצר כל ימי חייו כי לכך נוצרת. וזה הפירוש: כי תעשה בזה הרצון והישר בעיני ה' - כי תצא למלחמה להיות לך מלחמת היצר, עד כאן לשונו.

אחר כך ממשיך ה'תפארת שלמה' לגלות לנו רזין טמירין מכבשונו של עולם, להבין ולדעת מדוע זה התרגשה על יעקב אבינו הצרה הגדולה של

מכירת יוסף, אין זה אלא שיעקב אבינו - יעקב שלימא - מיהר להשלים את תפקידו בהאי עלמא וכבר כבש את יצרו לגמרי באופן שכבר היה צריך לעבור לעולם שכולו טוב, אך היות שרצה הקב"ה שיעקב אבינו יתעכב עדיין בעולם הזה, הזמין עבורו את הנסיון של מכירת יוסף בכדי שיהיה צריך להתגבר על יצרו באותו תקופה קשה, רק כך יוכל להמשיך כאן בחיי חיותו.

וזהו ביאור המדרש שהביא ברש"י (בראשית לו, ב) "ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה", היינו שהצדיקים משלימים עבודתם בעולם הזה עד שכבר אינם ראויים להישאר בעולם, אי לכך אומר להם הקב"ה 'לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא' - עדיין לא הגיע זמנם של הצדיקים המתוקנים האלו לעבור לעולם הבא, ולזה מזמין להם איזה רוגזה שעל ידי זה יהיו צריכים להמשיך במלחמת היצר ויוסיפו להיות בעולם הזה.

בנוגע לכך שמענו סיפור על אחד שבא לבקש ברכה מעטרת תפארת ישראל מרן ה'חזון איש' זי"ע שינצל מן היצר הרע שלא יתגרה בו, ענה לו החזון איש, ברכה כזאת איני יכול לתת לך, כי רק מת אין לו מלחמת היצר, אדם שחי ונושם באוירא דהאי עלמא מוכרח להיות שהיצר יתנגד לדרכו בקודש, כי זה כל התכלית שלנו, להתגבר עליו ולהפר את עצתו ומחשבתו מכל וכל.

כי תצא למלחמה על אויביך - ונתנו ה' אלקיך בידך

אם כי בכל זאת מוטל עלינו להכיר את תכסיסי המלחמה ותחבולותיו, למען נדע להתגבר על היצר באופן המועיל ביותר, אחד מן הכללים הידועים בין

עורכי המלחמות הוא להקדים ולתקוף את האויב בארצו ובמולדתו, עוד בטרם יהיה מוכן למלחמה, רק אז תוכל להכות בו שוק על ירך, אולם אם האויב הקדים לבוא אל ארצך בטרם היית מוכן, או אז צריך רחמי שמים מרובים שלא להיכשל, במצב הזה כבר לא פשוט לנצח.

וכתב הרה"ק ה'שם משמואל' (כי תצא תר"ע) שזקנו הרה"ק מקאצק זי"ע יישב על פי יסוד זה קושיא עצומה, דהנה בפרשת 'בהעלותך' כתיב (במדבר י, ט) "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם", ואילו כאן בפרשת 'כי תצא' כתוב (דברים כא, י) "כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך". מדוע שם בפרשת בהעלותך היו צריכים לתקוע בחצוצרות ולהיזכר בשם שמים בכדי לנצח את המלחמה, ואילו כאן בפרשת כי תצא משמע שתיכף עם היציאה למלחמה נכבשו האויבים, ללא חצוצרות וללא שום עסק מיוחד.

אולם החילוק הוא פשוט, כי בפרשת בהעלותך עסקינן באויב שבא עליך להכותך בארצך, לכן היו צריכים לרחמי שמים מרובים בכדי לנצח, להריע בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' וכו', אולם כאן בפרשת כי תצא מדובר במלחמה שבני ישראל הקדימו את האויב והלכו להתקיף אותם במקומם, ולכן תיכף לאחר 'כי תצא למלחמה על אויביך - ונתנו ה' אלקיך בידך', כי באופן הזה קל ביותר לנצח את האויב ולהכניעו במהרה.

ולמד מזה הרה"ק מקאצק יסוד גדול בעבודת השי"ת, שהדרך הקל ביותר לנצח את היצר הוא להקדים להילחם עמו, לא להמתין עד שהוא יבוא אליך, כי הגם שתמיד יכולים לנצח את היצר בעזר הבורא יתברך שמו, אולם אם כבר הספיק היצה"ר לבוא בתוך גבולך צריך הרבה יותר רחמי שמים להתגבר עליו ולהכניעו.

ולענייננו ניקח מזה מוסר ודרך חיים, שלעולם לא נכניס את עצמנו למקומות המועדים למכשול, כי שם מקדים היצר לתקוף אותנו ולאחר שנקלענו לידיו כבר קשה מאד להיחלץ ממנו, וזהירות זאת נדרשת לא רק במקום נסיון של עבירה ממש, אלא אפילו במקום שמקיימים בו מצוות אבל לא בשלמות, עדיף לנו לא לילך למקום כזה ולא נסמוך על עצמנו שנוכל לעמוד בנסיון, כי כאשר אנו נמצאים בתוך מקום הנסיון צריך הרבה חוזק שלא להיגרר אחריו ולא תמיד מצליחים לעמוד בזה, הדבר הטוב ביותר הוא להיזהר שלא להיכנס למצב הזה כלל וכלל, כמאמר חז"ל (שבת יג.) 'לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'.

ולסבר את האוון ניתן דוגמא ביהודי ההולך לבית הכנסת להתפלל ושתי ברירות לפניו, או בשטיבלך שיש שם כמה וכמה מנינים והרבה באים והולכים בזה אחר זה, או בבית המדרש שיש בו מנין קבוע ומסודר, בוודאי עדיף שילך למנין הקבוע, אין שום ספק שבמקום כזה יתפלל יותר במתינות ובכוונת הלב, מה שאין כן אם יילך למקום ההמוני שמטבע הדברים עלולים להיות שם כל מיני מפריעים ועניינים המסיחים את הדעת מן התפילה, ועל אחת כמה וכמה שקשה מאד להתפלל שם במתינות הראוי, ואפילו אם דומה לו שהוא לא יגרר אחר המצב השורר שם, אין זה אלא טעות, כי מיד כאשר נכנס למקום כזה הוא נמצא במצב שבו ידו על התחונה וכבר אין לו את הכח להתמודד כראוי.

אבל אם אכן הלך למנין הקבוע הרי הוא בבחינת 'כי תצא למלחמה על אויבך', שהוא הקדים את היצר עוד בטרם בא אליו להפריעו מתפילתו, ואז זוכה לנצח את היצר הרע בסיעתא דשמיא, כי זה כל תפקידנו בעולם הזה, להילחם עמו עוד ועוד, ולא להיבהל אם נכשל פעם במלחמה, שבע יפול צדיק וקם, ואם אכן ישתדל להכיר בחולשותיו מבעוד מועד ולהקדים את המלחמה עוד לפני שהיצר מתעורר בו בכל תקפו,

בוודאי יזכה שיתקיים בו המשך המקרא 'ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת
שביו, אמן ואמן¹.

הערות והוספות

דייקא, וזה פי' 'ירגיז יצר טוב על יצר הרע',
ודוק.

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ד' אלהיך
בידך. בשם הרבי ר' **בונים מפרשיסחא**
ז"ע, דהנה אמרו חז"ל (קידושין ל:.) 'אלמלא
הקב"ה עוזרו אין אדם יכול לעמוד כנגדו,
נמצא דעיקר הגמר מאת הקב"ה רק שאדם
צריך להתגבר וללחום עמו, כמאמר הרב על
פסוק 'כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי
נפשו', וזה כי תצא פירוש כי הוא הבטחה,
כאשר תצא למלחמה עם היצר הרע היינו
שתלחום עמו, אזי מובטח אתה שנתנו ד'
בידך כי הוא יעזור לך כמ' חז"ל הקב"ה עוזרו.

ד. נעתיק כאן ב' מרגיטין טבין בענין מלחמת
היצר מתוך ספר **'שיח שרפי קודש'** (פרשת
כי תצא), וכה כתב שם: בשם הרב מורינו ר'
מנחם מענדיל מליבאוויטש [ה'צמח צדק']
זלה"ה, 'כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה'
אלוקיך בידך ושבת שביו', דהיינו כמו שהיצר
הרע אם תפס אותך בשביה אז אינו מרחם
עליך כלום רק אוחז אותך בשביה גדולה ואינו
מניח אותך רגע כמאמר חובות הלבבות (שער
ה - שער יחוד המעשה פרק ה) 'אתה ישן לו והוא
ער לך', כן תעשה אתה כשהשי"ת יעזור לך
ותנצח אותו ותאחז אותו בשביה כמו שהוא
אחז אותך בשביה, וזה הוא 'ושבת שביו',

דבר בעתו מה טוב

מוסר וחיוזוק בחומש דברים ובשבעא דנחמתא הנקראים בחודש אלול

לכל עת וזמן

הקב"ה הוא עילת כל העילות ומסבב כל הסיבות, אין שום דבר המתרחש בהאי עלמא באקראי, לכל דבר המתהווה יש סיבה מוכרחת מדוע היה אמור לקרות דווקא כעת, לא רגע לפני כן ולא רגע מאוחר יותר, וכמו שאנו אומרים מדי יום ביומו בשש זכירות, "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", ואין שום נפקא מינה אם זה עניינים רוחניים או שמה גשמיים, לכל עת וזמן וכל דבר מכוון בדיוק לזמנו הנכון והראוי ביותר.

ובן הוא גם בנוגע להימים הללו, אם סיבב הקב"ה שבחודש אלול יקראו פרשיות מסוימות שבתורה, או שיפטירו באיזה הפטורה, שומה עלינו לחקור ולדעת על מה ולמה בחר הקב"ה שיהיה כן, בוודאי יש לזה איזה טעם וענין מיוחד שקשור אל הימים הללו, ועלינו מוטל לדרוש ולהבין על מה ולמה, מה זה נוגע אלינו, וכיצד אנו יכולים להשיג מזה עליה בעבודת השי"ת.

מדוע לא קבעו לסיים התורה בחג השבועות

והנה לפי הסדר המקובל בידינו מרבתינו ז"ל מחולקת התורה הק' ליותר מחמישים פרשיות, ובכל שבת משבתות השנה קוראין בתורה פרשה אחת לפי הסדר, כך יוצא שבמשך השנה אנו זוכים לקרוא ולסיים את כל התורה כולה, החל מן הפרשה הראשונה 'בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ', וכלה בפרשה האחרונה 'וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים'.

היום שבו נהגו לסיים מחזור אחד של התורה ולהתחיל מחזור חדש הוא ביום האחרון של חג, בארץ ישראל הוא בשמיני עצרת ואילו בחוץ לארץ עושים זאת למחרת, ביום טוב שני של גלויות, ונתקבל בתפוצות ישראל לעשות יום זה ליום של רינה והמון חוגג, לכבוד השמחה הגדולה שזכינו לסיים את התורה הקדושה ולהתחילה מחדש, וכפי שכתב ב'אבודרהם' (סדר תפלת סוכות ופירושה) 'ונקרא יום זה שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה'.

אולם באמת, אם נתבונן קצת נראה שיש כאן איזה פלא, מדוע אכן נהגו לסיים ולהתחיל את התורה ביום שמיני עצרת, לכאורה היה יותר נאה לסיים ולהתחיל את התורה בחג השבועות - היום בו קבלנו את התורה הקדושה מסיני, וכנודע מן הספרים הקדושים (פרי עץ חיים - שער ראש השנה - פרק א) שבכל שנה ושנה בהגיע היום המסוים בו היו מאורעות קדושות לאבותינו, מתעורר שוב אותם הקדושות וההארות שהאירו לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה.

ולפי זה היה נאה ביותר להתחיל ולסיים את התורה הקדושה בחג השבועות, לעשות את ההתחדשות וההתעוררות לתורה באותו היום בו מתעורר המעמד הנשגב של קבלת התורה, עליונים ששו ותחתונים עלזו בקבלת תורה מסיני, ולמה זה נמצאנו דוחים את שמחת הסיום וההתחלה לזמן אחר, ליום

שמיני עצרת. והגם שרבים וטובים כבר עמדו על דיוק זה (ראה 'מאור ושמשי' רמזי שמיני עצרת ד"ה ביום השמיני) אך עדיין מקום נותר לנו להתגדר בזה.

חומש דברים המובחר שבספרי מוסר

ויתבאר על פי המקובל בידינו מרבותינו הק' שהפליגו ביותר בחשיבות הלימוד של חומש דברים - 'משנה תורה', כי הוא מלא בדברי מוסר והדרכה לשעתו ולדורות, כמו גם דברי התעוררות וכיבושין, תוכחת מוסר והתעוררות תשובה על כל החטאים שעברו בני ישראל בשנות שהותם במדבר - ארץ ציה ועיף, כדכתב בספה"ק 'שם משמואל' (פרשת דברים תרע"ה), "וכן דברי מוסר שבמשנה תורה חודרים יותר לתוך עומק לב ישראל ומעוררים ביותר, וכמו שהגיד היהודי הקדוש זצ"ל מפרשיסחא שהמובחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה, והיה מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבכם".

ומובא בשל"ה הק' (תולדות אדם פתיחה) שכל דברי מוסר והתעוררות המובאים בדברי חז"ל ובספרי יראה נמשכים מן המוסרים שאמר משה רבינו לבני ישראל בספר משנה תורה, וכמו שכתב שם: "וכן משה רבינו ע"ה עשה גם שניהם, לאחר שלמד התורה והמצות עם כל ישראל, כשבא לילך בדרכי החיים הנצחיים סמוך למותו, קיים תוכחת מוסר 'אלה הדברים' (שם א, א, וכפרש"י) - דברי תוכחות, הוכיחם על העבר מה שחטאו מעת צאתם ממצרים, וללמדם מוסר על העתיד, הן בקיום התורה ומצותיה, תלמוד ומעשה, הן מהתלבשות המדות באופן לבא אל הדבקות יתברך, ולילך בדרכיו יתברך ובמדותיו, כמבואר בהרבה פסוקים במשנה תורה".

"ודעו בניי יצ"ו, שכל המוסרים שהוזכרו בדברי רבותינו ז"ל בתלמוד ובמדרשים, ומה שהאריכו אחר כך מחברי ספרי התשובה וספרי המדות והמוסר, גם המדברים על פי הסוד מסוד הדבקות, כמו הקדוש רבי

שמעון בר יוחאי ע"ה, בזוהר ובתיקונים, והנמשכים אחריו דורות ראשונים ואחרונים, דברי כולם מרומזים בדברי מוסר של משה רבינו ע"ה, למי שעינים לו לראות, אז יראה הכל בעין השכל מבואר היטב. אשרי עין ראתה כל אלה", עד כאן לשונו.

ואם בכל השנה כולה מעוררים אותנו בנחיצות לימוד המוסר, אזי בחודש אלול שהוא זמן המיועד לתשובה ותיקון המעשים על אחת כמה וכמה, כי לימוד המוסר הוא המפתח והיסוד להתחזקות בכל שאר ענייני התורה והיהדות, מאחר שספרי המוסר מקיצים את האדם מתרדמתו העמוקה ומזכירים לו את התכלית, 'שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו'.

בהסיפור הידוע על יהודי שבא להימלך בדעתו של מרן הגאון רבי ישראל סאלאנטער זצוק"ל, שהיות והוא טרוד מאד בעסקיו ובמשך היום כמעט ואין לו זמן לעסוק בתורה מלבד כמחצית השעה אותה הצליח בקושי רב לפנות עבור עסק התורה, וכעת שאלתו בפיו איזה לימוד כדאי לו ללמוד באותו חצי שעה יקרת ערך, ענה לו הגרי"ס - מוסר! בחצי השעה הזאת תלמד מוסר! התפלא הלה למשמע אזניו, הייתי בטוח שהרב יורה לי ללמוד גמרא או שאר הלכות נחוצות וכדומה, הביט בו הגרי"ס ואמר לו, כאשר תלמד מוסר תיווכח לראות שיש לך הרבה יותר פנאי לעסק התורה...

זהו אם כן הסיבה שסיום והתחלת התורה נקבעה להיות ביום שמיני עצרת ולא בחג השבועות, היות שהקב"ה הכין ותיכן את חודש אלול להיות הזמן בו יעסקו בני ישראל בתשובה ויתקנו את מעשיהם שאינם טובים, לכן סיבב מסובב כל הסיבות שיעשו את סיום התורה דייקא בשמיני עצרת, ונמצאו הפרשיות של חומש דברים נקראים בשבועות של חודש אלול, שהוא הזמן הנצרך ביותר לדברי מוסר והתעוררות הפולחים כליות ולב ומטים את רגלי האדם לנתיבות התורה והיראה.

משנה תורה - לשמוע מוסר מפי משה רבינו

לפיכך באמת ראוי לנו לקבל על עצמנו ללמוד באלו הימים את חומש 'משנה תורה' בשום לב ובהתבוננות, לא רק בהעברה בעלמא ובדרך מקופיאי, כי מלבד עצם החיוב ללמוד חומש עם פירוש רש"י כפי המקובל בכל הדורות, אזי נוסף עליהם חומש דברים שיש בהם תוכחות מוסר ואורחות חיים הנמלצים

הערות והוספות

הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לשוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא עכ"ל. ואשרי לאדם שיזכה להכניס בניו לגמרא ולהוליכם מחיל אל חיל. ועל כל פנים כל אב יראה ללמד את בנו כל חמשה חומשי תורה עם פירש"י ז"ל, ולא פסוקים פסוקים ופרשיות אחדות, ע"כ.

ובפרק עשרים ואחד כתב בזה הלשון: והנה עד הנה לפי החינוך האמיתי המחוייב כדת שנהגו אבותינו, שמלמדים עם הנער כל חמשה חומשי תורה עם פירש"י שבו מתבאר פשוטו של מקרא על פי יסודות התורה שבעל פה המסורה לנו, המבארת לנו כל מצוה ומצוה שבתורה כהלכתה על פי הקבלה, נשתרש בלב הנער [אף מי שלא הצליח להכנס בים התלמוד והפוסקים] על כל פנים מידיעת בית רבן כל מצות התורה, האסור והמותר, האזהרות והעונשים, המדות הקדושות, ויסודות האמונה בהשגחת ה' ונפלאותיו, הכל נכנסים ונשרשים בלב הנער, וגדל ונעשה יהודי שלם לאלקיו ולתורתו, ויודע כי כל הנעשה בעולם בהשגחת ה' הוא.

א. ידוע שמרן ה'חפץ חיים' ז"ע הרעיש ביותר על לימוד חומש עם פירוש רש"י שהם המה יסוד היסודות לכל ענייני היהדות, ה'חפץ חיים' עורר על כך בכמה וכמה מקומות בספריו, ונציגה נא לשון אחד ממה שכתב בספר 'חומת הדת' (פרק עשרים ושתיים - סדרי הלימוד הכשר), וזה לשונו:

מחוייב כל אחד מישראל ללמד את בנו חמשה חומשי תורה על פי הפשט הישר והכשר עם פירוש רש"י ושאר המפרשים הראשונים באופן שיסכים ויתאים עם קבלת חז"ל, כדי שיתרגל מוחם וליבם באמונה ובדת, במוסר ובמדות, וביראת אלקים ומלך, הנובעת מהתורה (שפירש"י והמפרשים הנ"ל מבארים בנביאים ובכתובים בדרך שהלומד ילך ויכנס ללימוד התורה שבעל פה, שעליו הננו מתפללים בכל יום בברכת אהבה ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והרמב"ם ז"ל בהלכות יסודי התורה (פ"ד הי"ג) יכנהו בשם לחם ובשר, והוא לידע האסור והמותר, וכיוצא בהם משאר המצוות וכו', שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה. ועוד שהם

ביותר, כמו שכתב השל"ה הק' (פרשת ואתחנן דרך חיים תוכחת מוסר אות טז), "מה לנו לחפש אחר תוכחת מוסר, הלא הפרשה כולה, וכן כל הפרשיות משנה תורה כולם מלאים מתוכחות מוסר, הן מקיום החוקים והמשפטים והמצות, ושלא לסור ימין ושמאל, וליראה את ה' אלקינו ולאהבה אותו, והן מלימוד התורה, כמו שנאמר (דברים ד, ו) 'ושמרתם ועשיתם' - 'ושמרתם' זו משנה, 'ועשיתם' מעשה (ספרי ראה נח), דהיינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות".

ונכתבי רבינו צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק פרשת דברים) כתב דבר נפלא, שההוגה בספר 'משנה תורה' דומה כאילו שמע דברי מוסר מפי משה רבינו בעצמו, וכה כתב שם: "אומרים בשם היהודי הקדוש (מפרשיסחא) זצ"ל שלמד בכל יום איזה פסוקים מספר משנה תורה, שאמר שהוא לו לספר מוסר. ומה זה דווקא ספר דברים הלא יש כמה ספרי מוסר? אך על פי מה שכתב התניא ההבדל בין תוכחות שלומדים מתוך הספרים ובין מה ששומעים מפי מוכיח חי שבשעת הדיבור יוצא מהלב ועל ידי זה נכנס ללב".

"**ובן** כאן מורה גם כן הלשון 'אלה הדברים אשר דיבר משה' שזה הוא הכח בדברי משנה תורה שמי שקורא בהם הוא כשומע עתה מפי משה והן הן אלה הדברים אשר משה דובר עתה בפי הקורא. ודברי משה הם זה הדבר אשר צוה ה' כנ"ל וכתוב (ישעיה נה, יא) 'כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם', רק נכנס ללב ופועל בטח", עד כאן לשונו.

והנביא הושע (יד, ג) אומר "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", 'דברים' היינו דברי מוסר ותוכחה, כפי שכתב ה'ספרי' (דברים א) על חומש סדר דברים שנקרא 'דברים' משום דברי תוכחות שבו, ולפי זה יתפרש הפסוק, 'קחו עמכם דברים' - קחו עמכם את דברי המוסר והתוכחה אשר אתם שומעים ומקבלים מן החכמים והצדיקים, כי על ידי זה תזכו להגיע לתשובה שלימה כמופיע בהמשך הכתוב שם 'ושובו אל ה'', ולעניינו יתפרש היטב על חומש

דברים שאנו עוסקים בו זה עתה, שעל ידי מה שילמד האדם ויהגה היטב בחומש דברים המלא בדברי מוסר ותוכחה, בזכות זה יבוא לידי תשובה שלימה באמת ובתמים – קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (וראה מה שכתב בספר 'ישמח משה' פרשת דברים ד"ה דברים ואתחנן).

שבעה דנחמתא

לאחר שלמדנו כי אין שום מקרה בעולם, ואפילו הפרשיות שאנו קוראים יש להם קשר ולימוד להימים הללו, עתה נראה שגם מן ההפטרות של חודש אלול אנו יכולים ללמוד מוסר ולקחת חיזוק בעבודת השי"ת הנוגע דווקא לזמן זה.

ברוך כלל, הנושא של ההפטרה הנקרא בשבת קודש לאחר קריאת התורה הוא מעין הענין הנקרא בפרשה, ואילו במועדים ובזמנים מיוחדים מפטירין בעניינא דיומא ולא בענייני הפרשה, וכן הוא בשבע השבתות שלאחר תשעה באב, היום המר והנמהר בו חרבה עירנו ושבת משוש ליבנו, שמתחיל אז סדר מיוחד של הפטרות המכונים 'שבעה דנחמתא', הפטרות אלו מלאים בדברי חיזוק ונחמה שמסרו לנו הנביאים, בכדי לחזק אותנו לאחר שבר בת עמי, לידע ולהודיע כי בסופו של דבר ולאחר אריכות כל הגלויות והיסורים עתידה ציון וירושלים להיושע בתשועת עולמים ולהתנחם בכפלים.

שלוש ההפטרות הראשונות מאלו השבע דנחמתא קוראים בשלושה שבועות אחרונות של חודש אב, והארבע הנותרות נקראים בארבע שבתות של חודש אלול, ונמצא שכל חודש אלול מפטירין בדברי נחמה, וצריכין אנו להבין מדוע גלגלה ההשגחה העליונה לקרוא את דיבורי הנחמה הללו דווקא בחודש אלול.

כשמחשב חשבון נפשו דומה לו מצבו כחורבן גדול

ובפשטות יש לומר, דכאשר מגיע חודש אלול והאדם מתחיל לחשב את חשבונו של עולם, מה עשה במשך כל השנה והיאך התנהג, האם בטוב או שמא להיפך ח"ו, ומטבע החשבונות הללו שהם עלולים להביא את האדם לחלישות הדעת ורפיון רוח, כראות האדם את מצבו ברוחניות, את העוונות שנכשל בהם, או אפילו המצוות שעשה שלא היו בשלמות כדבעי, אז מתמלא לבו ברוח של עצבות ויאוש, כיצד זה יוכל חוטא ופושע כמוני לעשות תשובה לאחר שהרביתי לפשוע, ממש אין בי מתום, הוא בטוח כי שערי תשובה ננעלו בפניו רח"ל, אבדה סברו ובטלה תקוותו.

הוא חושב לעצמו, היכן הם כל הקבלות הטובות שקבלתי על עצמי בימים הנוראים של השנה האחרונה, הם כולם בשלג נמסו ולא נודעו כי באו אל קרבנה, בתחילת השנה הקודמת עוד השליתי את עצמי שהנה השנה הזאת כבר אתנהג אך בטוב, לא אעשה שום דבר שאינו לרצון השי"ת בשלמות, והנה עתה אני רואה כי כמעט ולא נותר מכל המחשבות וקבלות טובות חוץ מאבק פורח וכחלום יעוף.

כפי המובא בשמו של הרה"ק בעל ה'שמח משה' זי"ע, שהיה מקשה על הנאמר בפרשת עקב (דברים יא, יב) "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מְרִשִׁית השנה ועד אחרית שנה", וצריך להבין מדוע בתחילה כתב 'מראשית השנה' בה' הידיעה ולבסוף כותב 'ועד אחרית שנה' בסתמא וללא ה' הידיעה.

ומתריץ, דהנה בתחילת השנה - ראש השנה ויום הכיפורים - נוהגים הבריות לקבל על עצמם כל מיני קבלות טובות ומבטיחים לעצמם שהשנה הזאת לא תהיה דומה לשנה הקודמת, השנה הזאת תהיה לעילא ולעילא, בו ילך רק בדרך טובים ויתנהג בחסידות, התפילות יהיו ככוונה והשבתות יתנהלו בהתעלות והתלהבות כדבעי, כל מעשיו יהיו לשם שמים.

אך למעשה, בהגיע אחרית השנה, כאשר עושה את חשבון נפשו ומבקר את מעשיו במשך כל השנה, הוא מגלה שהשנה הזאת לא הייתה ממש כפי משאלות לבו הטהור, סך הכל שנה רגילה ככל השנים, נכון שבמשך השנה היו לו איזה עליות בעבודת השי"ת, אך כנגד זה היו לו גם כמה נפילות, ובסופו של דבר השנה החולפת רחוקה מלהיות השנה שבתחילת השנה חזה בעיני רוחו.

לכן, כאשר עוסק הפסוק בתחילת השנה, אזי כותב בלשון חשיבות ובה' הידיעה - 'מראשית השנה', כי בתחילת השנה אכן נדמה לו לאדם שהשנה הזאת תהיה 'השנה' - שנה חשובה וידועה, אולם כאשר מדבר הפסוק מסוף השנה אז כתוב 'עד אחרית שנה' בפשטות וללא ה' הידיעה, כי בסוף השנה כבר יודע שלא הייתה האי שתא חשובה וידועה יותר משנים אחרות².

על דבר זה ידוו כל הדווים וליבם בקרבם ישתבר לחשוב מי אני ומה חיי, בושתי וגם נכלמתי להרים פני אל אלוקי כי גברו עונותינו למעלה ראש וגדלה אשמתנו עד לשמים, וכמאמר הפייטן (סליחות לערב ראש השנה) 'בושנו במעשינו ונכלמנו בעווננו, כי הושחרו פנינו מפני חטאתנו, ונכפפה קומתנו מפני אשמתנו, אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש', עד שמרוב המחשבות הללו מדמים הללו בדעתם יותר כי אין להם תקנה וכאשר אבדתי אבדתי ח"ו.

הערות והוספות

איומתי בכל השנה אומרת הוא השנה הזאת (קץ גלותנו). וזהו שנאמר מראשית השנה הידועה, שסוברים זהו שנת גאולה וישועה, ועד אחרית שנה סתם, כי עוד בן ישי לא בא בעוונותינו הרבים.

ב. בספה"ק 'ייטב לב' (פרשת בא ג) כתב דיוק זה לענין הגאולה, וזה לשונו: ונקדים הא דכתיב (דברים יא, יב) מראשית השנה ועד אחרית שנה, ופירושו על דרך הפיוט (קינות לתשעה באב, המתחיל 'אאדה עד חוג שמים')

מצב זה דומה מאד ליאוש שאחזו את בני ישראל בזמן חורבן הבית, שהיו בני ישראל מושפלים ונרמסים עד עפר והרגישו נידחים מאת המקום ברוך הוא, כבנים שגלו מעל שולחן אביהם והיו בטוחים כי שוב אין להם תקנה, וכפי שפירש הרה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע בסימן הראשון בשולחן ערוך (סעיף ג) 'ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש', ויש לתמוה מדוע רק הירא שמים יש לו לדאוג על חורבן בית המקדש, וכי אין ענין חשוב זה נוגע לכל איש ישראל, אלא יש לומר שמי שאין לו יראת שמים יבכה קודם על החורבן הפרטי שלו עצמו (ראה שפתי צדיק תשעה באב אות ב).

ואכן כל אחד שעושה חשבון נפשו ורואה את מצבו ברוחניות מרגיש שבור ורצוץ כלאחר חורבן הבית, כמה פעמים השתדל לעשות בדק בית והבטיח לעצמו לתקן את הצריך תיקון, והנה הוא מוצא את עצמו לבסוף באותו נקודה בו היה בתחילה, מתוך כך עלול לחשוב כי אבדה תקוותו ושוב אין לו תקנה עולמית ח"ו.

אין שום יאוש בעולם כלל

משום הכי סיבב השי"ת שיקראו את השבעה דנחמתא מיד לאחר תשעה באב ובאופן שיימשך אל תוך חודש אלול, כי כשם שלאחר חורבן הבית זקוקים היו בני ישראל לחיזוק ולנחמה, שיידעו בידיעה נאמנה כי המצב הקשה הזה הוא רק עראי, ולעתיד לבוא יזרח עלינו אור השי"ת ונזכה לשוב ולבקר בהיכל המלך, כך גם בחודש אלול בשעה שבני ישראל עושים את חשבון נפשם ורואים כמה נתרחקו מאת אביהם שבשמים, בוקעים אליהם אותם דיבורי הנחמה מאת הנביאים הקדושים, מעוררים את הלבבות הנשברות ומרעיפים עליהם טללי תחי, לדעת ולהבין כי למרות הכל עוד יבואו ימים טובים מאלה ונזכה להתחזק ולהתקרב אל השי"ת באמת באמת.

דיבורים אלו באו לחזק אותנו במצבנו וליטע בלבנו הידיעה הברורה 'כי אין שום יאוש בעולם כלל' (ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה עח), ולא להיכנע לס"מ הוא השטן אשר כל יגיעתו הוא רק להשליך אותנו אל תוך היאוש, כדכתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין בספר 'פרי צדיק' (פרשת זכור אות א), 'וזה דרך היצר הרע, כשרואה שהאדם נכשל באיזה עוון בעצתו ובפיתויו, אחר כך משליכו ביאוש לומר מה יועיל לך תשובתך אחר כי גדול עוונך עד לשמים'.

לעולם בכל מצב שהאדם נמצא בו מחויב הוא לדעת שיש לו תקנה, וכפי שכותב לנו המגיד הקדוש מקאזניץ זי"ע, (עבודת ישראל פרשת יתרו) על הפסוק "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי" (שמות יט, ה), וזה לשונו: "איתא במדרש (ב"ר נא) 'אין ועתה אלא תשובה'. ויש לומר בנידון דידן, שהקב"ה רמז להמתקרים אליו שאל יתיאשו ואל ייראו מגשת אליו עבור עונותיהם שעשו מקודם, כי העיקר על כל פנים להתקרב מהיום והלאה ושלא לחטוא עוד, ולזה ועתה אם שמע תשמעו בקולי, וזה מצות תשובה והוא חסדו הגדול שרוצה לקרב השבים ושלא לזכור להם מעשיהם הראשונים".

הערות והוספות

מעשיו חלילה מאביו שבשמים לעבור על מצותיו ותורתיו הקדושה הנקרא חומה כנ"ל, ואמר הכתוב והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו, רוצה לומר, אף על פי כן אל יתייאש מלחזור בתשובה ויכול עדיין לגאול נפשו בתשובה ומעשים טובים אפילו אם עבר ושנה והרבה לעשות הרע בעיני ד' כל ימי חייו, אף על פי כן שערי תשובה לא ננעלו כמו שכתוב (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכא עד דכוכו של נפש, וזהו עד תום שנת ממכרו.

ג. וראה עוד בספה"ק 'נועם אלימלך' פרשת בהר על הפסוק (ויקרא כה, כט) 'ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו ימים תהיה גאולתו', וזה לשונו: נראה לפרש על פי דאיתא בזוהר הקדוש דהתורה נקראת חומה, וזהו והמים להם חומה מימינם פירוש זהו התורה הנקראת חומה וגם מים, והיא חומה לישראל, על דרך הכתוב 'אורך ימים בימינה ובשמאלה כו'. וזהו וכי ימכור בית מושב עיר חומה, פירוש אם יתמכר אדם את

כל מי שמסתבך במחשבות כאלו של יאוש כדאי לו לראות את הדברים הנפלאים שכתב בספר הק' 'ישמח ישראל' (הושענא רבה - לא): "העיקר הוא שאל יאמר האדם נואש לנפשו, ויבטח ויתחזק את עצמו, כי לא ידע איש ערך רוממות גדלות קדושת השי"ת, והרחמנות מבלתי בעל תכלית אשר לא יכילו רעיון שום נברא, ואמנם כי לפי שכלנו אי אפשר לבוא לשערי תשובה, אף על פי כן מצד המרחם על כל מעשיו ברחמים בלתי מוגבלים יוכל לרחם עלינו, ולהאיר בנו אור בתוך חשיכה להדליק ולהבעיר ניצוץ אחד שבתוך עם סגולה לקרבנו לעבודתו ולהחזירנו בתשובה לפניו".

וממשיך שם הישמח ישראל' לכתוב בעצם כתב יד קדשו, כי לא רק על העבירות גופא יש לשוב בימי התשובה, אלא גם על מחשבת היאוש שדימה בדעתו כי הוא נדחה מלפני השי"ת, גם על זה צריך לשוב בראש השנה, כי מחשבה כזאת הוא מחשבת פסול, וכה כתב שם: "וזהו יעזוב רשע דרכו, בחודש אלול, ואיש אָוֶן מחשבותיו, שאז (בראש השנה) הוא הזמן לטהר ולקדש ולשוב על המחשבה, והיינו אף על המחשבה שהוא בהכנעה פסולה שמייאש את עצמו כי הוא איש און, היינו שכמעט הוא כולו נהפך לאון, ולכן לא יועיל לו שום תשובה ח"ו, אף על זה המחשבה צריך לשוב בראש השנה, וישוב אל ד' וירחמהו".

לשוב חיזוק מנחמות הנביאים

והנה לא באנו לומר שאין לעשות חשבון הנפש חס ושלום, פשיטא לכל שחודש אלול הוא הזמן בו מוטל על כל אחד ואחד לעצור ממרוצת החיים ולעשות את חשבון נפשו לדעת היכן הוא עומד בעולמו של הקב"ה, כי אם לא יעשה כן כיצד ידע במה הוא לקוי ובאיזה חלקים בעבודת השי"ת יש

לו להתחזק מעתה, הלא כל זמן שנשמת האדם באפו יש לו על מה לעשות תשובה ולתקן⁷.

אבל יחד עם זאת יש לנו לדעת שלאחר חשבון הנפש אסור להישבר ולהיכנס ליאוש ח"ו, יהיה מה שיהיה, כי לעולם לא ידח ממנו נידח, ואפילו בשעת החטא לא מואס בנו הקב"ה, שהרי אפילו בשעה שפגמו ישראל בחטא הנורא של העגל עדיין הראה לנו הקב"ה אותות של חיבה, כדאיתא הלשון בחז"ל (שבת פח:): 'עדיין חביבותא היא גבן', והשי"ת הטוב והמיטיב מסייע ביד כל אחד ואחד לשוב אליו כבראשונה.

חיזוק זה אנו שואבים מן ההפטרות שאנו קוראים בפרשיות של אלול, כי שם אנו רואים שאפילו במצב הנורא והנמוך ביותר, בשפל המדריגה ממש ברוחניות ובגשמיות, שולח הקב"ה את דברי נחמתו ביד עבדיו הנביאים לידע ולהודיע כי אין זה סוף פסוק, ובכל מצב שהוא יש דרך חזרה, אפילו אם פעמים נראה שהדרך רחוקה ואורכת זמן, אבל בסופו של דבר מגיע כל אחד אל מחוז חפצו ואל תיקונו השלם.

אין לנו אלא להתחזק ולהתחמם לאישם של נביאנו הקדושים, אשר כל דבריהם כגחלי אש ומנסרים בחללו של עולם עד עתה כביום אמירתם,

הערות והוספות

פנים בפנימיות מחשבתם, לבלתי יאבדו חשבונם ביום הדין, ומספר הימים לפניו, ליתן דין וחשבון מפרטי ימיו ורגעיו משנה שעברה, מה מעשהו בהם, ולמה הוציא אותם, שכל עצמם של הימים יצרו לעבוד בהם עבודת גבוה, ולא לבטלה חס ושלום להנאת תענוגות בני אדם.

ד. ובספר הק' 'אור המאיר' (ראש השנה) שיבח את הדורות הקודמים שהיו פורשים בחודש אלול לשעות חשבון הנפש, וזה לשונו: הנה שנים ראשונים היו טובים מאלה, בהגיע ימים האדירים האלה, עשו משמורות ומנודים שינה מעיניהם כל הימים לרבות הלילות, לפנות מחשבתם מהבלי הזמן, להיות

וקוראים לכל אחד להתחזק ולהתחדש, לידע כי בסופו של דבר יאיר עלינו האור הבהיר ונזכה לתקן עולם במלכות ש-ד-י, וכאשר כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (פרי צדיק פרשת ואתחנן), 'בכל שנה ושנה כשקורין בהפטרות שבע דנחמתא מתחדש הנחמה מפי ה' ממש ונכנס ללב, והוא הכנה לראש השנה שיהיו נגאלין בתשרי על ידי תשובה'.

לא נותר לנו אלא לסיים במאמר הנביא בהפטורה של פרשת 'כי תבא' (ישעיה ס, יט ושם): "והיה לך ה' לאור עולם ואלקיך לתפארתך, לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאָסֶף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך, ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה", אמן ואמן.

תשובה

כי בו ישמח לבנו

לשמוח בהשי"ת שנתן לנו דרך תשובה ומוחל על עוונותינו

מאלול ואילך חרדתי נגד ה'

לכל זמן ולכל מועד ישנם הרגשים המיוחדים דווקא לזמן זה וציר מרכזי אשר מסביבו יסובב הכל, חודש אלול הוא בעיקרו זמן של הכנה לקראת יום הדין הגדול שיחול בראש השנה, אשר בו יבוא הקב"ה לשפוט תבל בצדק ויפתחו לפניו ספרי חיים וספרי מתים וחותם יד כל אדם בו, ומטבע הדברים בהגיע הזמן הזה מתמלא כל אחד בפחד ויראה מהדר ה' וגאוונו, ואם המלאכים יחפזו על אף שאין בהם שום חטא ועון, על אחת כמה וכמה אנו קרוצי חומר יש לנו לפחד ולחרוד מאימת הדין, רבינו 'בעל הטורים' (דברים ל, ו) כבר רמז זאת בפסוק (תהלים כז, יג) 'לולא האמנתי לראות בטוב ה': 'לולא אותיות אלול - שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'.

בכל הדורות כאשר הגיע חודש אלול החלו כשרי ישראל למעט מעסקיהם ולפנות את לבם יותר לתורה ועבודה ועסק התשובה, יראה הייתה נסוכה על פניהם הטהורות ואימת הדין ניכרה על פניהם, ומי מדבר מגדולי וצדיקי הדורות אשר בהגיע חודש אלול התמלאו בפחד וחרדה גדולה מאימת השי"ת עד אשר כמעט ולא יכלו למצוא מנוח לכפות רגלם מגודל היראה, והיה שגור על פיהם האמרה המקודשת שבחודש אלול אפילו הדגים שבים רועדים.

בך אכן צריך להיות, שכל אחד ירגיש ויבין אל נכון את גודל מעלת הימים שאנו ניצבים בפניהם כעת, וכך גם תובעים מאתנו הספרים הקדושים, להבין ולהרגיש את החרדה ואימת הדין, לא להסתובב שאנן בטח כאילו לא היה דבר, כי אכן אנו עומדים להתייצב למשפט לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומי יצדק לפניו בדין.

אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם

אולם יחד עם זאת צריך זהירות יתירה שלא ליפול לעצבות ומרה שחורה, שכן התכלית של הימים הללו הוא להתקרב ולהתחמם כנגד אורו של השי"ת, ואילו עצבות ומרה שחורה הם המרחיקים הגדולים ביותר מן הקדושה, כפי הנאמר בשם צדיקים שאף על פי שעצבות איננה עבירה לכשעצמה, אולם היא מביאה את האדם לטמטום הלב באופן שאפילו העבירה הגרועה ביותר איננה יכולה לגרום.

אם כי ישנם רבים אשר לוקים בזה, ובכל שנה כאשר מגיע חודש אלול מרגישים בלבם שהימים הללו הם ימים מאוימים ביותר, הם נתקפים בחרדה איומה מספרי החיים וספרי המתים התלויים ועומדים בשמים ממעל, וחושבים בלבם פנימה, מי יתן ואוכל לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות ולמצוא את עצמי עומד במוצאי יום הכיפורים, מה לי ולצרה הזאת.

אבל באמת טעות גדול ביד החושב כן, כי למרות שהימים האלו הם אכן ימים של הכנה לקראת יום הדין, ולב מי לא יחרד בהגיע הנה מלך מלכי המלכים לשפוט את כל הארץ, אבל יחד עם זאת צריך לדעת שהכל לטובתנו והם ימים של רחמים ורצון שבהם יכולים להתקרב אל הקב"ה הרבה יותר משאר כל הזמנים, אל לנו להיתפס לחרדה יתירה שעלולה לגרום לאדם לאבד את כל המתנה הקדושה של ימי הרחמים והרצון ולהפסיד חלילה את כל הקרבת אלוקים לי טוב אשר בימים אלו כמעט וניתן למשש באוויר.

צריך פשוט לשנות את כל ההסתכלות על התכלית של הימים הללו, ועל ידי שנדע את המהות של הימים הללו נזכה גם להרגיש עליה והתרוממות בעז"ה, ובכדי לְשַׁבֵּר את האוון להבין את התועלת הגדולה והמתנה הנפלאה אשר הקב"ה העניק לנו בדמות חודש אלול, שבו הוא פותח שערים בתודה לדופקי בתשובה ונותן יד לפושעים, נפתח במשל שייטיב לבטא את העניין על נכון.

מעל בתפקידו וטינף את היכל המלך

אימה חשיכה נפלו עליו, לבו התפליץ בקרבו, הוא כלל לא התכוון לזה, אבל את הנעשה אין להשיב, במוחו החלו להתרוצץ המחשבות הגרועות ביותר, אין ספק שגורלו נחרץ אצל המלך לשבט ללא דין וללא משפט, הן הוא מעל בתפקידו וביזה את המלך בצורה הגרועה ביותר.

לאו כל אדם זוכה לתפקיד הנכסף שהוא זכה בו, להיכנס מדי יום ביומו אל המלך לפני ולפנים ולהגיש לפניו מזון ומשקה, הרבה חקירות ודרישות הוא עבר עד שהחליטו להפקיד בידיו את התפקיד המרומם, תחילה היה צריך להוכיח את נאמנותו המוחלטת ואת דבקותו במלך ללא שיוור, רק לאחר מכן, ולאחר שאימץ את ידיו כהוגן, נכנס למלא את תפקידו נאמנה לשביעות רצון כולם.

בעבור תקופה כבר הרגיש בקי ורגיל במלאכתו, עד שהרגיש שהוא יכול לעשות את תפקידו כמעט בעינים עצומות, והנה, באחד הימים כאשר נכנס כהרגלו אל טרקלין המלך ובידו טס רחב גדוש בכוסות משקה, מתוך שהיה ראשו עסוק במחשבות שונות, לא שם לב דיו למה שקורה מסביבו, וכשכבר עמד ממש בסמוך לכסא המלכות נתקל במדרגה הראשונה שעמדה לו בדרכו, הטס עם כל מה שעליה התהפכה והתנפצה בקול רעש גדול, המשקה ניתז לכל עבר והכתים את כל הנקרה בדרכו, שברי זכוכית התגלגלו כדומן על

פני השדה, המקום שאך לפני רגעים אחדים היה טרקלין מפואר ומלכותי נהפך בן רגע להיראות כשדה קרב.

בתוֹךְ עמד לו המשרת בוש ונכלם, פוחד על עתידו ועל חייו, בטוח שהמלך יחרוץ את דינו בהבל פיו לשבט ולא לחסד, מחכה למוצא פי המלך, כאשר אבדתי אבדתי, והנה מבעד למהומה הוא רואה את המלך רומז לו להתקרב, בפחד נורא ובפיק ברכיים מתקרב צעד אחר צעד, ממתין לגרוע מכל, אבל לתמיהתו הרבה המלך כלל לא מראה אליו פנים כועסות, ותחת שהמלך ישית על ראשו עונש הגון למען ישמעו ויראו, מביט עליו המלך בחמלה וברוך, מורה לו להביא מים ולשטוף את הטרקלין ולהחזיר את המצב לקדמותו, שמחה אופפת את כל ישותו, לכזה דבר הוא לא ציפה, לבו מתמלא אהבה עצומה למלך הרחום שהבין ללבו ונתן לו הזדמנות לתקן את אשר העווה.

הצופה לרשע וחפץ בהצדקו

משל זה היה שגור בפי הרה"ק הרבי ר' שמעלקע מניקלשבורג זי"ע, בבואו לתאר את גודל השמחה הצריכה להיות מנת חלקו של כל מי שיש בו חלק אלוך ממעל בימים הללו, הלא אין זה דבר המובן מאליו כלל וכלל, אדם יחטא אל המלך ויבזהו באופן נורא, ואילו המלך, במקום שיכעס עליו וישית עליו קנסות ועונשים, הוא נותן לו להצטדק ולתקן את משגתו, והלא ממש כך נוהג עמנו הקב"ה, משך כל השנה חטאנו לו במרד ובמעל ולא שתנו למוצא פיו, וכאשר מתקרב ראש השנה ויום הדין שבו יפתחו ספרי חיים וספרי מתים ויקראו לפניו ספר הזכרונות, חומל עלינו הקב"ה שלא תצא גזר דיננו לרעה, ונתן לנו את חודש אלול לשוב לפניו ולתקן את כל אשר חטאנו כנגדו.

מי לא ישמח כהימים הללו, האם מלך בשר ודם, אפילו הרחום ביותר, היה מוחל על ריבוי פשיעות וחטאים כעין אלו, ברור שלא, ואילו הקב"ה אינו חס על כבודו ונותן לנו לשוב על העברות החמורות ביותר שחטאנו לפניו

במזיד, וכפי שכתב ב'שערי תשובה' לרבינו יונה (שער ד), "השם יתברך סולח כגודל חסדו גם למורדים בו כי ישוּבו אליו ככל לבם, ונאמר (דניאל ט, ט): "לה' אלקינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו"... ונאמר (שם סה, ד): "דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם".

ולא רק שהוא פתוחה ידו לדופקי שער בתשובה אלא גם צופה לרשע וחפץ בהצדקו, כדאמרו בזוהר הק' (זוה"ח איכה נו:): שבכל יום ויום מוציא הקב"ה כרוז שהולכת מקצה העולם ועד קצהו, המכרות ואומרת 'שובו בנים שובבים', ואיך לא נשמח כאשר אנו יודעים שהקב"ה אינו רוצה בכלל להגיע לידי עונשים ח"ו, אלא כפי שתיקן רבי אמנון ממגנצא לומר בתפלת 'ונתנה תוקף': "כי כשמך כן תהילתך קשה לכעוס ונוח לרצות, כי לא תחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחייה, ועד יום מותו תחכה לו אם ישוב מיד תקבלו", לא בכדי תיקנו לנו חז"ל לומר שלש פעמים בכל יום: 'ברוך אתה הוי"ה הרוצה בתשובה', כי אכן מתאוה הקב"ה שבניו יתחרטו על מעשיהם הרעים ורוצה שישובו אליו.

פירוש הפשוט של תשובה - לשוב אל ה'

מה לנו לדאוג יותר מדי, הלא רבותינו הק' כבר כבשו לפנינו את הדרך אשר נלך בה ואת המסילה העולה בית קל, הם קבעו לנו את דרך התשובה הנכונה על החטאים והעוונות, והם הזהירו אותנו מעצבות ומרה שחורה ח"ו, אפילו למי שנכשל בעברות גדולים ביותר ח"ו, היסוד של תשובה אינו תעניות ויסורים כי אם כהפשט הפשוט של 'תשובה', דהיינו לשוב ולחזור אל המקום ממנו התרחקנו, כל התנאים האחרים שמנו בתשובה הינם רק לאחר שקיים יסוד פשוט זה.

כמו בן שחטא לפני אביו והתרחק מביתו, מהו הדבר הראשון שצריך לעשות אם רוצה לתקן, קודם כל ישוב אל בית אביו, יתייצב לפניו ויראה לו את

פניו, רק לאחר מכן ימשיך להתפייס עמו בשלמות, ודבר זה אינו קשה וגם אינו מאוים כלל וכלל, 'לא בשמים הוא ולא מעבר לים הוא, כי קרוב אליך הדבר מאד בפך ובלבכך לעשותו'.

אִתָּא בזוהר הק' (ח"ג נשא קכב), שהחוטא גרם במעשיו לפירוד באותיות הקדושות של שם הוי"ה, הוא ריחק את האות ו' מן האות ה', ועל ידי ששב בתשובה הוא משיב אבדה לבעליה ומצרף שוב את השם להאיר כבראשונה, וכתב בשל"ה הק' (מסכת יומא פרק תורה אור - מגג) שעל ידי העברה נלקחה האם מעל הבנים, וגדולה תשובה שחזרת האם על בניה, ואם הבנים שמחה, וחזינן מכאן שעיקר התשובה הוא החזרת הקדושה למקומה, לא התעניתים והסיגופים, שעל אף שהם מועילים לתשובה אבל אינם העיקר שבהם^א.

הערות והוספות

ולעזוב דרכו הרעה, כמאמר הפסוק יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלות, ואני רואה רעה חולה שעושים העיקר טפל, והטפל עיקר כי התעניתים המה רק טפל להתשובה, והעזיבת החטא הוא עיקר, והעולם כל אחד מענה ומסגף נפשו כפי כחו, ועדיין השרץ בידו כי לא גמר במחשבתו לעזוב דרכו ולא התחרט בחרטה גמורה, והרי זה דומה למי שרוצה לבשל בשר מתובל בתבלין, ובער האש ושפת קדירתו ונתן לתוכה כל מיני תבלין ושכח ליתן הבשר להקדירה, הרי הפסיד ממון הרבה על תבלין ועצים ואין לו שום הנאה מזה, כן זה הצם ומסגף ואינו מתחרט הרי זה הפסיד גופו ובריאותו בחנם, ולא עלה בידו שום דבר

א. ראה דברים נפלאים שכתב בספר 'דרושי הצל"ח' לרבינו ה'נודע ביהודה' זי"ע (דרוש ד' לשבת תשובה - אות ד), בגנות אלו הטועים לחשוב שעיקר התשובה הוא התעניות והסיגופים, ואינם יודעים שאין זה אלא תבלין לעיקר שהוא עזיבת החטא וחרטה, וזה לשונו: על כן עורו והתעוררו, חזקו ואמצו בתשובה, והחלש יאמר גבור אני לענות בצום נפשו, בקרב הימים האדירים האלה, ולבכות בלילה לראש אשמורת, ולהתוודות על עונותיו ולהתחרט מהם חרטה גדולה, ולבקש מחילה מאת הבורא, ולקבל על עצמו שלא ישוב לדרכו הרעה כל ימיו, וזהו עיקר התשובה הודיו ועזיבת חטא, וכל התעניתים ויתר הסיגופים המה רק תבלין לתשובה, שיכנע לבבו ויוכל להתחרט בחרטה גמורה

ובן כתב בפירוש בספר התניא (איגרת התשובה פרק א), וזה לשונו: "והנה מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד (כדאי' בגמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ סס"י ל"ד לענין עדות), דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו, הן במצות עשה הן במצות לא תעשה. וזהו עיקר פירוש לשון 'תשובה' - 'לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצותיו, כמו שכתוב (ישעיה נה, ז) 'יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה'" וכו', ולא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית".

הערות והוספות

שמא הרהר בתשובה (קידושין מט): ואפילו נמצא רשע גמור בגניבה וגזל ועריות ולא היה הזמן מספיק להתענות עיתים וימים אעפ"כ היא מקודשת, מזה תדע כי עיקר התשובה אינם תענית וסיגופים רק כמו שכתבתי, עכ"ל.

ומסופר על אחד שבא להתאונן בפני כ"ק מרן גאב"ד ירושלים **רבי משה אריה פריינד** זצוק"ל, על מנהגו הטוב לכתת רגליו בין שמחות פדיון הבן המתקיימים ברחבי העיר, כי חפץ לזכות בסגולה הידועה המובא בספרי קבלה שכל האוכל בסעודת פדיון הבן כאילו התענה פ"ד תעניתים, והנה בזמן האחרון כבדו רגליו מזוקן וכבר אין כוחו במתניו לרוץ לכל סעודה של פדיון הבן, וחושש על פ"ד תעניות מה יהא עליהם, כיצד יזכה לתשובה באמת. ניחמו הגאב"ד זצ"ל שעבודת התשובה אינה כה קשה כמו שדימה בנפשו, כי מעיקר הדין צריך חרטה על העבר וקבלה על העתיד ומעתה אינו מוכרח לאמץ רגליו כל כך...

בענין התשובה ולא עוד אלא שזה מפסיד בריאותו מאוד, כי השב בתשובה שלמה אף שמסגף עצמו מאוד, לא יזקק כי על ידי התשובה מביא רפואה לעצמו ולכל העולם, ושב ורפא לו כתיב, ואם מביא רפואה ק"ו שלא יחלה, והתשובה מגינה עליו, אבל זה שעינה וסיגף נפשו בלי חרטה ותשובה פשיטא שאינו ניצל מכל מיני חלאים, על כן יראה כל אחד לעשות העיקר עיקר לעזוב החטא ולהתחרט בחרטה גמורה ולקבל עליו שלא ישוב לכסלה עוד והקב"ה ברחמיו העצומים יקבלו בתשובה ונסלח לכל עדת בני ישראל בזכותו, עד כאן לשונו.

וראה מה שכתב הרה"ק **מהרצ"א מדינוב** בהקדמתו לספר **'דרך פקודך'**, שם האריך לבאר שעיקר התשובה אינה התעניות אלא מה שכתוב בתורה (דברים ל, ב) 'ושבת עד ה' אלקיך ושמת בקולו', והוסיף בזה הלשון: ראה נא הדין המוסכם בעיקרו בתוה"ק המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור ונמצא רשע גמור הרי זו מקודשת

ועתה אל תעצבו

בך גם ידוע מרבותינו הקדושים שהזהירו מאד את הבעל תשובה שלא ישקיע את מחשבתו במה שהיה, אלא העיקר יביטו עיניו מכאן ולהבא, לראות שמכאן והילך יעשה את הטוב בעיני השי"ת, ברור שצריך לעשות תשובה על העבר אבל לא להיות שקוע בזה יותר מדי, וכדפירש הרה"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא בפסוק (תהלים לד, טו) 'סור מרע ועשה טוב', כלומר, סור מן הרע ואל תחשוב מן הרעות שעשית עד עתה, אלא העיקר עשה טוב, כי על ידי עשיית הטוב יתבטל ממילא כל הרעות והחטאות (שיח שרפי קודש - עבודת ה' אות ס).

מי יוכל לתאר את גודל הבושה שאחזה את השבטים הקדושים בשעה שהתוודע אליהם יוסף הצדיק ואמר להם (בראשית מה, ג) 'אני יוסף העוד אבי חי', הם לא ידעו היכן להטמין עצמם מגודל החרפה על שבמו ידיהם מכרו את אחיהם לעבד, והנה עתה הוא עומד לנגד עיניהם ואין להם מה לומר ואיך ולהתנצל על העוול הגדול, עד שמכאן למדו במדרש (בראשית רבה ויגש צג, י) ואמרו: "אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, כדכתיב 'ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו', לכשיבוא הקדוש ברוך הוא ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה".

אבל מה עונה להם יוסף הצדיק באותו שעה, הוא מפייס דעתם ואומר, 'ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם', מבאר הרה"ק בעל התפארת שלמה ז"ע (פרשת ויגש), שבמאמר זה התכוון יוסף הצדיק להורות דרך של תשובה לשעתו ולדורות, וכתב בזה הלשון: "ועתה אל תעצבו וגו' - הנה ועתה הוא לשון תשובה (בראשית רבה בראשית כא, ו), לכן אמר, אף על פי שאתם צריכין לשוב בתשובה על המעשה הזה אשר עשיתם, אך אל תעצבו, לא בעצבות הוא דרכי התשובה, כי התשובה היא מצות עשה מן התורה וצריך לעשותה בשמחה, כמו

שכתוב עבדו את ה' בשמחה. ולכך 'ועתה' הוא לשון תשובה, כי הבעל תשובה צריך לומר 'מעתה' הנני שב, הנני חוזר בתשובה ולא אשוב לכסלה עוד, רק עתה אהיה ברוך ה' מהיום והלאה", עד כאן לשונו.

ישתי נקודות בדבריו הקדושים, קודם כל הוא כותב שתשובה הוא מצוה מן התורה, וכמו שכל המצוות שבתורה יש לעשותם מתוך שמחה ורעותא דליבאי, גם מצוה זו יש לעשותה בשמחה, אבל העיקר מה שאומר שהבעל תשובה אינו צריך להתעמק במה שהיה אלא העיקר יקבל על עצמו להיות טוב מכאן והילך.²

הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע בדרשה שנשא לחסידיו טרם התקדש יום הכיפורים (שיח שרפי קודש - עבודת ה' - ג), תבע מהם להתחזק ביותר בחלק התשובה של עשה טוב ופחות עם החלק של סור מרע, והטעם בזה הוא פשוט מאד, כי אם נכשל האיש ישראל בחטאים חמורים ושפלים רח"ל, אזי בשעה שחוזר לחשוב עליהם נמצא שוב בתוך הסחי והמיאוס שממנו רוצה להיפטר, כידוע מצדיקים (כן מובא בשם הבעש"ט זי"ע) שבמקום המחשבה של האדם שם הוא נמצא כולו, ומה הועיל במחשבות הללו, ואפילו אם החטאים שנכשל בהם היו רק חטאים קלים, איזה טובה תצמח לו מן המחשבות הללו, רק טמטום הלב ועצבות יהיו מנת חלקו.³

הערות והוספות

מעתה, לומר מעתה אהיה טוב אף שעתה לא כן אנכי, ועל כן בשם זה נגאלו והבן. ונראה שעל כן שם אהי"ה רומז על תשובה, כי זה בחינת התשובה לומר עתה איני טוב ואך אני מקבל עלי אשר מעתה אהיה טוב.
ג. וכבר נודע מצדיקים הקודמים שעצם ההתעסקות עם העבירות, אפילו כאשר מתכוון לתועלת - דהיינו לנקות את חדרי

ב. וראה לשון קדשו של הרה"ק בעל 'באר מים חיים' מה שכתב (פרשת שלח פרק יד, יט) בשם הרה"ק הרבי מלובלין וזה לשונו: ושמעתי אומרים בזה בשם הרב איש אלקי המפורסם בישראל מ' יעקב יצחק הלוי מלובלין, שעל כן היה יציאת מצרים בשם אהי"ה, כי כל אחד מישראל לא היה ראוי אז לגאולה רק במה שקיבל על עצמו עבודת ה'

מה רוח יהיה לו לאדם כאשר יחכוך בדעתו כל העת האם חטא ואם לאו, הלא גם אם יפשפש בטיט ויהפכו מהכא להתם ומהתם להכא בסופו של דבר לא ישאר מזה כלום כי אם טיט היון, איזה תועלת יהיה להקב"ה מזה שהאיש הישראלי מתעסק עם העבירות שעבר, הלא בזמן הזה היה יכול לנקוב מרגליות ולגרוף רווחים עצומים לו ולהקב"ה.

ואין הכוונה לומר שהחוטא פטור מתשובה, פשיטא שצריך ואף מחויב לשוב על עוונותיו ולהתוודות עליהם, אבל יחד עם זאת צריך לדעת שאין להתעסק בעברות יותר ממה שמחויב מעיקר הדין, ועיקר הכוחות ישקיע בקבלות טובות והתחזקות לעתיד, שמכאן והילך יעשה הטוב בעיני ה' וישתדל להיות בשמחה, כדרך שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה אחרי מות כא, ה), 'כי בתחבולות תעשה לך מלחמה' (משלי כד, ו) – **אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצוות**."

הערות והוספות

וראה עוד בספר הק' **'מאור ושמש'** (פרשת שמיני) שכתב בענין אחר כעין זה, וזה לשונו: וגם כך שמעתי מפי אדמו"ר מוה"ר אלימלך זצוק"ל שאמר בשם הרב ר' בער מראוונא (מעזריטש) שאמר בשם הבעש"ט שהדורש ברבים נמשל לְמִקְרָא וְחֻצִינָא (מעדר ומכוש), שמשליך הזבל מהבית לנקות את הבית ונתלכלך בעצמו, כך הוא השליח ציבור הן בעת הדרשה הן בעת עומדו לפני העמוד, שמזכך בני אדם שמתעוררים בתשובה על ידו, והוא נופל קצת ממדריגתו על ידי זה, מחמת שמחשבות של העולם נופלים עליו.

הלב מן הלכלוך והזוהמה, יש בזה בנותן טעם לפגם, כי לא ימלט שבמהלך הניקיון לא יטונף מן הלכלוך והזוהמה שמשתדל להוציא, וכפי שכתב בספר הק' **'שם משמואל'** (פינחס תרע"ז) וזה לשונו: ומפי כ"ק אבי אדמו"ר (בעל ה'אבני נור') זצלה"ה שמעתי משל לזה שאין ראוי לאדם לחשוב בדחיית הרע מעליו, כי בעודו חושב בבחינת הרע אפילו כדי לדחותו אי אפשר שלא יקלוט על כל פנים ריח רע, כמו הגורף ביבין ובית הכסא שאף שמנקהו אי אפשר שלא יקלוט ריח רע, אלא יפנה כל מחשבתו ללימוד התורה ובענין הלכה ואז הרע כלה מאליו.

אחר העצב תבוא השמחה

הספרים הקדושים מתווים לנו את הדרך אשר נלך בה ואת הדבר אשר נעשה, שומה עלינו להתבונן בכתבם ובלשונם ולפי זה נדע מהו הדרך הנכונה והמסילה הישרה העולה בית א-ל, והשומע להם ישכון בטח ויראה סייעתא דשמיא.

בספר התניא כתב (ליקוטי אמרים פרק כו ופרק לא) כי על כל אחד מוטל לקבוע לו זמן מיוחד אותו יקדיש להתבוננות בחטאים שחטא לפני הקב"ה ויתמרמר עליהם מתוך שברון לב ומרירות אמתית, אבל תיכף לאחר הזמן הזה יתגבר מאד ויאמץ לבבו באמונה שלימה שהקב"ה אכן העביר חטאתו ממנו וסר עונו, שהלא הקב"ה הוא חנון המרבה לסלוח וגם על עוונותיו הוא מוחל, וכל המתנהג בדרך זה זוכה להגיע לידי שמחה, כדכתיב (משלי יד, כג) 'בכל עצב יהיה מותר', דהיינו שיש מין עצבות שתצמח ממנו השמחה, וזהו העצבות על מילי דשמיא כגון דא, שלאחר שמתעצב על העבירות ויודע שנמחלו לו במחילה גמורה זוכה לשמחה.

באופן דומה פירש בספר הק' מאור ושמש (פרשת נצבים) את הכתוב דלעיל 'בכל עצב יהיה מותר', וזה לשונו: "ביאור הכתוב, כי הנה בדרכי התשובה מצאנו וראינו כיתות בני אדם אשר יחשבו כי התשובה הוא לענות נפש ולכן יתענו ויסגפו עצמן בסיגופים, ובעת סיגופיהם יתנו שמחה בלבם בחשבם שעל ידי זה יעלו במעלות ומדריגות ויקנו שלימות ועל אופן זה תסובך תשובתם. ואנשים כאלה סופם שלא יעלו בידם מאומה וישארו בהתגברות המרה שחורה רחמנא ליצלן".

"אמנם התשובה העיקרית ואורח הישר הוא על פי מה שיוצא לנו מספר הזוה"ק (ח"ב קפד)... על פסוק (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה... כי בתחילת עלות על לב האדם לעשות תשובה על גודל עוונתו ויתחרט על מעלו

אשר מעל אז אין מקום לשמוח, כי יתעצב על אשר חטא והעוה, אמנם אחר עצבון הזה שישפוך כמים לכו נוכח פני ה' ויתחרט מעומק הלב על חטאיו ויתמרמר עליהם ויכוף כאגמון ראשו ויתן לכו לשוב עליהם אז תיכף ומיד יבוא לידי שמחה ואהבת ה' יתברך", עכ"ל.

על דרך זה אנו מוצאים בכתבי האריז"ל (שער הכוונות - דרושי ברכות השחר) שאסור העיצבון בשעת התפילה זולת בשעה שאומר וידוי, וכפי שכתב בקדשו: "אסור לאדם להתפלל תפילתו בעצבון, ואם נעשה כך אין נפשו יכול לקבל האור העליון הנמשך עליו בעת התפילה, אמנם בעת שמתודה הוידוי ומפרט חטאיו אז טוב להתעצב בלבד, אבל בשאר התפילה נמשך לו נזק נפלא גדול על ידי עצבותו, אבל צריך להראות לפניו ית' הכנעה גדולה באימה ויראה, אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה בכל האפשר כדמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה, ואם משמשו בעצבות עבודתו נמאסת לפניו, וכמעט שעיקר המעלה והשלמות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה".

יחד עם זאת מדגיש התניא (פרק לא), כי למרות שלצורך התשובה מותר להיות מעט בעצבות, בכל זאת אין המדובר כאן בעצבות במובן הפשוט שלה, אלא נתכוון כאן למרירות השונה בתכלית השינוי מעצבות סתם, "כי עצבות היא שליבו מטומטם כאבן ואין חיות בליבו, אבל מרירות ולב נשבר אדרבה, הרי יש חיות בלבו להתפעל ולהתמרמר רק שהיא חיות מבחינת גבורות קדושות".

באיגרת שכתב הרה"ק הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע לאחד מחסידיו (הובא בשיח שרפי קודש ערך תשובה), מתבאר היטב החילוק בין עצבות הגרועה למרירות הטובה הימנה, כי עצבות מביאה את האדם לידי כבדות הגוף ויאוש עד שאינו יכול לסבול את עצמו ואת הסביבה, הוא נופל למיטה באין אונים מבלי רצון ותכלית כל שהוא, אבל מרירות הוא ההיפך מזה, מרירות אינה נותנת מנוחה לאדם, היא דוחפת אותו לפעולה, הרי כמעט ולא התחלתי

לעשות כלום, אני מוכרח לחטוף עוד תורה, עוד תפילה, עוד מצוה כתיקונה, וכך זוכה לעלות מעלה מעלה במעלות התורה והקדושה, (אם כי צריך זהירות גדולה שלא יימשך ממירות לעצבות, שכן החילוק ביניהם הוא כחוט השערה).⁷

אמונה בהשי"ת שמוחל מיד לאחר בקשת המחילה

ובתב עוד התניא (איגרת התשובה פרק יא), שאנו מחויבים להאמין באמונה שלימה שהקב"ה חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו יתברך בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם, שהרי אנשי כנסת הגדולה תיקנו לבקש בשמונה עשרה 'סלח לנו אבינו כי חטאנו' ומיד לאחריו קבעו את החתימה 'ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח', והלא ידוע חומר הזכרת שם שמים לבטלה עד שאמרו 'ספק ברכות להקל', ואם אנשי כנסת הגדולה קבעו לברך 'ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח', מוכרח להיות שזהו מציאות מוחלטת, הקב"ה מוחל לכל מי שמבקש הימנו סליחה ומחילה.

ומוסיף בעל התניא וכותב שגם ממדת אנושיות מוכרח להיות כן, שהרי אם אדם פגע בחבירו ובא לבקש הימנו מחילה, כתוב בשולחן ערוך (אורח חיים תרו) שהמוחל לא יסרב ואל יהא אכזרי מלמחול אפילו אם פגע בו ביותר,

הערות והוספות

אותו לעצבות, ועצבות היא מניעה גדולה לעבודת הבורא יתברך, ואפילו נכשל בעבירה לא ירבה בעצבות שיבוטל העבודה, רק שיעצב על העבירה ויחזור לשמוח בהבורא ית' כיון שהוא מתחרט בחרטה גמורה ובדעתו שלא ישוב לכסלתו בשום פעם... וכל מה שכתבתי הם כללים גדולים ונחמדים מפז רב כל דבר ודבר הוא כלל גדול.

ד. מפליא לראות את דברי רבינו אור שבעת הימים הבעש"ט הק' זי"ע שכותב (צוואת הריב"ש מ"ו), כי אפילו בקיום המצוות אינו טוב להרבות בדיקוקים יתירים הגורמים לעצבות שמא לא קיים המצוה כהלכתה, וזה לשונו: ואל ירבה בדיקוקים יתירים בכל דבר שעושה, שזה כוונת היצר לעשות לאדם מורא שמא אינו יוצא בדבר זה כדי להביא

והלא הדברים קל וחומר, אם מדת בשר ודם הוא למחול לאחר שמבקשים ממנו פעם ופעמיים, על אחת כמה וכמה שכן הוא אצל הקב"ה המוחל מיד לאחר שמבקשים ממנו.

בספר 'אמת ואמונה' (עמ' צח) מביא דבר נפלא משמיה דהרה"ק מקאצק זי"ע, בפרשת שופטים קובעת התורה הקדושה מי הוא זה ואיזהו הראוי להיות מאנשי החיל לצאת ולהילחם בשונאי ישראל, ומי הם אלה אשר אסור להם להצטרף לבעלי המלחמה וחייב לחזור לביתו, וכתוב שם (דברים כ, ח), "ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", ופירש שם רש"י, 'האיש הירא ורך הלבב - הירא מעבירות שבידו'.

מבאר הרה"ק מקאצק (אמת ואמונה עמ' צח), שאין הכוונה כאן לאחד שיש בידו עבירות שעדיין לא שב עליהם, כי איש כזה פשוט שאינו יכול להשתתף במלחמה, הוא מסכן את עצמו ואת אחרים, אלא מדובר באחד שכבר עשה תשובה על חטאיו, ועכשיו הוא ירא שמים מרבים ומדקדק במצוות, אלא שלבו נוקפו על העבירות שעשה בעבר שמא יקטרגו עליו בשעת הסכנה, עליו אומרת התורה 'ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו', כי איש כזה שחסר לו חיזוק ואמונה בהשי"ת שמחל לו על עוונותיו אינו יכול לנצח במלחמה^ה.

הערות והוספות

ויחזור ויתחזק בכל כחו, אז בעזרת השם יתברך סוף כל סוף יהיה הוא מן המנצחים ולא מן המנוצחים בלי ספק, כי תקיפות דעת של בר ישראל עולה ובוקע כל תרעין דסתימין, וכל חומות הברזל המפסיקים בינינו לבין אבינו שבשמים.

ה. הרה"ק רבי אהרן ראטה זי"ע מביא בספרו 'שומר אמונים' (מאמר צהלי ורוני פרק ד) בזה הלשון: פירש הה"ק בעל 'עטרת צבי' בספרו סור מרע, 'אל תביט אחריו' (בראשית יט, יז) דהיינו לבחינות אחוריים שלך, רק תלך כסדר, גם כי נפל לאיזה עבירה ח"ו, ישוב לה'

תחילת סליחות ביום א' כי עדיין שרויים בשמחת השבת

הכלל העולה מכל האמור כאן, שח"ו להיתפס לעצבות ומרה שחורה, אדרבה ימים אלו מלאים בדבקות וקרבת השי"ת, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, עצם הדבר שהקב"ה זיכה אותנו בעבודת התשובה צריכה למלא בשמחה וחדוה את כל ישותנו, הלא אין לך שום שר ומושל שימחל על מה שפשעו כנגדו ללא עונש וקנס, ואילו מה הקב"ה מבקש מאתנו, דבר אחד, 'שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות' (מלאכי ג, ז), תעשו תשובה ואקח אתכם אלי כבראשונה, ואם הקב"ה דורש זאת מאתנו מוכרח להיות שהוא גם נותן לנו את כוחות הנפש לזה, אנו צריכים רק לנצלם מתוך שמחה וישוב הדעת.

הבט נא וראה מה שכתב בספר 'לקט יושר' (ח"א אור"ח עמ' קיח ענין א) שכל הענין שנהגו בני אשכנז להתחיל אמירת סליחות ביום ראשון בשבוע, הוא היות שבשבת קודש שמחים כולם בשמחת התורה ובמצוות עונג שבת, כי ביום השבת בטלים העם ממלאכה ועוסקים בתורה הק' ומתענגים בתענוגים, ולכן מתחילים מיד ביום ראשון לומר סליחות, כי עדיין נתונים ישראל תחת רושם השמחה של שבת קודש, וזהו הזמן הטוב ביותר לעמוד לפני הקב"ה ולומר לפניו סליחות, שהרי אין השכינה שורה לא מחמת עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה.

חזינן מתוך דבריו שאפילו הסליחות שכל עיקרם תחנונים ובקשות מחילה על החטאים והעוונות, גם הם צריכים להיאמר מתוך שמחה של מצוה ולא בעצב כלל, וכדכתב בספה"ק 'ליקוטי מוהר"ן' (מהדורא קמא סימן קעו), "עיקר מעלת הבכיה הוא כשהיא מחמת שמחה וחדוה, ואפילו החרטה טוב מאד שתהיה מחמת שמחה, שמרוב שמחתו בהשם יתברך, הוא מתחרט ומתגעגע

מאד על שמרד נגדו בימים הראשונים, ומתעורר לו בכיה מחמת רוב השמחה, וזה עיקר מעלת הבכיה, שתהיה מחמת שמחה, וזה 'בכיה' הוא ראשי תבות 'בשמך יגילון כל היום' (תהלים פט, יז), שעיקר הבכיה שתהיה מחמת שמחה בשמו יתברך", עכ"ל.

ועיקר השמחה הוא היות שאנו יודעים למעלה מכל ספק שהקב"ה אכן מוחל לכל מי שבא אליו לבקש מחילה, יהיה מי שיהיה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה ד): שלא היו ישראל ראויים למעשה העגל ולא נכשלו בזה אלא בכדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, ואם על חטא חמור כזה מחל להם הקב"ה, למרות שהיה זה בבחינה של 'עלובה כלה מזנה בתוך חופתה' (שבת פח:), על אחת כמה וכמה שהקב"ה מוחל וסולח לעוונותינו ואשמותינו בכל שנה ושנה ואומר לנו 'סלחתי'!

יעזור השי"ת שיהיה לנו הדעה הנכונה לשוב אליו בתשובה שלימה מתוך ישוב הדעת בהשקט ובטח, בזכות זה נזכה למחילה סליחה וכפרה על כל עוונותינו, ולעמוד לפניו ביום הדין כשאנו מנוקים מכל חטא ופשע, ובעזרתו יתברך שמו נזכה לשנה טובה ומתוקה וכל טוב סלה.

הערות והוספות

ועיכוב כלל, והוא ממש כמו העוף שאתה רואה נח על גבי קרקע ורובץ בארץ, וברגע אחד כהרף עין עולה עד לב השמים, כן ישראל ברגע אחד יעשה הרשע תשובה ונקרא צדיק, וכנודע מדין האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק, אף על פי דקודם רגע אחד ראינו שהוא רשע גמור הרי זו מקודשת דשמה הרהר תשובה.

1. דבר נפלא כתב בספר 'בניהו בן יהודע' (חולין סג): וזה לשונו: העופות רומזים לישראל, כי העופות אף על פי שהם מהלכים על גבי קרקע יש להם כח לפרוח באויר ולהיות למעלה למעלה ברגע אחד, וכן ישראל הגם דלפעמים חוטאים ודבקים בחומר המתייחס לעפר, עם כל זה בנקל יכולים לעשות תשובה ולעלות למעלה ברוחניות שבקדושה בלתי איחור

השיבנו אבינו לתורתך

עיקר עבודת התשובה על ידי עסק התורה

לסוף ארבעים יום שעסק בתורה קיבל הלוחות שניות

שלוש פעמים עלה משה רבינו למרום להיות שם ארבעים יום וארבעים לילה, הפעם הראשונה היה תיכף לאחר קבלת התורה, אז עלה השמימה לקבל את הלוחות הראשונות, והייתה עליה זאת מתוך רצון, מה שאין כן העליה השנייה הייתה בזמן של כעס, בכדי לרצות את דעתו של מקום ולהשקיט חרון אף על מעשה העגל, ואילו העליה השלישית הייתה שוב מתוך רחמים ורצון, כפי שאמר (דברים י, י) "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה", וממה שאמר 'כימים הראשונים' למדו חז"ל מה ארבעים יום הראשונים היו ברצון כך ארבעים יום אחרונים היו ברצון, ולסוף אותם הימים מחל הקב"ה לבני ישראל בשלמות ואמר להם 'סלחתי'.

והיות שהארבעים יום האחרונים החלו בראש חודש אלול והסתיימו ביום הכפורים, על כן נקבעו מאז ועד עולם להיות הארבעים יום הללו ימי רחמים ורצון, בכל שנה ושנה בהגיע חודש אלול מתעורר שוב אותו רצון העליון שהיה בימים ההם ובזמן הזה, ועל אף שימינו פשוטה לקבל שבים בכל עת ובכל שעה, אבל עתה הוא עת רצון ביותר וכל הרוצה יכול להתקבל.

לכשנתבונן נראה שכל התכלית שבשבילו עלה משה רבינו למרום בפעם השלישית לא היתה אלא למען התורה הקדושה, שהרי לסוף ארבעים יום – ביום הכיפורים – הוריד בידיו את עשרת הדברות כאשר הם חרות על הלוחות השניות, עד כדי כך, שחז"ל אמרו בגמרא (תענית ל:): 'לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים' ומבארת הגמרא איזה יום טוב היה ביום הכפורים, 'משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות'.

כמו כן ידוע שמשה רבינו לא עסק שם למעלה בשום ענין מלבד לימוד התורה, כל אותם הימים בהם שהה במרום היה יושב ועוסק בתורה הקדושה מפי הגבורה, בלא אכילה ובלא שתיה ומבלי שיתן לעפעפיו תנומה, כך העיר משה רבינו על עצמו ואמר (דברים ט, יח) "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי", ואמרו חכמינו במדרש (שמות רבה פרשת כי תשא מז, ז): "מנין שלא ישן ולא נתנמנם, משל למלך שהיה אוהב לתיסומן, אמר לו מדוד לך דינרי זהב, משמתנו לא בקש לא לאכול ולא לשתות, ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד אלו, כך משה מודד התורה שכח ולא אכל ולא שתה ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד שלא אמר לי אלא מ' יום בלבד".

יותר מזה אמרו חכמינו ז"ל (תנחומא כי תשא, פרקי דר"א מו), שכל מה שידע משה להבדיל בשמי השמים העליונים בין יום ובין לילה היה רק מתוך סדרי לימודו עם הקב"ה, שביום היה הקב"ה מלמדו תורה שבכתב ובלילה תורה שבעל פה, ולפי זה היה יודע להכיר מתי יום ואימתי לילה.

אלול - הכנה למתן תורה ביום הכיפורים

והנה בחודש אלול כאשר מתעורר כל אחד מזרע ישראל לעבוד את השי"ת ביתר שאת וביתר עוז, לבקש לו דרך של תשובה ותיקון על כל חטאיו,

בוודאי שאחד מן העיקרים החשובים ביותר הוא להתחזק בעסק התורה הקדושה, שהרי זה כל מה שעשה משה רבינו בימים הללו, הוא התכונן ליום הארבעים שהוא יום הכיפורים ומתן תורה על ידי לימוד התורה.

ולאחר שאנו רואים כי הואיל משה רבינו לשעתו ולדורות, וזיכה את בני ישראל בחודש שלם של ימי רחמים ורצון, בוודאי ובוודאי שחייבים אנו לאחוז בשיפולי גלימתו ובקצות דרכיו ולהתחזק בתורת ה' צבקות ביתר שאת וביתר עוז, ובזכות זה נזכה גם אנו למחילה סליחה וכפרה כמו שזכה משה רבינו לשמוע אמירת 'סלחתי' יוצא מפי הגבורה.

על ידי התורה הק' זוכה לתשובה עילאה

בספרים הק' מבואר שעיקר התשובה הוא על ידי לימוד התורה, דהנה כתיב בתורה (דברים ל, יא) 'כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחוקה הוא', ופירש הרמב"ן שדיברה כאן תורה על מצוות התשובה שאינה רחוקה ממך, כל אחד יש בידו לעשות תשובה, כמו שנאמר מיד לאחר מכן (פסוק יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו', וכלשון הרמב"ן: "כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום".

ולבאורה צריכים אנו לעיין בדברי הרמב"ן, כיצד זה תרגם פרשה זו על מצוות תשובה, הלא שנינו בפירוש בגמרא (עירובין נה.) שפרשה זו על עסקי תלמוד תורה באה, ודלא כרמב"ן שפירשה על חובת התשובה^א.

הערות והוספות

א. זהו לשון הגמרא (עירובין נד: ואילך): אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנן שנאמר שימה בפייהם, אל תקרי שימה אלא סימנה וכו', והיינו דאמר אבדימי בר חמא בר

אבל באמת כבר אמרו שאין שום סתירה מדברי הגמרא להרמב"ן ז"ל כלל וכלל, אלו ואלו דברי אלקים חיים ושניהם לדבר אחד נתכוונו, כי לעולם מצוות התשובה ועסק התורה משולבים יחדיו, והתשובה המעולה ביותר הוא אך ורק על ידי עסק התורה הקדושה, כפי שכבר הורו לנו רבותינו ז"ל (סוכה נב:): **'אם פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש'**, וכדכתב ה'אלשיך' הק' (דברים ל): **'כי על ידי עסק התורה נעשה בזכות התורה סניגור, הוא כח קדוש המכניע את היצר הרע, ומאליה תבא המצוה שלמעלה היא התשובה'**.

דברים קילורין לעיניים כתב לנו בספר 'ראשית חכמה' (שער התשובה - פרק שני) וזה לשונו: **"התשובה העיקרית הוא עסק התורה בדחילו ורחימו שעל ידה זוכה לתשובה עלאה, ועל זה אנו אומרים בתפילתנו 'השיבנו אבינו לתורתך' (ורק אח"כ 'וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך')**, כי הרחוק מהתורה רחוק מהקדוש ברוך הוא, ואין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, ולכך עיקר התשובה בעוסק בתורה כי התורה תלמדהו היאך ישוב לרצות קונו ושלא יכשל עוד".

בך גם אנו מוצאים בספר 'נפש החיים' (שער ד - פרק לא) שבתחילה מזכיר את ה'תנא דבי אליהו' הידוע (פרשה יח) על הפסוק 'שפכי כמים לבך' (איכה ב, ט): **'מה מים הללו מקוה טהרה הן לישראל ולכל אשר נברא בעולם, כך דברי תורה מקוה טהרה הן לישראל בכל מקומות מושבותיהם'**. ואחר כך ממשיך

הערות והוספות

תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים. רבי יוחנן אמר: לא בשמים היא - לא תמצא בגסי רוח, ולא מעבר לים היא - לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים.

דוסא מאי דכתיב (דברים ל, יב) 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא', לא בשמים היא - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר: לא בשמים היא - לא

וכותב: כי עיקר התשובה שלימה האמתית שהיא מאהבה, הוא רק על ידי עסק התורה כראוי, כמו שאמרו במעלות התורה (אבות ו, א), אוהב את המקום, וכמו שאומרים [בתפילה] 'השיבנו אבינו לתורתך כו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך', וכתב בזוהר (ויקרא כא.), כאשר אדם מתרחק מהתורה רחוק הוא מהקב"ה, ומי שקרוב לתורה קרוב לו הקב"ה אצלו, כי על כל פשעים תכסה אהבת התורה"³.

הערות והוספות

מטמטמין את לב האדם ומכבידים אותו, ומוצצין ממנו את לשד חיותו ומזה כל חיותם, וכאשר ד"ת מגביהין ומעלין אותו, ומלאכי משחית אלו נשארים למטה [כי אי אפשר להם לעלות גם כן כי כתיב (תהלים ה, ה) 'לא יגורך רע'] וממילא נפסקה חיותם ונעשו כלא היו. וזהו ענין הכפרה שדברי תורה מכפרים. ובודאי שהגבהה זו שדברי תורה מעלין ומגביהין אותו היא לפי מסת רגש וחיות הלימוד כפירושו של כ"ק אבי זצלה"ה בתיבת לקח כנ"ל, והא והא איתא.

ויש לומר דה"ה בכל מיני חטאים, ואפי' באותם עוונות שקשה תשובתם, ושבקצת מקומות שבזוה"ק שאינה מועילה להם תשובה, נמי ע"י תורה מכפרין, כי הא דאינה מועילה להם תשובה הוא משום דאסגי מסאבותא כל כך לעילא עד שאין בכח התשובה לדחות החטא, וכל זה כשבאין לדחות החטא, אבל דברי תורה שאינן דוחין החטא אלא מגביהין את האדם שפיר מועילים ומועילים.

ב. בספה"ק 'שם משמואל' (האזינו תרע"ח) כתב דיבורים נפלאים ומשובבי נפש להבין את כח התשובה הטמונה בתורה הק' המסוגלת להגביה את האדם ולרוממו מכל טיט ורפש, וזה לשונו: 'יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב' (דברים לב, ב). ובספרי ר"א בנו של ר' יוסי אומר אין יערוף אלא לשון הריגה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל, מה עגלה מכפרת על שפיכת דמים כך דברי תורה מכפרים על שפיכות דמים (הגירסא בספרי - 'כך דברי תורה מכפרים על כל עבירות').

ויש לומר על פי מה שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה במקום אחר, שתיבת לקיחה פירושה הגבהה, ומייתי לה מדכתיב בלולב 'ולקחתם' ובש"ס (סוכה מב.) מדאגבהי, עכ"ד... וכן יש לפרש גם כאן לקחי הגבהתי, היינו שדברי תורה מגביהין את האדם ומעלין אותו, ומטעם זה עצמו דברי תורה מכפרין, כי מן העוונות נבראו מלאכי משחית והם

לבן נדע כולנו להתחזק בארבעים יום הללו, החל מראש חודש אלול, בדת תורתנו הקדושה, לעסוק ולהגות בה עד כמה שידנו מגעת, להוסיף סדרי לימוד בנוסף לסדרים הקבועים, הפוך בה והפוך בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה, בזכות זה נזכה להתקרב אל השי"ת ולדבוק בו באמת ובתמים, ונזכה למחילה סליחה וכפרה כבימים ההם בזמן הזה.

חסד ואמת יקדמו פניך

יסוד התשובה להכיר טובה להשי"ת על החסדים שעושה עמנו

המתבונן בחסדי הבורא ושפלות עצמו מתעורר לתשובה

גלוי וידוע לכל כי ירח הימים של חודש אלול הוא הזמן אשר נועד מאז ומעולם להתעוררות תשובה ותיקון המעשים, חשבון הנפש על כל קורות האדם במשך ימות השנה והתבוננות בשום לב על מאורעות הימים כיצד היו, האם מילא אותם בתורה ותפילה כראוי או שמא התרשל מעט בתפקידו ולא קיים אותם בשלמות כל כך.

בל אחד מחויב בדבר זה, שהלא כבר אמר החכם מכל אדם (קהלת ז, כ) **'כּי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'**, ועל כן מוכרח כל אחד ואחד להתעסק בימים האלו בדרכי התשובה והתיקון, כמאמר הכתוב (איכה ג, מ) **'נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה''**, וכפי תנאי התשובה המבוארים בהלכות תשובה שברמב"ם.

אכן, הרבה דרכים למקום כיצד להלהיב את הלב ולהביאו להתעוררות תשובה, אולם בספרים הקדושים מבואר שהדרך הטובה ביותר

להתעורר בתשובה הוא על ידי התבוננות, שיתבונן בגודל חסדי השי"ת שגומל עמו בכל עת ובכל שעה יומם ולילה לא ישבותו, עד שאין בכח השכל האנושי להשיג ולקלוט את כל החסדים - הקטנים עם הגדולים - האופפים את האדם בכל רגע ורגע, לא נלך כאן כרוכל למנות ולפרט את כולם, כי אפילו אם נשב ימים כלילות בלא ליתן תנומה לעפעפינו עדיין לא נוכל להקיף אפילו אפס קצהו מגודל רחמיו וחסדיו של הקב"ה, 'על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נסיך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים'.

ומאידך גיסא, כאשר אנו מתבוננים במצבנו אנו, היכן אנו עומדים בענייני רוחניות ועד כמה אנו מקיימים את רצון השי"ת, הרי בושה וכלימה תעטה אותנו מכף רגל ועד ראש, כי אנו נוכחים לראות שהקב"ה מספק לנו את כל צרכינו עד בלי די, ואילו אנו, לא זו בלבד שאיננו מחזירים לו כגמולו הטוב אלא עוד משיבים לו ברעה תחת טובה, תחת שנקדיש את כל ימינו לתורה ועבודת השי"ת ולזכור מאתו יתברך בכל רגע ורגע, אנו מתירים לעצמנו לשכוח קצת מי הוא זה ואיזהו אשר נתן לנו כח לעשות חיל, ולא עוד אלא פעמים שאנו עוד מעיזים פנינו להשתמש באותו הכח שנתן לנו בכדי לחטוא לפניו רח"ל.

מבח הבושה הזאת משתבר לבו של אדם כחרס הנשבר עד שהרהורי תשובה צפים ועולים כמאליהם, היאך מלאני ליבי לעשות כהדבר הזה, ועל ידי התעוררות זו נותן אל לבו לשוב אל השי"ת בכל לב ובכל נפש, לא לשוב לכסלה עוד ולא להמרות את מצוות ה' חלילה, אלא מעתה ככל היוצא מפיו יעשה, לקיים את דברי התורה הקדושה ככתבה וכלשונה ללא פקפוק כלל, בין בענינים שבין אדם למקום ובין במצוות שהם בין אדם לחברו, וכל זה מתוך השתדלות עצומה והתמסרות מוחלטת לעשות את רצון ה' בכל רגע ורגע, בכל דרכיך דעהו.

תשובה כזאת הינה מדרכי התשובה המעולים ביותר, כדכתב בספר הק' 'בת עין' (פרשת ואתחנן): "כשאדם מתבונן בשכלו לפני מי הוא עומד ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וחשבון, והוא החשבון אשר יחשוב כל מה שחטא ופגם נגד רצון בורא כל עולמים ב"ה, ונגד זה יחשוב הטובות נסים ונפלאות שעושה עמו הבורא ב"ה בכל עת ורגע עד אין סוף, וזוכר כל חטאיו ועוונותיו ופשעיו ומתחרט עליהם ועושה תשובה שלמה בעובדין דאתגליא להיות בבחינת סור מרע ועשה טוב, בודאי תשובה כזו מקובלת לפניו יתברך שמו".

קטנתי מכל החסדים

וכבר כתב ה'שפת אמת' זי"ע (וישלה תרל"א-ד) על פי דברי הרבי מלובלין זי"ע, שזאת הייתה כוונתו של יעקב אבינו כאשר אמר (בראשית לב, יא) 'קטנתי מכל החסדים', כלומר, כאשר מתבונן האדם בגודל החסדים אשר עושה עמו השי"ת לפנים משורת הדין הריהו בא מתוך כך לקטנות ושפלות, כי מבין לבד שכל זה הוא מתנת חנם ואינו ראוי לזה כלל וכלל, וכן היה סבור יעקב אבינו בענוותנותו הגדולה כי מצד מעשיו אינו ראוי לכל החסדים והאמת והיה לו שברון לב מזה.

ויש להוסיף שענין זה מרומז היטב בקאפיטל 'לדוד ה' אורי וישעי' (פרק כז בתהלים) שנהגו לאמרו בחודש אלול, כי בין הפסוקים אנו אומרים שם 'לולא האמנתי לראות בטוב ה'', ופירש ב'מטה משה' (סימן תשעח) 'לולא' אותיות 'אלול' - 'שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'', ויש להבין, הניחא חודש אלול מרומז כאן בתיבת 'לולא', אבל היכן מצא בכתוב זה רמז כלשהו שצריך לחרוד מפני השי"ת.

אולם על פי דרכנו יובן מאד, כי ככל שנעמיק יותר להתבונן בטובות אשר ה' עושה עמנו, כנגד זה גם נבוא לידי שפלות עצמו ונתמלא יותר בחרדה

מעומק המשפט העומד לפתחנו, ונמצא שעל ידי ההתחזקות בענין של 'האמנתי לראות בטוב ה'' יתעורר ממילא גם הנושא של 'מאלול ואילך חרדתי נגד ה''.

אילו היה יודע עד היכן מגיעים חסדי הבורא עמו

בהקשר לזה ידוע המעשה שאירע עם רבינו סעדיה גאון (הובא ב'סידורו של שבת' חלק ב' דרוש ג' פרק ג'), אשר היה צריך לנסוע לדרך רחוקה, ובאחד הימים בהיותו על אם הדרך ירד הלילה ולא היה יכול להמשיך במסעו, לכן היטה את רגליו לעיר הגדולה שהייתה בסמיכות מקום, כאשר חנן את שערי העיר כבר היה באישון לילה, ופנה אל אחד האכסניות לתור לו מקום עבור לינת הלילה, בעל האכסניה שדרכו להמתין לאורחים קיבל את פני רבינו סעדיה בסבר פנים יפות כדרך שמקבל את כל האורחים ואף שירת אותו כפי הנהוג בבית מלונן, אבל לא ידע שהאורח שזה עתה נכנס אליו הינו אחד מגדולי הדור.

והנה בבוקר יצא הקול ברחבי העיר שהגאון הנודע שוכן כבוד בתוך עירנו, לא עבר אלא זמן מועט והמון רב החל לצבוא על דלתי בית האכסניה, מי אינו רוצה לזכות להקביל פני גדול וצדיק, כראות בעל הבית את המתרחש הבין מיד שלא העריך נכונה את הזכות הגדולה שנפלה בחלקו, אורח זה אינו כשאר האורחים שהוא רגיל אליהם, הוא זכה לארח תחת צל קורתו את אחד הגדולים אשר בארץ, כעת כבר יצא מכליו לכבד את אורחו בכל מיני יקר וגדולה, יותר מכפי כוחו.

כאשר הגיע זמנו של רבינו סעדיה גאון להמשיך במסעו, התקבצו תושבי העיר בהמוניהם להיפרד מן המאור הגדול ולחלוק כבוד ויקר לאורח הדגול שהאציל עליהם מהודו, בתווך ניסה בעל הבית לפלס לו דרך בין ההמון עד שהצליח להגיע אל מקום מושבו של הגאון, הוא הפיל את עצמו על הארץ ופרץ בבכי, רבינו - בכה האיש, באתי לבקש מחילה מכבוד תורתו על שלא

נהגתי בו בכבודו הראוי, הנני מבטיח בהן צדקי שלא היה זה בכוונת מכוון, רק שגגה וחוסר ידיעה גרמה לי להתנהג כן, אני מתחייב שמעתה לא אשוב על טעות שכזאת. כך בכה והתמוגג בדמעות שלישי.

לאחר שנרגע מעט מסערת רוחו, החל רבינו סעדיה לפייסו בדברים וביקש להרגיעו שכלל אינו מבין מה הוא רוצה, החל מן הרגע הראשון שדרכתני בביתך קיבלת אותי בסבר פנים יפות וסיפקת לי את כל צרכי ולא חסכת ממני מאומה, אולם הלה אחת הוא לו שהוא מוכרח לבקש מחילה על השעות הראשונות בהם כיבד אותו רק כאיש פשוט ולא לפי ערכו הרם, אילו רק היה יודע מי הוא זה ואיזהו השוכן בקרבו ללא שום ספק שהיה מכבוד בכבוד מלכים החל מהרגע הראשון.

מאוחר יותר התבטא רבינו סעדיה גאון שמאותו יהודי למד דרך בעבודת ה', הן אדם זה מעולם לא פגע בכבודי, אדרבה הוא כיבד אותי החל מן הרגע הראשון, כל מה שבא לפייסני הוא רק מפאת שלא הכירני בתחילה ולפי דעתו היה צריך לתת לי 'יותר' כבוד ממה שנתן, וממנו למדתי שבכל יום מחויב האדם לעשות תשובה על עבודת השי"ת של יום האתמול, שכן היום אנו כבר זוכים להשיג השגות חדשות בגדלות הבורא יתברך שמו, ולפי ההשגות החדשות אנו גם יודעים לקיים את המצוות באופן יותר נעלה מאתמול, אילו היה לנו אתמול את ההשגות של היום בוודאי שהיינו עובדים את השי"ת ביתר שאת וביתר עוז, ועל כך צריכים אנו לשוב בתשובה, על שלא עבדנו אתמול את הבורא כפי כבודו הראוי לו.

על דרך זה נאמר גם בענייננו, שככל שמרבה האדם להתבונן בגודל החסדים שעשה עמו הקב"ה בכל עת ובכל שעה, מתגדל הקב"ה בעיניו עוד ועוד עד אין שיעור ואין קץ, ומאידיך גיסא מתחיל להתבייש לפניו בבושה נוראה, שהרי לא זו בלבד שלא כיבד את הקב"ה כפי כבודו הראוי, אלא עוד הוסיף לחטוא ולפשוע כנגדו רח"ל, על אחת כמה וכמה שהוא מחויב לשוב לפניו

בתשובה שלימה ולבקש מאתו מחילה וקפירה בצירוף הבטחה נאמנה שיותר לא יחזור על משובותיו^א.

הערות והוספות

ואם כן הכי נמי ר"ל 'כי יבואו עליך הברכה והקללה והשבת אל לבבך וכו', ור"ל האדם שחטא ומרד עיני כבודו יתברך המלך הגדול והנורא רב ושליט עקרא ושרשא דכל עלמין, והיה ראוי לעונשים קשים ומרים, והש"י משפיע לו הברכה, אין צריך יותר קללה מזה שיודע שמרד בו והש"י ברחמיו משפיע לו כל טוב, בודאי ראוי שיתמרמר כל ימיו בבכי וצער על כל מעשיו שמרד בו, ועל דרך הנ"ל, ואז בראות המלך צערו זה שהוא יותר אצלו, מתכפר לו.

וראה עוד בספה"ק "יטב לב" (פרשת חיי שרה) וזה לשונו: או יאמר על פי מה שפירשתי הפסוק (שמואל ב' כב, יז) 'שלח ממרום יקחני וגו'', על פי המבואר בספרים כי לפעמים הקב"ה מעורר לאדם לתשובה על ידי עונש ויסורים רח"ל, ולפעמים על ידי מה שמרבה להטיב עמו ומגביה אותו למעלה לשם ולתהלה, ועל ידי זה האדם נתמלא בושת וכלימה כי יודע איש בנפשו אשר הרבה לחטוא לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה העושה עמו חסד חנם, אשר אלו פיו מלא שירה כו' לא יספיק להודות לשמו יתברך על אחת מאלף אלפי אלפים ורבבות פעמים הטובות וכו', ושב בכל לבבו ונפשו על אשר המרה פי הש"י הטוב ומטיב לכל, ע"כ דבריהם. וזהו שאמר הכתוב (משלי ו, כג) 'ודרך חיים (יהיה) תוכחות מוסר'.

א. וכן מובא בספר הק' 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת בא) בשם מרן הבעש"ט הק', שככל שמרבה הקב"ה להטיב עם האדם ולרחם עליו הרי זה גורם לו יותר בוש והכנעה לפני הש"י, וזה לשונו:

ונראה לי, דשמעתי ממוורי פירוש הפסוק (תהלים צד, א) 'א-ל-ל נקמות ה' א-ל-ל נקמות הופיע', על פי משל לאיש כפר אחד שמרד במלך, שהכה ורגם איקונין של מלך או כיוצא בזה, ומיד עשה המלך אותו לראש והעלהו ממדרגה למדרגה, עד שנעשה משנה למלך, וכל מה שהטיב המלך עמו יותר והביאו ליותר מדרגה, וראה יותר כבוד המלך ומשרתיו והנהגותיו, היה יותר צער לזה שהיה בן כפר, בזכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שהיה ראוי לעונש הוא מטיב עמו יותר.

והמלך עשה בכונה מכוונת, שאם היה ממיתו היה צער לפי שעה ותו לא, מה שאין כן בדרך הנ"ל מצטער כל ימיו ומוסיף תמיד, כשעלה ליותר גדולה מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו. וזהו שאמר 'א-ל-ל נקמות ה'', רצה לומר שנקמות הש"י הוא על ידי מדת הרחמים, שלא כמלך בשר ודם, והוא כי 'א-ל-ל נקמות הופיע', ר"ל שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו, ובראותו גדולת המלך, ובזכרו שמרד נגד מלך זה, אין לך צער גדול מזה, ודפח"ח.

החסד הגדול ביותר שהקב"ה מוכן לקבל תשובתנו

הנאון רבי יצחק בלאזער זצוק"ל, מגדולי תלמידיו של מרן הגאון רבי ישראל סאלאנטער זצוק"ל, היה ידוע בשיחותיו הבהירות וממיסות כל לב, ספרו 'כוכבי אור' מלא וגדוש במאמרים נפלאים בו הוא מעורר את שומעי לקחו להתבונן בגודל החסד אשר ה' עושה עמנו בעצם הדבר שמוכן לקבל את תשובת החוטאים, דבר שהוא משולל היגיון לגמרי, כי היכן מצאנו מלך בשר ודם שמוחל ומבטל עונשים למי שפשע כנגדו בעבור התנצלות בלבד, הלא הנזק שנגרם בעקבות החטא עדיין קיים והנעשה אין להשיב, כיצד זה ימחה המלך את כל הפשעים בגין בקשת מחילה בלבד.

אבל לא כן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שמתנהג עם בני ישראל במדת הרחמים, ואפילו כאשר חוטאים לפניו באופן נורא ביותר, עדיין מאריך להם אפו ומעניק להם הזדמנות לשוב לפניו ולהתנצל על החטאים שעיוו לפניו, כל מה שמבקש הקב"ה בעבור זה הינו קבלה גמורה בלב ובנפש שלא לשוב לכיסלה עוד, ומיד אחר כך מוחה את פשעיהם ומעניק להם מחילה סליחה וכפרה.

ולא זו בלבד שהוא מוכן לקבל סליחתם, אלא עוד מחזר אחר הפושעים ומבקש מהם לשוב בתשובה, דבר שהוא היפך השכל האנושי ממש, כי בדרך הטבע צריך רחמים גדולים שהנפגע יסכים לשמוע דברי ההתנצלות של מי שפגע בו, ועל אחת כמה וכמה שאין זה מילתא דפשיטא לזכות לקבל את

הערות והוספות

לתשובה על ידי שישפיע אלינו חסדים רבים. וזהו שנאמר 'ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים', כלומר מכח מים רבים, היינו חסדים, המכונה מים (זוהר בראשית כד:).

וזהו שנאמר (תהלים קיח, יז-יח) 'לא אמות כי אחיה וגו'', יסור יסרני במה שלמות לא נתנני. וידוע (סנהדרין צז ע"ב) כי כלו כל הקיצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, ולזה אנו מבקשים שיעורר לבבנו

מחילתו, אבל זה שהנפגע בכבודו ובעצמו יבוא אל החוטא ויפציר בו לבקש מחילה עוד לא שמענו, ואילו הקב"ה הרחום והחנון, לא רק שהוא מוחל לכל מי שבא אליו בבקשת מחילה, אלא שעוד מזמן את עצמו לפני החוטאים ושולח אליהם שליחים לעורר אותם לתשובה.

וכותב הגאון רבי איצלה בלאזער זצ"ל, שכאשר יתבונן האדם בעומק הענין ובגודל החסד אשר עושה עמנו הקב"ה בעצם הדבר שמוכן לקבל את תשובתנו, מזה לבד יתלקח בקרבו רגשי הכרת הטוב ורצון בוער לשוב בתשובה, לבקש מחילה על כל העוונות שחטא לפני הבורא יתברך שמו, והתעוררות תשובה כזאת נובעת מתוך הכרת הטוב להקב"ה על שכה היטיב עמנו לפני משורת הדין והואיל למחול לנו על כל פשעינו².

תשובה מאהבה על ידי שמכיר בטובתו של מקום

הגאון רבי אברהם גרודזינסקי זצ"ל הי"ד שאל את רבי איצלה בלאזר זצ"ל, מדוע כל שיחותיו בענייני תשובה סובבים סביב חובת הכרת הטוב להקב"ה, ולא כמו רבו רבי ישראל סאלאנטער שתבע להתעוררות תשובה על ידי ההתבוננות בעומק הדין וגודל העונשים המצפים לכל מי שלא יתעורר לתשובה מבעוד מועד, ומתוקף זה היה מרעיש את שומעי לקחו בחרדה גדולה ותובע מהם לשוב בתשובה שלמה.

הערות והוספות

חיים (תהלים כג, יג). אדוני אבי הגה"ק זלה"ה אמר. לול"א הוא אותיות אלול. והאמנתי הוא מלשון אומן את הדסה (אסתר ב, ז). היינו שע"י חודש אלול נתגדלתי לראות בטוב ה' בארץ חיים שבו נפתח שער לדופקי בתשובה ולהגיע לשורשו ומצבתו כבראשונה.

ב. וראה בספר 'דברי יחזקאל' (פרשת תצא) להרה"ק משינאווא זי"ע בן הגה"ק ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע, שכתב בשם אביו, כי בחודש אלול מתגלה גודל טובו של השי"ת על ידי מה שפותח לנו שערי תשובה, וזה לשונו: לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ

השיב לו הגר"י בלאזר כי חילוק גדול יש בינו לבין רבו, רבו היה שלם לגמרי במידת יראת שמים, ולכן העדיף להתעורר לתשובה על ידי מדת היראה, כי באמצעות זה הרוויח לקיים גם את מצוות יראת ה' בשלמות, כפי שנצטוונו בתורה (דברים ו, יג) 'את ה' אלקיך תירא', אולם כיום, לאחר שנחלשו הדורות והתרחקנו מאד משלמות היראה, מוטב להתעורר לתשובה מתוך התבוננות באהבת וחמלת ה' עלינו, כי אז לפחות נזכה למעלה של תשובה מאהבה שעליה אמרו בגמרא (יומא פו:): שמהפכת את הזדונות לזכויות, ואילו בתשובה מיראה אין נהפכים העוונות אלא לשגגות בלבד (כוכבי אור עמ' קמז).

ואכן הדרך הטובה להגיע לאהבת השי"ת הוא מתוך הכרת הטוב, על ידי שיתבונן בכל הטובות שעשה לו השי"ת למרות שבאמת אינו ראוי לזה, התבוננות כזאת תוליד בקרבו מידה יתירה של אהבת השי"ת, כמו שכתב בספר חובת הלבבות (שער י - שער אהבת ה' פרק ג), 'כאשר ישכיל קטנות ערך נפשו וזעירותו וְזִלּוּתוֹ, ואחר כך יכיר רב טוב הבורא עליו וגודל חסדו עמו, אז תהיה האהבה באלקים מן המאמין סמוכה לזה בלב שלם', אשר על כן כדאי לנו להתאמץ מאד בימים אלו להתבונן בחסדי השי"ת שעשה ועושה עמנו בכל יום ובכל עת ובכל שעה, כי מכח זה נזכה להגיע למדה של תשובה מאהבה.

בתשובה מאהבה נעקר מעשה החטא

אלא שעתה נותר לנו להבין, למה ייגרע חלקה של תשובה מיראה שהזדונות מתמתקין אך במעט ונעשים לשגגות, דלא כמו בתשובה מאהבה שהזדונות מתהפכין לגמרי להיות זכויות, כך שאל הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד את מרן ה'חפץ חיים' זי"ע (קובץ מאמרים מאמר על התשובה ד' כג).

ענה לו ה'חפץ חיים', שבאמת יש חילוק גדול בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, דכאשר האדם שב בתשובה מתוך רגש של אהבה להשי"ת, הריהו מתמלא בושה מהדר גאונו יתברך שמו ומתחרט לגמרי על המעשים

הרעים שעשה, הוא אינו יכול להבין כלל כיצד היה מסוגל להמרות את ציווי השי"ת, ותשובה כזאת עוקרת את מעשה העבירה מכל וכל, וכלשון רש"י הק' במסכת יומא (פו.), 'השב מאהבה נעקר עונו מתחילתו'.

מה שאין כן בתשובה מיראה, שלאמיתו של דבר אינו מתחרט כל כך על עצם המעשה הרע, עיקר הסיבה שבא לעשות תשובה הוא רק מחמת יראת העונש, שחושש שמא ידונו אותו בצואה רותחת ובשאר עונשים קשים, משום זה התעורר לבקש מחילה סליחה וכפרה, ואילולא החשש מן העונש מסתבר לומר שלא היה נזכר לעולם לעשות תשובה, ובתשובה כזאת די לנו שזדונותיו יהיו נחשבין לשגגות, שהרי החטא נשאר במקומו עומד ולא נעקר כלל ועיקר, כך ענה ה'חפץ חיים' לרבי אלחנן וסרמן זצוק"ל.

זדונות נעשות כזכויות - כי הזדון הביאתו לתשובה

אם כי עדיין פליאה דעת נשגבה, מדוע בתשובה מאהבה אמרו שהזדונות נעשין לזכויות, לכאורה היה די למחוק את העברות שלא יזכרו ולא יפקדו עוד, איזה שכר מגיע לחוטא שזדונותיו ייהפכו לזכויות.

בספר ה'תניא' (ליקוטי אמרים פרק ז) עמד על פליאה זו וביארה בטוב טעם ודעת, אכן אמת הוא שהעבירה הוא דבר גרוע עד למאד, אך בכל זאת אנו מוצאים בה נקודה אחת של אור, כי לאחר שכבר עשה האדם את העבירה הולכת אותה עבירה ומושכת את עושהו למקום ציה וצלמות, אבל טבע הנפש הישראלית שכאשר היא נמצאת במקום של חושך והסתרה מתלקחת בה השתוקקות עצומה לשוב אל מקור הקדושה והטהרה, הרבה יותר מן הצימאון שיש לצדיקים החוסים תמיד באור פני מלך חיים, עד שמכוח ההשתוקקות הזאת מתעורר האדם לעשות תשובה מאהבה, ולכן שפיר מגיע לה לעבירה כזאת שתתעלה ותיחשב כזכות, כי סוף כל סוף אותו עבירה גרמה לאדם לשוב אל השי"ת ולהתעלות.

הגאון הנודע רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל ביאר באופן דומה התואם מאד לכל מהלך דברינו, וכתב שתשובה מאהבה נובעת מתוך ההתבוננות שמתבונן האדם בגודל חסדי הבורא יתברך שמו שמוכן לקבל את תשובתו אף על פי שהרבה להרשיע, וכלשון רבינו הרמ"ק ב'תומר דבורה' (פרק א), 'הקב"ה בעצמו - שלא על ידי שליח - מתקן את מעוותיו ורוחץ צואת עונו', ההכרה הזאת מביאה את האדם לשוב ולהימשך אל השי"ת מתוך אהבה וחיבה, והיות שעל ידי העבירה התעלה האדם לאהוב ולהימשך אחר הקב"ה וגרמה לו לשוב בתשובה שלמה, על כן ראויה העבירה שתתהפך לזכות.

החובה להכיר בטובות ולהודות עליהם

העצה לעורר את הלב להתבוננות הוא על ידי שירגיל את עצמו להודות להשי"ת על כל דבר טוב שקורה עמו, הקטנים עם הגדולים, ובאמת לא חסר על מה להודות, משום מה טבע הבריות להתבונן יותר במה שחסר להם ובמה שלא הצליחו להשיג, אבל על כל הטובות שמקיפים אותם מבוקר ועד ערב שוכחים הם מלהביט, הלא אם רק יפקח האדם את עיניו לראות יבחיין מיד בכל הטובות אשר השי"ת עושה עמו בכל רגע ורגע, ולו רק על עצם הדבר שהקב"ה נותן לו חיים, הלא ברגע אחד יכול להקב"ה להפסיק את חיותו ממנו ואינו עושה זאת.

במו שכתב בספה"ק 'קדושת לוי' (ליום הכיפורים): 'כי האדם צריך להעלות על מחשבתו תמיד, שבכל רגע ורגע הבורא ברוך הוא ברוב חסדיו וברוב רחמיו נותן לו חיות חדש, וכל רגע ורגע הבורא ברוך הוא מחדשו, וזהו דאמרינן בגמרא (בראשית רבה פרשת בראשית יד, ט) 'כל הנשמה תהלל י-ה' (תהלים קנ, ו) 'על כל נשימה ונשימה תהלל י-ה', דהיינו שבכל רגע הנשמה רוצה לצאת ממנו, והקב"ה ברוב רחמיו בכל רגע ורגע משגיח על האדם, ומרחם עליו ואינו מניח להנשמה לצאת ממנו'.

ומן החובה לציין שהרכינו יונה בספרו 'שערי תשובה' נקט בפשיטות שהחובה להודות להשי"ת הוא לא פחות ממצות עשה, כמו שכתב שם: 'ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה, כמו מעלות זיכרון חסדיו והתבונן בהם, שנאמר (דברים ח, ב) 'וזכרת את כל הדרך'... ודוד אמר (תהלים קז, מג) 'ויתבוננו חסדי ה'', ונאמר (שם כו, ג) 'כי חסדך לנגד עיני'...'

בך גם כתב בספר 'קב הישר' (פרק יח): 'ומי אשר האיר עליו הקדוש ברוך הוא חוט של חסד והצילו מכל הפגעים רח"ל, יהיה לו לזכרון תמיד חסדי ה', ולא להיות מכפויי טובה. ולא זו בלבד אלא כל מי אשר משפיע עליו הקב"ה שפע של ברכה שזכה לישב בביתו בהשקט ובבטחה ופרנסתו היא סדורה, שצריך ליתן שבח והודיה למקום על זאת. ומה מאוד מזהיר בספר ה'חרדים' שזהו מכלל מצות עשה של 'הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ וגו' (דברים כו, ג), מכאן אזהרה על בני אדם המקבלים טובה והשפעה מהש"י ליתן שבח והודיה, ולא לקרות קל קובלנא כדרך צרי העיני'.

מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'

בספר 'חובות הלבבות' (שער ב - שער הבחינה פתיחה) נותן לנו להבין, כיצד זה יכול להיות כדבר הזה שעניי האנשים טחו מראות ואינם רואים את הטובות המרובות אשר הקב"ה מרעיף עליהם בכל עת, ונותן בזה כמה סיבות, המונע הראשון הוא הטבע האנושי שנוטה להימשך אחר תענוגות העולם הזה ולשקוע בהם עד הארכובות, האדם טרוד בכל רגע לבקש אחר דברים חדשים אשר לא ידעם עד עתה, ומגודל הלהיטות אחר מה שלדעתו מגיע לו ביושר, שוכח לגמרי להכיר בטובות הגדולות אשר עושה ה' עמו בכל עת ובכל רגע, כי הוא עסוק בלחשוב רק על מה שחסר לו או מה שיש לחברו ולו אין.

עוד סיבה, כי בשעה שמגיע האדם לעולם הריהו כאפרוח שלא נתפתחו עיניו ואין בו דעה להבין את הפלאים המרכיבים את העולם ונותנים את

האפשרות לקיום הנבראים וחיותם עלי אדמות, ממילא, אפילו כאשר שכלו מתחיל להתפתח אינו רואה שום פלא בבריאה ולא יודה על כך, שהלא הורגל לכך מעודו ואין בזה שום חידוש, משל למה הדבר דומה, לתינוק שהיה מושלך במדבר ואסף אותו איש רחמן, הביאו אל תוך ביתו שם גידלו וטיפחו במסירות גדולה, מפיתו אכל וממימיו שתה עד שגדל הילד והיה לאיש, כמובן שהתינוק הזה לעולם לא יוכל להודות כראוי לאיש מטיבו ומגדלו, שהרי אינו יודע מציאות של רע, מיום עמדו על דעתו הוא זוכר את עצמו בביתו של אותו איש ומוקף בכל טוב, אין בזה שום מילתא דתמיהא.

העבודה שלנו זה להתגבר על כל המניעים והמפריעים הללו, הרבה יגיעה ומחשבה צריך להשקיע בכדי לראות את כל הטוב אשר השי"ת עושה עמנו ולהודות לו עליהם, כי האדם מוקף ומסובב כל כולו בנסים ונפלאות בכל רגע ורגע, כמו שאנו אומרים בתפלה 'ועל ניסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת', אם כי צריך שכל לפקוח את העיניים ולשים לב לזה, עם מעט התבוננות נזכה לראות את הטובות, וכבר אמר דוד המלך (תהלים קז, מג) 'מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'', דהיינו שצריך לזה חכמה והתבוננות גם יחד, רק אז יזכה לראות את החסדים ויוכל להודות עליהם כראוי¹.

הערות והוספות

ומוצא כל אלה מתוקנים לפני. (וכמה יגיעות יגע אדם הראשון) עד שמצא בגד ללבוש: גזו ולבן (ונפץ וטוה וארג), ואח"כ מצא בגד ללבוש (ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני, עכ"ל הגמרא). כן צריך האדם להתבונן אל חסדי הבורא ב"ה על השתלמות השכלי, אשר כמה יגיעות יגע וחקירות ונסיונות עמל אברהם אבינו עד שהתבונן להרחיק הגלולים, ולהשכיל אמיתת מציאות השי"ת, יחודו,

ג. וראה בספר 'מושך חכמה' (דברים כח, מוח) שביאר בטוב טעם ודעת עד כמה אנו צריכים להודות להשי"ת על כל צעד ושעל, גם על החסדים ברוחניות, וזה לשונו: "תחת וכו' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל" (פסוק מז). יתכן דכמו דבן זומא (ברכות נח). התבונן: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד (שמצא פת לאכול) חרש, זרע וקצר ועמר (ודש זרה וברר וטחן והרקיד) ולש ואפה, ואח"כ אכל, ואני משכים

ועניית ואמרת - בהרמת קול

גם ירגיל את עצמו להודות להשי"ת בפה מלא, לא רק במחשבה, הלא כאשר האדם צריך לאיזה דבר הוא יודע היטב למי לפנות, הוא פונה אל השי"ת בתפילה ובקשה ותובע בפה מלא את הדבר החסר לו, מדוע כאשר מגיע הדבר להודאה אינו יכול להודות בפה, בפרשת הבאת הביכורים – שכל מהותה היא הודאה והכרת הטוב להשי"ת – כמבואר ברש"י שם 'ואמרת אליו – שאינך כפוי טובה', אנו למדים דבר נפלא, כתוב שם (דברים כו, ה) 'ועניית ואמרת לפני ה' אלקיך, ומפרש רש"י, 'ועניית – לשון הרמת קול', דהיינו שיודה להשי"ת בקול גדול, לא פחות מן הקול בו מפיל תחנוניו ומבקש בקשותיו מאת השי"ת.

בספר 'פאר ישראל' (ח"ב עמ' קצו) לתולדות חייו של הרה"ק ה'בית ישראל' מגור זצוק"ל מביא מעשה נפלא שהוא סייעתא גדולה לדברינו, אחד ממקורביו של הרבי ה'בית ישראל' היה נצרך לטובה מסוימת, לצורך כך כתב מכתב מפורט לחברו בו הוא מבקש ממנו לעסוק בעניינו, הלה אכן השתדל

הערות והוספות

זה ייקרא הריבוי מ"כל", כמו שאמר על שלמה (מלכים - א, ה, ט) "ויתן אלקים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאוד, ורוחב לב כחול אשר על שפת הים". וכבר התבונן החסיד (בעל חובת הלבבות) בשער הבחינה, זה לשונו: והגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם (והראיה החזקה עליו) התורה הנתונה למשה נביאו עליו השלום (עכ"ל). על זה צריך האדם לשמוח ולתת שבח והודיה להשי"ת מעומק לב ולהתנחם בזה על כל מדוי לבבו והמקרים המעיקים לו בשנות ימי חייו הספורים המועטים בעולם הנפסד והעובר.

והשגחתו, והישארות הנפש. ואח"כ עמלו אבות הקדושים לעמוד על אמיתתו, ויגעו אבותינו במצרים עד שנעשו ראויים לקבל תרי"ג מצוות ותורתנו הקדושה, והמה כולם אורות בהירים ומזהירים את הנפש, אשר בכל אחת מהם יוכל האדם להתדבק בצחצחות האמיתית, הדביקות להיחיד האמיתי. ומה שייגעו כולם, אני מוצא כל אלה מתוקנים לפני. כמה צריך האדם הנלבב להיות שמח ולהודות להשי"ת הטוב שזיכהו לכל זה. וזה "בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", זהו מרוב הדיעות הצודקות והמשכילות המזהירות בשכל האלקי, אשר

למלא את הבקשה ולא שקט עד שהכל היה מסודר על הצד היותר טוב, כאשר הגיע העת להודות על ההשתדלות המוצלחת, חשב בדעתו להודות לחברו בעל פה כאשר יפגוש אותו, אולם ה'בית ישראל' ז"ל התקומם על עצם המחשבה והוכיחו, הלא בשעה שבאת לבקש ממנו את הטובה ערכת מכתב שלם עם בקשה מנומקת, וכשהנך בא להודות לו תסתפק באמירה בעל פה? ! אין זו מדה נכונה, מן הצורך להודות לכל הפחות באותה צורה שבו מבקשים.

והמעים הרבי את דבריו, הנה מצינו בפרשת ביכורים 'וענית ואמרת', ופירש"י 'וענית לשון הרמת קול'. לכאורה, הרי אמרו חז"ל (ברכות כד:): 'המגביה קולו בתפילתו הרי זה מנביאי השקר', ומדוע להרים קול, אלא שכל ענין וידוי ביכורים קשור בהכרת טובה, כדברי רש"י בפסוק קודם 'ואמרת אליו, שאינך כפוי טובה'. והנה כרגיל, כשאדם מבקש דבר מה מרבש"ע, הריהו מרים קולו אנה ד' הושיעה נא! וכשבא אח"כ להודות על מילוי בקשתו, עליו להודות באותו קול שביקש, ולא להנמיכו...

והאמת הוא שכבר כתב הרמב"ן בפרשת בא (שמות יג, טז) כי הקב"ה מצפה לבני ישראל שיודו לו ויפארוהו ברוממות קול, שזהו כל תכלית הבריאה, וכה כתב שם: "ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו".

בדרך צחות שמענו פשט נאה בפסוק (בראשית כג, א) "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", והביא רש"י מן המדרש 'לכן נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ'...', ויש לפרש דברי רש"י על שני המזמורים הידועים שבתהלים, קאפיטל ק' 'מזמור לתודה' שדרכו להיאמר בעת שבח והודאה על החסדים, וקאפיטל כ' 'למנצח וכו' יענך

ה' ביום צרה' אותו רגילים לומר בעת צרה, לבקש רחמים ממי שהרחמים שלו שיושיענו מכל צרה וצוקה.

והנה מדרך העולם שכאשר האדם נמצא בתוך הצרה אזי מגודל הלחץ זו הדחק הוא מכוון בתפלתו יותר מעומק הלב, מה שאין כן לאחר שכבר נושע ואינו מרגיש את דוחק הצרה, אפילו כאשר זוכר להודות להשי"ת, אבל אינו עושה זאת באותו חוזק שבו ביקש הישועה, ועל כן אומר רש"י - בת ק' כבת כ', שקאפיתל ק' 'מזמור לתודה' ייאמר באותו חוזק ובאותו כוונת הלב כמו קאפיתל כ' 'למנצח יענך'.

בסוף השנה יערוך חשבון נפשו על כל החסדים

בפרט בחודש אלול שבו עושים חשבון הנפש על כל מאורעות השנה, לא ישכח להתבונן על כל החסדים שאפפוהו בשנה זאת, כל אחד יש לו על מה להודות, אפילו מי שאירע לו איזה מאורע של צער עדיין הדברים הטובים הם פי כמה וכמה, לא רק החסדים הרגילים הנעשים מדי יום ביומו ובכל רגע ורגע, כפי שביארנו לעיל, אלא כל אחד זוכה לראות במשך השנה כל מיני הארות פנים מיוחדים, כגון שזכה לשמחה בתוך ביתו או משפחתו הקרובים אליו, ובאותו מידה חייב להודות להשי"ת על שניצול מכל מיני פורעניות המתרגשות לבוא לעולם וברוך הוא וברוך שמו אשר זכה להימלט מהם.

בספר 'יסוד ושורש העבודה' (שער המים פרק א) כתב שחודש אלול הוא זמן מיוחד להודות להשי"ת, וכפי שכותב שם: "וכבר פשט בכל תפוצות עם קדוש וישימה לחוק ולמשפט בישראל עם קדוש עד היום הזה, ולעורר לבכם בחודש זה לתורה ולתעודה, ולהתמיד בלימוד ביותר, ולהתענות תענית נדבה, ולקום בחצות לילה להודות לה'". וכן הוא לשון הפייטן בסליחות, שאף

הוא מעורר על חובת ההודאה להשי"ת ואומר: "שחר קמתי להודות לך אלוקי תהילתי, וארנן לך בוקר ואודיעך חטאתי, תינתן לי בזה שכר לפעולתי, נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי".

כלום עוצר האדם פעם אחת להתבונן בכל החסדים הללו ולהודות עליהם, הלא אין הדברים מובנים מאליהם כלל וכלל, כי באמת אין הקב"ה מחויב אליו כלום, ואף האדם מצד מעשיו אינו ראוי לכל ההשפעות והטובות שמקיפות אותו מכל צד, אין זה אלא חסד הבורא יתברך שמו שבחר בו להיטיב עמו, אך ורק בגלל שאוהב אותו וחפץ בו ובטובתו משפיע עליו מאוצרו הטוב מתנות חנם.

אכן, כאשר ירגיל את עצמו להתבונן בכל הטוב והחסד המורעף עליו ממרום, ולהביע את רגשי הכרת הטוב וההודאה, אזי ממילא יתעצם בו גם רגשי בושיה לפני המקום ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו, ויבוא לתשובה שלימה ואמתית מתוך התעוררות ושברון לבב, ובזה ימלא את חובת האיש ישראל באלו הימים, כי זהו הרי התכלית והמטרה, להגיע אל יום הדין הגדול והנורא ביומין דראש השנה כאשר הוא מטוהר ומנוקה מכל חטא ועוון, ונשמתו בזהקת ומצוחצחת כראוי וכנכון.

המלאכים אינם מקטרגים על בקשה שבתוך ההודאה

ולבר מן דין עוד תועלת גדולה יש במה שמרגיל את עצמו להודות להשי"ת, שהרי אנו עומדים כעת לפני בוא יום הדין שבמהלכו קוצבים את החיות של כל אחד ואחד למשך השנה הבאה עלינו לטובה, מי לא נפקד כהיום הזה, אין לך מי שלא יחפוץ בשנה טובה ומבורכת מלאה וגדושה בכל מילי דמיטב, פרנסה טובה וגזירות טובות ישועות ונחמות, ומובן שכל אלו אינם באים מאליהם, הרבה תפילות ובקשות יש לשפוך על זה השכם והערכ, אולם אליה וקוץ בה, כי כאשר המלאכי חבלה והמקטרגים רואים שאין המבקש ראוי

לברכה, נעמדים המה בדרך להשטיין ולמנוע את תפילותיו מלעבור, ומי הוא זה ואיזהו אשר יכול להעיד על עצמו כי הוא ראוי לברכה.

עצה אחת נותרה לנו, להודות ולשבח להשי"ת על החסדים שעשה עמנו מאז ומעולם ובתוך ההודאות להשחיל את הבקשות והתפלות, על ידי זה אנו זוכים להמשיך עלינו חסדים גדולים והשפעות נפלאות באין מפריע, שהלא המקטרגים אינם יכולים לעכב את התהילות והתשבחות שמשבחים ומפארים להקב"ה, שלא יהיו נחשבים כמורדים במלכות, וכאשר השערים פתוחים בלאו הכי חומקים פנימה גם הבקשות והתפלות ומגיעות עד כסא הכבוד, כך זוכה להמשיך עליו חסדים ורחמים מרובים באין מפריע.

ה'בני יששכר' (מאמרי חודש תשרי מאמר ב - יום הכסא, ו) מביא את העצה הנשגבה הלזאת וכותב בזה הלשון: "ולדעתי זהו שתקנו חז"ל (למדהו מן המקרא) 'לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואחר כך יתפלל' (ברכות לב.), דכיון שמסדר שבחו של מקום, למשל כשמשבח את הבורא שהוא רופא חולים, הנה כל המלאכים עונים אמן ומסכימים לשבח הלזה, הנה הגם כשאחר כך יבוא המבקש לבקש ברחמים על הרפואה כמו פיו, שוב לא יקטרגו המלאכים דהוה ח"ו כנוגע בכבוד המלך ובשבחו כאשר ירצו ח"ו למנוע הרפואה אשר זה כרגע שבחוהו שהוא רופא חולים¹", עכ"ל.

הערות והוספות

שמבקש עליהם רחמים (דהיינו שאין מי ראוי לבקש עליהם רחמים שלא יתיירא מן המקטרגים) מיד ענה אותם (היינו מיד בסידור השבח קודם התפלה, ובוה ידוקדק נמי לשון ענה אותם, דקשה במקום שאין קריאה לא תצדק ענייה, אבל היא קריאה נעלמת בסידור השבח), וזהו שהשיב לו השי"ת, בכל שעה שיקראו אותי (היינו אותי

ד. וממשיך שם ה'בני יששכר' בלשוננו: והנה להיות השי"ת יודע אשר שוב לא יקטרגו המלאכים גם בעת הבקשה הנה הוא ית"ש עונוהו גם בטרם יקרא בתפלה ובקשה רק עונוהו מקודם ובטרם יקרא היינו בעת סידור השבח, וזהו שביקש משה (דב"ר פ"ב י"א), רבש"ע כשתהא רואה בניך בצער ואין מי

בענין זה אנו רואים ביותר במצוות ביכורים, שם כתבו הראשונים שבסוף ההודאה והשבח שמוסר להקב"ה הוא מוסיף לבקש שיתמיד עליו את הברכה, וכדכתב החינוך (מצוה תר"ו וכעין זה בספר המצוות להרמב"ם מצות עשה קלב): "בהיטיב השם ברוך הוא אל האדם ובברכו אותו ואת אדמתו לעשות פירות, זוכה להביאם לבית אלקינו, ראוי לו לעורר לבבו בדברי פיהו ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם, ויספר חסדיו יתברך עלינו ועל כל עם ישראל... ואחר השבח מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו, ומתוך התעוררות נפשו בשבח השם ובטובו זוכה ומתברכת ארצו, ועל כן ציונו ברוך הוא על זה כי חפץ חסד הוא".

כל זכות קיומנו הוא רק בכח ההודאה להשי"ת

כל הזכות שלנו לעמוד לפני השי"ת ולבקש ממנו חיים הוא אך ורק בשביל ההודאות שאנו מודים לו, נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו, הלא מצד עצמנו אין אנו ראויים לכלום, מי אנו ומה חיינו שניטול העוז להתייצב לפני המלך ולבקש על צרכינו, זולת הזכות האחד שיש לנו, שאנו יכולים לעמוד ולשבח לפני הבורא ברוך הוא, ורק בזכות זה יש לנו ההעזה לבקש על חיי אריכי ושנה טובה ומבורכת, אילולא זה לא היינו ראויים לכל זה.

דוד המלך היה מבקש מאת הקב"ה (תהלים ל, י) 'מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך', ופירש בספה"ק 'תפארת שלמה' (מועדים בהקדמה

הערות והוספות

אותם, כי אני הוא היודע תעלומות שהנרצה הוא למסדר השבח להיותם נעזרים בדבר המצטרך להם, והבן.

בלבד, היינו בעת סיפור השבח קודם הבקשה, וכונת המספר בשבח ג"כ במחשבה על המבוקש, וזה אינו מכיר בקריאה הזאת רק הבורא ית"ש) אני אענה

וכעין זה במלבי"ם (שם) שדוד המלך בגודל ענוותנותו אחז בדעתו שאין בעולם עוד שפל ונבזה כמותו, והיה בטוח שלאחר הסתלקותו מחיי האי עלמא לא יזכה לעמוד בין הצדיקים העומדים לפני השי"ת, נהנים מזיו השכינה ומהללים אותו תמיד, לכן ביקש מאת הקב"ה שיותיר אותו בארץ החיים ולא יטול נשמתו ממנו, כי לפחות כאן יש לו הכח להודות ולהלל להשי"ת מה שלא יוכל לעשות כאשר ישכב בעפר.

זאת מלבד מה שכתב אדונינו הגר"א ז"ל (ביאור הגר"א - משלי כה, טו) שאנו אין לנו לבקש מאת השי"ת כלל טובות וחסדים בגין מעשים טובים ומצוות שעשינו, אלא רק מצד רחמיו וחסדיו המרובים, כי אם יבקש מהקב"ה להיטיב עבורו בזכות מעשים טובים שעשה, עלולים לבקר פנקסו ולבחון מעשיו האם באמת ראוי לזה, ויותר קרוב לומר שמא החטא יגרום ויפסיד ח"ו.

בזה מפרש את התפילה (נשמת כל חי) 'עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח', כלומר, מה שהיה 'עד הנה עזרונו', הוא 'רחמיך' ולא למענינו. ומה שאתה 'לא עזבונו', הוא 'חסדיך'. ולכן אנו בטוחים ש'אל תטשנו ה' אלקינו לנצח', כי אם היה בשבילנו היינו מתייראים שמא יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתייראין כלל כי חסדיך המה קיימים תמיד.

יודו ויברכו וישבחו ויפארו - ויעריצו ויקדישו וימליכו

חנה נא ידעת מכל הדברים הללו, שההכנה המעולה ביותר לקראת ראש השנה הבא עלינו לטובה הוא על ידי מה שנרגיל את עצמנו להודות ולשבח להשי"ת על כל הטובות שגמל עמנו, והוא דבר הכולל את כל הסגולות והמעלות הנצרכות בכדי להגיע לתשובה שלמה ואמתית מתוך הכרת גדלות הבורא ושפלות עצמו.

על ידי זה אנו גם זוכים להשלים את עצמנו בעבודת המלכיות שהוא כידוע תכלית ועיקר העבודה בראש השנה, כדאמרינן בגמרא (ראש השנה טז.) 'אמרו לפני בראש השנה מלכיות כדי שתמליכוני עליכם', ועל דבר זה אנו אף מתפללין ומבקשין ברוב רגש בתפילות היום: "מלוך על כל העולם כולו בכבודך, והינשא על כל הארץ ביקרך, והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו, ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

והנה, הדרך הטובה ביותר להמליך עלינו את השי"ת בפועל ממש, הוא על ידי ההודאות שאנו מודים ומהללים לו יתברך שמו על רוב רחמיו וחסדיו שגמל עמנו, כי על ידי ההודאה להשי"ת על החסדים אנו מגלים דעתנו שהוא לבדו המלך והשליט ובדברו נעשה הכל, כל הטוב המבורך שזכינו בו הוא רק בזכותו ובכוחו הגדול, אני בכוח עצמי לא הייתי מסוגל אפילו לעמוד על הרגליים, ואין לך המלכה יותר מזה.

ובן מבואר בספרים הקדושים שלשון 'הודאה' משמש לכאורה על שני עניינים נפרדים, מחד גיסא הוא בא להביע שלמי תודה והכרת הטוב, ומן הצד השני הוא מורה על לשון של 'מודה על האמת', אבל באמת אינם אלא דבר אחד ומאותו השורש המה, דכאשר האדם מודה לחברו על הטובה שעשה לו, הריהו בעצם מודה על האמת ומגלה שמצד עצמו לא היה מסוגל לעשות את הדבר הזה, כל מה שזכה לזה הוא רק בכח מי שעשה למענו, וזהו ענין ההודאות שאנו מודים להשי"ת בכל עת ובכל שעה, כי בזה אנו מודים על האמת שמבלעדיו יתברך שמו אין לנו קיום אפילו שעה אחת בלבד⁷.

הערות והוספות

ה. ראה בספה"ק 'שפת אמת' (פרשת אמור וחכמתו מתדבק בגשמיות והיא נפש - תרנ"ג) וזה לשונו: כי הסומך על כחו הבהמיות היורדת לארץ. וכל זה מעשה

ענין זה בולט מאד בתפלת 'נשמת כל חי תברך', שבתחילה אנו מאריכים בהודאות להשי"ת ומגלים דעתנו שבכוחות עצמנו איננו מסוגלים לכלום, "מבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע וכו', אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה", ושוב מאריכים בהודאות, "ואילו פינו מלא שירה כים ולשונונו רנה כהמון גליו וכו', אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו ואלקי אבותינו וכו'", ולבסוף, מתוך כל התשבחות הללו והגילוי דעת שאיננו יכולים כלום בלעדי עזרתו, מתפרצת קריאת 'ה-מ-ל-ך יושב על כסא רם ונישא' בקול רעש גדול, כי באמת אין לך המלכה יותר מזה שמודה להשי"ת על כל החסדים שעשה עמנו.

ולחיפך, כאשר חסר לאדם מדה זו של הכרת הטוב עלול הוא להגיע לגרוע מכל, כמו שאנו רואים אצל פרעה מלך מצרים, כאשר נסתלק יוסף הצדיק מן העולם התחיל משתעבד ומסתולל בבני ישראל, והיה זה חוצפה נוראה ואיוולת גדולה, שהרי יוסף הצדיק הציל את כסאו ואת כל ארץ מצרים מחרפה בשנות הרעב, אילולא יוסף היו כולם גוועים ברעב, ובכל זאת העיז פניו מיד לאחר מיתתו והשתעבד בבני עמו של מטיבו ומושיעו, מכאן אמרו רבותינו ז"ל (ע"פ המדרש שמו"ר פרשת שמות א, ח), 'כל הכופר בטובתו של חברו סופו לכפור בטובתו של מקום', ועל ידי ההתנהגות של 'לא ידע את יוסף' ירד פרעה מדחי אל דחי עד שהגיע למצב בו לא התבייש להכריז בעזות מצח ולומר 'לא ידעתי את ה' רח"ל'.

הערות והוספות

נתקצצו רגליו על גחונך תלך. והכורע
במודים ומודה על האמת ויודע ומבין כי
הכל ברשות הקדוש ברוך הוא זוכה
להתרומם למעלה מהטבע. ונשיאת כפים
היא הארה שלמעלה מכל הקומה כמ"ש
ונתנך כו' עליון כו'.

אוב ודורש אל המתים. אבל אדם ובהמה
מי שערום בדעת ומשים עצמו כבהמה
תושיע ה'. וזה הסדר נשיאת כפים אחר
ברכת הודאה. דאיתא מי שאינו כורע
במודים שדרתו נעשה נחש. כי הנחש
שהלך בקומה זקופה ועל ידי גאותו

מכאן אנו למדים שמדה זאת של כפיות טובה היא מדה מסוכנת ביותר שממנה עלולים להגיע עד לידי כפירה בכל ח"ו, אבל מדה טובה מרובה, וכאשר מכיר טובה להשי"ת על כל הטוב והחסד ועוד מודה לו על כך ומהללו בפיו, על ידי זה הוא מנשא את השי"ת על כל לראש וממליכו באמת ובתמים על כל העולם כולו, והמכיר בטובתו של ה' מכיר במציאותו ורוממותו של הקב"ה על כל הנבראים, שרק הוא היה הוה ויהיה, עשה ועושה ויעשה.

יעזור השי"ת שאכן נשכיל לפקוח את עינינו להתבונן בכל החסדים שהוא אוסף אותנו בכל רגע ורגע, להכיר טובה ולהודות לו עליהם בפה מלא, ובזכות זה נזכה לבוא לתשובה שלמה ואמתית, ולהגיע אל ראש השנה צחים ומצוחצחים, נקיים מכל חטא ופשע, ועל ידי זה אף נזכה להמליך את הקב"ה עלינו ועל כל העולם כולו, עד שידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך, אמן ואמן.

סליחות

אנא סלה נא

גודל מעלת ימי הסליחות והחשיבות לאמדם מתוך כוונה

במוצאי מנוחה קידמנוך תחילה

אם כל ימי חודש אלול קודש אזי הימים שמתחילים לומר בהם סליחות קודש קדשים הם, בימים הללו מתרומם כל אחד מישראל בעליה בתר עליה, חרדת קודש ויראת שמים אופפת כל אחד באשר הוא, אימת הדין נסוכה על הפנים ודוק של כובד ראש מעטרת כל זיו וקלסתר, הן בעוד ימים ספורים מתייצב כל אחד לפני מלך מלכי המלכים ומוסר לו דין וחשבון על כל מה שעשה במשך השנה כולה, אין מי שיוכל להשתמט מזה, וכולם עוברים לפניו כבני מרון.

העצה היחידה להינצל מן הדין הוא להקדים ולבוא אל המלך, לבכות לפניו ולהתוודות על העבירות שחטאנו לו, להבטיח לו נאמנה שיותר לא ניכשל בהם, איננו ממתניים לשעת הדין עצמו בראש השנה, אז מופיע השטן עם חבילי העברות שעברנו במשך השנה ורוצה לקטרג עלינו, אלא עוד כמה ימים לפני זה אנו ניגשים בעצמנו אל המלך ומספרים לו כי לדאבוננו נכשלנו בחטאים, אנו מביעים את רגשי חרטתנו ומבטיחים נאמנה כי מכאן ואילך נשתדל וניזהר יותר, באופן הזה אנו מקוים לצאת זכאים בדיננו ונקיים מכל חטא.

את זה אנו משתדלים לעשות בחודש אלול בכלל ובימי הסליחות בפרט, לבוא אל המלך ולהתחנן אליו במיטב היגיון, אולי יחוס אולי ירחם עם עני ואביון, ויש להרבות בתפלות ובתחנונים אפילו אם זה בא על חשבון עסק התורה, כדכתב בספר 'שערי תשובה' (שו"ע תקפא סעיף א) בשם ספר 'טור ברקת', 'שיותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הציבור מללמוד', ומביא עוד בשם הר"י, "שכן ראה לקצת רבנים שתמיד היו עוסקים בגופי הלכה ובחיבורים, ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד גירסא רק תחנונים".

כרחם אב על בנים כן תרחם ה' עלינו

המגיד מדובנא (משלי יעקב - משל קכ"ח) הביא משל נפלא שעולה בקנה אחד עם תכלית הימים הללו, היה סוחר גדול שלו בן יקיר אותו אהב באהבת נפש ועליו שמר תמיד כבבת עינו, בכל עת השתדל להרנין את לבו ולהשיג עבורו מיני מעדנים ומתנות לרוב, באחת מנסיעותיו הארוכות על פני תבל עלה בידו להשיג בד יקר מאד, וכשחזר מסרו לחייט מומחה שיתפור ממנו מלבושים נאים ומתוקנים, כשהיה מוכן הבגד עד להפליא הלביש האב את הבן בבגדי החמודות הללו ונתן לו להבין את חשיבות המלבוש שהוא מוסר לו כעת במתנה, כמה יגיעות התייגע בכדי להשיג את הבד הנדיר, וכמה ממון שפך עבור זה, למען יידע הבן להעריך את הבגד המיוחד שהוא לובש כעת.

הבן יצא לרחוב העיר ברוב הדר וחשיבות, נהנה מן המעמד שהבגד החדש העניק לו, אלא שברוב כסילותו לא נזהר כלל ולא התבונן בדרכים בהם הוא הולך, גם כשהגיע בדרך הילוכו למבוי מלוכלך מלא טיט ורפש, לא פנה לאחוריו, הוא המשיך ללכת ללא הבחנה, לא עברו אלא כמה רגעים ורגלו החליקה מן המים הדלוחים שהצטברו במקום, חבריו תמכו בו ועזרו לו להתרומם מן הקרקע, אך אויה, שוד ושבר, הבגדים החדשים שעד לפני רגע בהקו ביופיים הנדיר הוכתמו מכף רגל ועד ראש, כל כולו נודף ריח רע מן הלכלוך והזוהמה שנספגו בתוך בגדי הפאר.

הרבה יותר משנבהל על מראהו הנורא והמאוס פחד מה יעשה אביו כאשר ישמע את אשר אירע, לא היה לו ספק שיכעס עליו מאד ואף יעניש אותו על כך באופן חמור, בפרט כאשר ישמע שלא נזהר בדרכיו ובמזיד נכנס למקום טיט ורפש, מרוב פחד לא ידע את נפשו ולא מצא מנוח לכף רגלו, מה עושים כעת.

הגיע אליו חבר טוב עם הצעה טובה, אל תמתין שאביך ישמע על המקרה מאנשים אחרים, הם יספרו לו כיצד לא השגחת על הבגד היקר שהוא התאמץ עליו ושפך עבודה דמים יקרים, אין ספק שאביך יכעס עליך ביותר ויבקש אחריך להענישך בכל חומר הדין, מוטב שתזדרז אתה ותרופן אליו תיכף ומיד, עוד בטרם יספיק לשמוע על המקרה ממישהו אחר, תבכה לפניו, תספר לו בכאב ובצער שנפלת עם הבגד היקר בתוך הלכלוך והרפש, כואב לך על הבגד שהושחת צורתו ואבד זיוו, מובטחני שיתעוררו רחמי האב על הבן ויסלח לך.

עשה הבן כעצת חברו, רץ אל אביו ובכה לפניו בדמעות שלישי על המקרה המצער שאירע לו, כמה כואב לו על הבגד היקר שהתלכלך בזוהמה, האב לא יכול היה לעמוד בצער הבן, נטל את מטפחתו ומחה את דמעתו מעל לחיו, ניחמו בדברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב, פייסו כי אל לו לדאוג כלל וכלל, נמסור את הבגד לכובס שישטוף אותו מכל הלכלוך והרפש שדבק בו, לאחר מכן יחזיר לנו אותו כמו חדש, נקי מכל רבב.

הנמשל מובן לכל בר דעת, הקב"ה מסר לנו נשמה יקרה וקדושה ממקור מחצב הנשמות, צחה ונקיה ללא רבב, אולם אנו ברוב כסילותנו לא נהגנו כהוגן ולא שמרנו עליה כפי הראוי, לא התרחקנו כדבעי משערי איסור ועל אחת כמה וכמה משערי היתר, לא פלא שנפלנו ומעדנו בחטא, הלא אנו בלבד אשמים בזה, ועתה איך נעלה אל אבינו והנשמה איננו אתנו כבראשונה,

איך נפתח פה לפניך דר מתוחים, באלו פנים נשפוך שיחים, געלנו נתיבותיך הישרים והנכוחים, דבקנו בתועבות ובמעשים זנוחים' (סליחות יום א' דסליחות).

אין לנו עצה אחרת, אסור לנו להמתין לראש השנה אז יעלה ויבוא השטן לקטרג עלינו ולספר על כל הדברים שנכשלנו בהם, כי הוא יתאר את מעשינו באופן שעלול להיות לרעתנו, אלא נרוץ בעצמנו אל אבינו שבשמים ונספר לו דברים כהווייתם, הנה נפלנו ונכתמנו בחטאים ועוונות, הנשמה הקדושה שמסר לנו מלאה קיא וצואה, 'איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב' (איכה ד, א), כואב לנו מאד על המצב השפל אליו נקלענו, ואז בוודאי יתעוררו רחמי הקב"ה עלינו וימחל לנו על כל עוונותינו, כי ימינו פשוטה לקבל שבים.

וזהו מה שאנו עושים בימי הסליחות, אנו מקדימים לבוא אל המלך כמה ימים לפני ראש השנה שהוא יום הדין, מוסיפים מן החול אל הקודש גם את הימים הללו, אנו משכימים באשמורת הבוקר שהוא עת רצון והרחמים גוברים בשעה זו, מתאספים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ברוב עם הדרת מלך, 'אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלקים נהלך ברגש' (תהלים נה, טו), ושופכים שיח ערב לפני אבינו רוענו מלך מלכי המלכים, לבכות לפנינו על מה שנפלנו בחטאים ולעורר עלינו רחמי שמים מרובים, וכפי שאנו אומרים בסליחות, 'אלקינו בושנו במעשינו ונכלמנו בעוונותינו, כרחם אב על בנים כן תרחם ה' עלינו', ובזכות זה מתעוררים הרחמים ומוחל על עוונותינו, כי ימינו פשוטה לקבל שבים.

אם יש דין למטה אין דין למעלה

עצם הדבר שאנו לא ממתנינים ליום הדין, אלא מקדמים לבוא אל המלך ולהתוודות, הא גופא ממתיק את הדינים ומהפך את הכל לטובה, שהלא כבר אמרו רבותינו ז"ל (דברים רבה שופטים ה, ה) שכאשר יש דין למטה אין דין

למעלה, כלומר, כאשר בני האדם דנים בעצמם ומחשבים את עוונותיהם ואף עושים עליהם תשובה, אזי אין הקב"ה מדקדק בהם ואינו מעניש אותם בדין, אבל אלו שמתעלמים ממעשיהם הרעים ואינם נותנים את לבם להתעורר בתשובה ולתקן את מעשיהם הרעים, עמהם יבוא אלקים במשפט כי לא יצדק לפניו כל חי.

ובן כתב בספר 'מגן אברהם' להרה"ק המגיד מטריסק זי"ע (פרשת שופטים): "ובפרט היום בחודש אלול קודם ראש השנה יום המשפט - יומא דדינא שדנין אז את האדם על כל מה שנהג כל השנה, והדין שרשו בהשם 'אלקים' שבגימטריא כמנין 'זה דיין', וכשהאדם הוא בבחינת דיין אמת קודם ראש השנה לדין דין בנפשו וחוזר ושב בתשובה שלימה, אז כשיש דין למטה אין דין למעלה, וכשיבוא אי"ה ראש השנה יומתקו כל הדינים מעל כל ישראל, ויהיה השי"ת בבחינת עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ויחדש שנה טובה על כל ישראל, אבל כשאין דין למטה יש דין למעלה בבחינת מלך יושב על כסא דין חלילה וחלילה".

יאמר הסליחות מתוך כוונה ופירוש המילות

באן אתנו המקום לעורר על החובה לכוון היטב בכל הדיבורים שמוציא מפיו שלא יהיו מן השפה ולחוץ, שהרי תכלית אמירת הסליחות הוא לבקש סליחה ומחילה מבורא כל העולמים, ואם אינו מכוון בדיבורים שמוציא מתוך פיו מה תועלת יש בכל האמירה, וכבר הרעיש על כך מאד מאד בספר 'יסוד ושורש העבודה' (שער המים פרק ה - כונת הסליחות), וזה לשונו:

"הנה אחי ורעי, צריכין אנו למודעי ידיעה בתחילה בקוראי שמו 'סליחות', שהוא על שם שבהם קבועים רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא וברוך שמו על סליחות עוונות, שימחל לנו הבורא יתברך שמו עוונותינו ופשעינו שעשינו עד הנה".

"והנה בודאי כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך של עולם לבקש מלפניו על סליחות עוונותיו בלתי תשובה בלבו - מה כוחו כי יאריך נפשו בתפלתו על סליחות עוונותיו זולת תשובה? הנה בני אדם זה לזה שואלים: 'אם אמרת הסליחות?' ואומר: 'הן, כבר אמרתי הסליחות!' ואינו שם על לב מה בצ"ע אמרת"ו הסליחות, הלואי שיאמר הבורא יתברך שמו הסליחות, וזה אי אפשר זולת התשובה, לכן ישתדל האדם בעת אמירת הסליחות לקבל בלבו תשובה גמורה, דהיינו החרטה על העבר וקבלה אלהבא".*

אל תשליכני כדרך שאנו משליכין אותך

חבל מאד שהאנשים אינם מתבוננים די הצורך בפיוטי הסליחות אותם הם אומרים, אפילו שהם אומרים אותו מתוך נעימה, כי יותר מזה צריך את כוונת הלב, היה מן הראוי שכל אחד יתכוון מבעוד מועד ויעייץ בספרי

הערות והוספות

ומחילה ולהתחנן על נפשו, צריך לבוא תחלה למדריגה הנזכר, שישכים לקדמת השכל, ולאשם את נפשו כל כך, עד שאינו מרגיש מעמדו ומצבו היכן הוא, מגודל הפחד ומורא נבטל ממציאאות, וכאשר השכים לקדמת השכל, משם יכול למשוך סליחה וכפרה, וזהו הכוונה משכימים לסליחות, כלומר, לסלוח עונות צריכים להשכים לקדמת השכל כמבואר, ולא כהמון עם אשר למדו לשונם לומר נשכימה לסליחות, כאלו סליחתם מוכן לפניכם, ואין פחד אלקים לנגד עיניהם לאמר ככה, ומי שנגע יראת אלקים על פניו, במעלה זכרונו מלת סליחות, נרתע לאחור מגודל המורא, אם ראוי לערך מעשיו לסליחה, או לאו חס ושלום.

א. גם בספר 'אור המאיר' (דרוש לראש השנה) מעורר על כך, וזה לשונו: ואתה תחזה הרגיל בפי העולם לומר, לכו ונלכה לסליחות, כאילו כבר מוכן ומזומן לפניכם סליחתם וכפרתם על עונם, ולמה לא יתן החי אל לבו, איה איפיה העובדות טובות, או הצדקה שהרבה לעשות, שראוי בשבילם לסליחה וכפרה, ומי יודע אם יסלחו לו אפילו חטא אחד, והוא אומר נשכימה לסליחות, הגם שכן נמצא בדבריהם (טור או"ח סי' תקפא) משכימים לסליחות, הכונה בזה על דרך ששמעתי מהמגיד זלה"ה...

ועל פי הדברים האלה הטיבו אשר דברו, ורמזו משכימים לסליחות, להורות האמור, מי שרוצה לשאול עבור סליחה

הפירושים הנפלאים שדורנו התברך בהם, הסליחות שאנו אומרים נתחברו על ידי הראשונים כמלאכים וגדולי הפייטנים במשך הדורות, והם מלאים מזן אל זן בדברי חז"ל ובמדרשים עתיקים, מלבד הפירוש הפשוט של המילות, כל המעיין מעט אומר ברקאי ומתעורר לכו לשפוך לב כעני בפתח.

ובדרך דוגמא ננקוט את הפיוט 'שמע קולנו' אותו נהגו לומר כל יום מימי הסליחות, יש בו הרבה כוונות ופירושים גלויים ונסתרים, ובמו עינינו ראינו את המחזור של הגאון רבי יוסף צבי סאלאנט זצ"ל, מגאוני וצדיקי ירושלים של הדור הקודם, ובמחזור שלו, לאחר הבית של 'אל תשליכני לעת זקנה', הוסיף מילים מזעזעות כל לב, 'כדרך שאנו משליכים אותך'.

במובן שמילים כאלו מזעזעים עד עומק שיתי הנפש, אנו מתחילים להבין את עומק הבושה שצריך לתקוף אותנו בשעת הסליחות, כיצד אנו יכולים לבקש מן הרבוש"ע שלא שליך אותנו מלפניו, בעוד שאנו לא קיימנו את מצוותיו כראוי וכביכול השלכנו אותו מאחורי גונו, כל אחד לפי דרגה דיליה מקיל לעצמו קצת בשעה שנעשה לאיש, יותר ממה שהיה רגיל לקיים בכל תוקף בימי הנעורים.

מבואר בספרים הקדושים שהקב"ה מתנהג עם בריותיו בדרך של מידה כנגד מידה, אם האדם עושה מצדו מעשים של התקרבות, דהיינו משתדל לקיים כל המצוות עם כוונה נכונה ועם רצון לתקן עולם במלכות ש-ד-י, אזי גם הקב"ה מחזיר לו התקרבות ומראה לו פנים שוחקות, אבל מי שבמעשיו גורם לפירוד והתרחקות, אזי גם הקב"ה מוסיף להתרחק ממנו עוד ועוד רח"ל³.

הערות והוספות

ב. ראה דברים שכתב בספר השל"ה הק' ובמדרש (ספר והזהיר משפטים מג.) אמר לו (תולדות אדם השער הגדול - שו) וזה לשונו: הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם

הלא בושא וכלימה תכסה פנינו בשעה שאנו באים לחלות פניו ולבקש ממנו אל תשליכנו לעת זקנה, והיכן היינו אנחנו, האם אנו לא התרחקנו ממנו, ובכל זאת תקוותנו ותפלתנו שנהיה תמיד מחוברים ונרגיש קרובים אל השי"ת ללא שום חוצץ ומבדיל.

רוח קדשך אל תיקח ממנו

מאידך גיסא יכולים אנו לשאוב הרבה עידוד וחיזוק מאותו הפיוט, שהרי אנו אומרים שם 'אל תשליכנו מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממנו', וכדאי לדייק היטב במילים הללו, כי מכלל לאו אתה שומע הן, דמתוך שאנו מבקשים לא ליטול את הרוח הקודש מאיתנו אנו למדים שרוח הקודש שורה בקרבנו, אלא שאנו מתחננים מאת הבורא יתברך שמו שיותיר אותו בקרבנו ואל יטלו מאתנו, וכמו שרש"י מפרש בתהלים (נא, יג), "ורוח קדשך אל תקח ממני - שלא יהא רוח הקודש מרוחק ממני".

ואף על פי שהרבה מדרגות ישנם ברוח הקודש ואינו מסור לכל אחד ואחד, כפשוטו, אולם ישנו בחינה של רוח הקודש ששייך בכל אחד מישראל, כמבואר בספרים הקדושים וכפי שכתב בספר 'שפת אמת' (פרשת תרומה - תר"ג), 'וכן הוא בכלל וגם בפרט כל איש ישראל לפי עבודתו יוכל לזכות לרוח הקודש'^א.

הערות והוספות

מסוברות, אף הוא נותן לך כך, אף הקדוש ברוך הוא צלך, כשם שאתה הווה עמו, כך הוא הווה עמך, עד כאן.

ג. וראה מה שכתב ספר הק' 'נועם אלימלך' (פרשת וישב), שגם בזמננו שייך הענין של רוח הקודש, והוא עוד יותר קל להשגה מבזמנים עברו, וזה לשונו: שמעתי משל

לישראל כי שמי 'אהיה אשר אהיה' (שמות ג, יד), מהו 'אהיה אשר אהיה', כשם שאתה הווה עמי, כך אני הווה עמך. וכן אמר דוד (תהלים קכא, ה) 'ה' צלך על יד ימינך', מהו 'ה' צלך', כצלך. מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או

ד' ימים לסליחות כהימים שצריך לבקר הקרבנות

ואם כל ימות אלול משמשים כהכנה דרבה לקראת האי יומא רבה עילאא שעומד וממשמש בפתחנו, אזי ימי הסליחות על אחת כמה וכמה, ובטעם הדבר שקבעו ארבעה ימים לאמירת סליחות טרם ראש השנה נאמרו כמה וכמה טעמים¹, בספר 'עטרת זקנים' כתב טעם נפלא (והובא באליה רבה ומשנה ברורה סי' תקפא), דהנה התורה שינתה הלשון של קרבן ראש השנה משאר כל הקרבנות, דבכל הקרבנות נאמר הלשון 'והקרבתם', ואילו בקרבן של ראש השנה נאמר 'ועשיתם' - "ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם... ועשיתם עולה" (במדבר כט, ב).

הערות והוספות

והנמשל מובן ממילא, בזמן שבית המקדש קיים והיה שכינת כבודו בבית קדשי הקדשים אזי אם היה אדם רוצה לשאוב רוח הקודש או נביאות היה צריך עבודה גדולה, כמו שמצינו בשמחת בית השואבה ששם היו שואבים רוח הקודש. אבל עתה בגלות המר הגם השכינה קדושה גלתה עמנו ובעוונותינו הרבים היא נע ונד בארץ ותשוקתה מאוד מצוא מקום דירה לשכון בה. ואם מצאה מנוח מקום נקי אדם שהוא רק נקי מעבירות וחטאים אזי שם היא דירתה ודפח"ה.

ד. בני ספרד פותחים באמירת הסליחות תיכף בראש חודש אלול וממשיכים מדי יום ביומו עד לראש השנה, אבל בני אשכנז לא נהגו כן, אלא מתחילים לומר סליחות ביום א' בשבוע שחל בו ראש השנה, מלבד אם ראש השנה חל בתחילת השבוע, שאז מתחילים ביום א' בשבוע שלפני זה, והכלל הוא שלא יפחות מד' ימים של סליחות.

מתוק מפי אדומ"ו הרב המגיד זק"ק ראויני (המגיד ממעורייטש) זלה"ה, והוא שאנו רואים שכעת אשר אנחנו בגלות המר יש בני אדם שזוכים לרוח הקודש בקל יותר מבימי הנביאים שהיו צריכין השבעות והתבודדות רב כידוע כדי שישגו הנבואה ורוח הקודש. ואמר משל נפלא ומתוק, למושל המלך שהוא במקום כבודו בביתו בחצירו בפלטין שלו ויבא איזה אוהב המלך וירצה להזמינו לסעודתו לביתו אזי בוודאי יעוס עליו המלך כי אין זה כבוד של מלך לצאת מפלטין שלו לבית אחרים גם אם יהיה הסעודה גדולה עד למאוד. ובלתי אפשרי שיזמין את המלך לביתו עד שיכין כל הכנות ויעמיד מליצים ופרקליטין גדולים שימצא חן בעיני המלך שיבא לסעודתו. אבל כשהמלך נוסע בדרך ורוצה ללון בדרך אזי כאשר ימצא מקום נקי באכסניא נקי אף אם בית המלון הוא בכפר אם הוא רק נקי אזי זה בית מלוננו ללון שם.

וללמדנו בא, שכראש השנה לא די בעצם הקרבת הבהמה, אלא גם צריך האדם לעשות את עצמו כקרבן, ולכן מקדישים ארבעה ימים קודם ראש השנה לומר סליחות, בדומה לארבעת הימים שבהם צריך לבקר את קרבן הבהמה קודם הקרבתו ולהבטיח שיהיה תמים וללא מום, כך גם אנו צריכים לבקר את נפשנו שיהיה נקי ממומי הנפש אלו החטאים.

ובפנימיות הענין יש לומר על פי המובא בספרים הקדושים, ש'קרבן' הוא מלשון 'התקרבות', היינו שתכלית הקרבנות הוא לקרב את האדם אל השי"ת לאחר שנתרחק ונתפרד ממקור הקדושה בסיבת עוונותיו, כמו שפירש ה'אור החיים' הק' את הפסוק (ויקרא א, ב) 'אדם כי יקריב מכם קרבן לה'', וזה לשונו: "עוד ירמוז לצוות את אנשי חיל, להשתדל לקרב לבבות עם בני ישראל לעבודת ה', ולזה יקרא קרבן לה', כי על ידי חטא האדם יפרד הדבקות של ישראל עם אביהם שבשמים, דכתיב (דברים ד ד) 'ואתם הדבקים בה'', ויהיו נבדלים ומרוחקים מהשכינה, והאדון ברוך הוא יקפיד כביכול על הדבר ויתאוה לקרב אותם אליו", עכ"ל.

והמבין עצמו כראוי, זוכה בראש השנה בשעת תקיעת שופר להתעלות לדרגה של קרבן עולה כליל לה', כדאיתא בגמרא (ראש השנה טז.), "תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני", דהיינו שכל אחד זוכה להגיע למעלת יצחק אביו שפשט את צווארו במסירות נפש.

כל יחיד צריך להתכונן כמו שליח הציבור

עולה על הכל ההכנה של שלשה ימים אחרונים לפני ראש השנה, שבמהלך הימים הללו צריכים להתנהג בקדושה ובטהרה ובשמירה מעליא להיות קדושים וטהורים בכל מידה נכונה, וביותר צריכים להתכונן בעלי התפלה

והעומדים על הפקודים בעלי משמרת הקודש, שהם עומדים בראש בני ישראל וממונים להתפלל בשליחות כל ישראל.

כרכתב השל"ה הק' (מסכת ראש השנה פרק נר מצוה - יג): "שלשה ימים קודם ראש השנה וכן קודם יום כפורים, צריך השליח צבור וכל מי שנברר מהקהל להתפלל או לתקוע, צריכין להפריש עצמן מכל דבר המביאים לידי טומאה, וצריכים טהרה ביותר", וכאן מביא השל"ה הק' ראייה לדבריו מתוך דברי הזוהר הק' פרשת ויקרא (ח"ג דף יח.).

ממשיך השל"ה הק' וכותב: "הרי רבי שמעון בר יוחאי לא רצה לשמוע התפילה משום אדם בבית הכנסת בראש השנה ויום כפורים, אלא אם כן היה בוחן אותו שלשה ימים קודם יום טוב, שהיה בודק אותו אם הוא הגון להתפלל, הן מחמת מעשיו, הן מחמת ידיעת הכוונה. וזהו שאמר 'אלא אי קאים עליה כו', פירוש, עמד עליו וידע עניינו. על כן צריך להיות השליח צבור או התוקע, בעל תשובה גמור, וגם ילמוד התפילה וכוונת התקיעות ביותר".

מוסיף עלה מרן החתם סופר זי"ע דבר נפלא (תורת משה דרוש לכ"ז אלול תקצ"ז), שבזמננו אנו מחויבים כולם להתנהג בקדושה ובטהרה יתירה בשלושה ימים קודם ראש השנה, לא פחות מבעלי התפלות והבעל תוקע, כי מה שאמרו הפוסקים הקדמונים שרק בעלי התפלות מחויבים בזה, היה נכון רק לשעתם, כי בזמניהם התפללו רק בעלי התפילה והיו עיני כל העם תלויות בהם לצאת ידי חובתם, אבל כהיום הזה שכל אחד מתפלל בעצמו ושליחי הציבור רק מסיימים, יש לכל אחד דין של בעל תפילה ועל כל יחיד ויחיד מוטל החוב להתכונן לקראת יום הדין לא פחות מבעלי התפילה.

לנצל את ימי הסליחות כראוי

על כן ישתדל כל אחד בימים אלו, הימים האחרונים של כל השנה, להתכונן כראוי לקראת יום הדין הבא עלינו לטובה, וביותר יש להתחזק באמירת

הסליחות שיהיה מתוך כוונת הלב ולא באמירה בעלמא כמצוות אנשים מלומדה, בכדי שבאמת יתכוון לבקש סליחה ומחילה מאת בורא כל העולמים ולא יהיה כחוכא ואטלולא.

וכאן המקום לעורר ולחזק על ענין עסק התורה בימים הללו שמתחילים לומר בו סליחות, שמטבע הדברים סדר היום משתבש קצת, ויש להיזהר ביותר שלא להשחית את הזמן הנעלה להבל ולריק, אלא יגביר חילו לתורה ועבודת ה' יתברך ביתר שאת וביתר עוז, כמו גם לעבודת התשובה על העוונות שבידו ובקשת מחילה וסליחה ממי שחושש אם פגע בו, ובוודאי שבזכות ההכנה הזאת יזכה לקבל את השנה החדשה מתוך רחמים וחסדים ויזכה לצאת זכאי בדין^ה.

הערות והוספות

אלו ללמד עם התלמידים בשקידה רבה אחד גדולים ואחד קטנים... ואם הנערים בני דעת להבין מוסר השכל, יש לו למלמד ללמד עמהם בכל יום קצת בספר מוסר לעורר לבם ליראה את השם הנכבד והנורא, כי השם יתברך בוחן כל עשתונות צעיר ורב, וכי קרוב יום אשר בריות בו יפקדו לחיים וחלופו, לטוב ולהפכו. ועת לחננה להשמיע קולם במרום בתפלה ובתחנונים שיזכו בדין המה ואבותיהם ואמותיהם לחיים טובים ולשלום. ואם דבריו יעשו רושם בלב הנערים ויפילו תחנתם בכונת הלב, יגדל כח תפלתם וזעקתם שהוא הבל שאין בו חטא, לתת עוז ותעצומות לתפלת הצבור שתעלה מסלה ישרה, ותחשב לו לצדקה ועליו נאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (דניאל יב, ג).

ה. כאן המקום לציין דיבורים נוקבים שכתב בספר 'מטה אפרים' (סימן תרג סעיף ו), בו הוא מעורר את מרביצי התורה לשים לב על תלמידיהם שלא יתבטלו באלו הימים מתלמוד תורה, ואדרבה יראו להוסיף עמהם הלימוד גם בספרי יראה ומוסר, ובזכות זה יזכו שתתקבל תפלתם לרחמים ולרצון לפני אדון כל, וזה לשונו:

מלמדי תינוקות ובחורים, חלילה להם לבטל בזמן הזה סדר למודם כאשר בעונותינו הרבים דשו בו רבים בעתים הללו, נרפים הם נרפים, שלא לפקח על צרכי התלמידים, וקוראין לו ומכנים לו שם 'בין הזמנים' ומפנים לבם לבטלה, ומימי הסליחות עד אחר החג אינו מביא וקורא כדרכו... האיש אשר נגע יראת ה' בלבבו יוסיף אומץ בימים

שבת של אלול

קדשם בקדושת השבת

בשבת מתעלים העולמות ומקרבים אותנו לתשובה ודבקות בהש"ת

המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה מוחלין לו

על אף שכל ימי חודש אלול מסוגלים לתשובה ותיקון המעשים, כמבואר בספרים הקדושים שבחודש זה נפתחים שערי תשובה יותר מימים אחרים, וכדכתב ב'מאור ושמש' (כי תצא): "בימים הקדושים האלה מראש חודש אלול ואילך נפתחים בו שערי תשובה יותר מכל השנה, והם ימי רצון וראוי לכל משכיל להתעורר בהם מתרדמות שנת העצלות, וְלִפְקֹחַ עֵינָיִם עֲרוּת וְלִהְיוֹת לְקִרְיַת אֱלֹהֵינוּ", וכן גם כתב ב'מטה משה' (סימן תשעה), "כי אלו ארבעים יום מיום ראשון דאלול עד יום כיפור הם רצויים לפני המקום וימינו פשוטה לקבל שבים", ואף מסמך לזה ראיות למכביר מן התורה נביאים וכתובים.

אולם יחד עם זאת כולי עלמא מודי שיום השבת קודש מסוגל לתשובה בכפלי כפליים, כדאמרו בגמרא (שבת ק"ח:): "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, שנאמר 'אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו' - אל תקרי מחללו אלא מחול לו".

וה'טורי זהב' בהלכות שבת (סימן רמב בהקדמה) התקשה מאד בדברי הגמרא הללו, דהא ממה נפשך, אם לא עשה תשובה כלל כיצד זה תועיל לו

שמירת שבת למחול עוונותיו, ואם עשה תשובה, לכאורה אינו צריך להגיע לזכות של שבת, שהרי בתשובה לבד סגי ואין לך דבר העומד בפני התשובה.

אלא אומר הט"ז, שהמדובר כאן בחוטא שעשה תשובה כהלכתו ושב על חטאיו, אבל עדיין יש בידו עבירות שתשובה רגילה אינה מועילה עליהם עד שיעברו עליו יסורים ח"ו או עד שעת מיתה, כדאיתא בגמרא (יומא פו.) 'עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין', ועל עבירות אלו מועילה הכח של שמירת שבת כהלכתו, שאם עשה תשובה ושמר את השבת זוכה למחילה גמורה תיכף ומיד בלא מיתה ויסורים.

שבת ותשובה ענין אחד - שחזור למקורו הראשון

חזינן מכאן הכח הנפלא של שבת קודש שמועיל לתשובה שלימה אפילו על העוונות החמורים ביותר, ובספרים הקדושים האריכו לבאר היטב הקשר בין שני העניינים של שבת ותשובה, ונתבאר בדבריהם הקדושים ששניהם ממקור אחד יהלכון, והזמן גרמא בשבת קודש להתעורר לתשובה, והרה"ק בעל התניא זי"ע האריך בענין זה בכמה וכמה מקומות בספריו הק', ובספר 'ליקוטי תורה' (דרושים לשבת שובה) כתב, 'שענין שבת וענין תשובה הכל אחד דהיינו חזרת הדברים למקורן ושרשן'.

ובזה נבאר קצת את תורף דבריו הק', דהנה תחילת השתלשלות בריאת העולם היתה על ידי שעלה במחשבתו יתברך הרצון לברוא את העולם, ובמשך ששת ימי המעשה התלבש אותו המחשבה והשכל בתוך כלי המעשה, ובכלי המעשה הללו ברא את העולם בפועל, אבל כשהגיע יום השישי, וראה הקב"ה כי נשלמה מלאכתו על הצד היותר טוב, או אז כביכול הניח הקב"ה את כלי המעשה מידו, והמחשבה שעד עתה הייתה נתונה בתוך ענייני העשייה חדלה

מפעולות היצירה ושבה למקורה הראשון, וזהו 'ביום השביעי שבת וינפש' (שמות לא, יז), שביום השביעי שבה המחשבה למקורה ונחה מן העבודה^נ.

מאז ועד עתה חוזר הדבר ונשנה מדי שבת בשבתו, בששת ימי המעשה יורדת המחשבה ומצטמצמת אל תוך העשייה ואילו ביום השביעי שובתה ממלאכתה וחוזרת המחשבה למקומה העליון, ולכן נקרא היום השביעי בשם 'שבת' שהוא אותיות 'תשב' - מלשון של 'תשובה', כי לאמיתו של דבר הפעולה של שבת ופעולת התשובה דומים האחד אל השני, בשניהם ישוב המציאות למקורה הראשון, בשבת שבה מחשבת העשייה למקורה, כמו כן החוטא לאחר שעושה תשובה שב למצבו הראשון, דהיינו אל השי"ת, כפי שהיה לפני החטא.

בלומר, הנשמה הישראלית היא חלק אלוך ממעל שמבוטלת לגמרי אל אורו של השי"ת, אבל כאשר האיש הישראלי נכשל בעבירה רח"ל, הוא מושך על נשמתו מלבושים גשמיים שמקיפים אותה מכל צד, עד שהנשמה מקבלת מציאות גשמית שמנתקת ומרחקת אותה ממקור הקדושה והרוחניות, אבל על ידי התשובה הוא מבטל שוב את רצונו אל רצון השי"ת, ובזה שבה הנשמה אל מקורה הראשון, זה נקרא תשובה - מלשון שיבה וחזרה.

עוד כתב האדמו"ר הזקן ב'תורה אור' (פרשת יתרו), על פי הידוע מספרי הקבלה שביום השבת קודש מתעלה ומתרוממת הבריאה כולה למקום יותר קדוש ואף יותר נעלה מאשר בימות החול, וכפי שביארנו מקודם, שבששת ימי המעשה מצמצם הקב"ה את השכל אל תוך בחינת עשייה ויצירה ובשבת קודש

הערות והוספות

א. כל המתואר כאן הוא רק על דרך את הענינים העמוקים שאין לנו בהם משל ובכדי לשבר את האוזן להבין הבנה באמת.

חוזר השכל למקומו הראשון, וענין זה מכונה בספרי המקובלים 'עליית העולמות', דהיינו שבשבת קודש מתבטלת המציאות הגשמית השוררת בעולם אל האור הרוחני, וממילא מתעלה כל העולם כולו למדרגה שהיא יותר רוחנית ויותר מקודשת, וזהו בעצם גם פעולתו של הבעל תשובה, שבכח גדול ובהשתוקקות עצומה שיש לו אל השי"ת מתגבר על החומר והארציות בו היה שרוי עד עתה, ועל ידי הביטול שמבטל את עצמו לגמרי אל השי"ת הוא זוכה להתעלות לעולם שכולו רוח וקדושה (וראה ענין זה בהרחבה ב'ליקוטי תורה' פרשת בהר).

משום הכי כתב בספר ה'תניא' (אגרת התשובה - פרק י) שערב שבת הוא זמן תשובה לכל, היות שבשבת קודש הוא זמן עליית העולמות ובחינת תשובה עילאה וצריך להגיע לשבת קודש כשהוא נקי מכל חטא ועוון, וזה לשונו: 'כנודע ליודעים שהשבת היא בחינת תשובה עילאה, ו'שבת' אותיות 'תשב אנוש', כי בשבת היא עליות העולמות למקורם'.

קדושת שבת מעורר השתוקקות ודבקות בהשי"ת

מוסיף על כך בעל ה'שפת אמת' מגור זי"ע וכותב (כי תשא תרמ"ג), שבמשך ימות החול קשה ביותר לעורר את פנימיות הלב להשתוקק אל השי"ת, מאחר שבמשך ששת ימי המעשה צמצם הקב"ה את אלקותו במצמצום אחר צמצום בכדי לברוא את העולם הגשמי, ומכח זה נתגשם כל העולם וגרם שבני האדם לא ירגישו כל כך באורו יתברך שמו ויהיה להם קשה להתקרב אליו, אולם בשבת קודש מזדכך עובי הגשמיות של העולם ואור הקדושה מתחיל לזרוח בו בחזקה, ועל ידי זה מתעורר בקרב הבריות הרצון וההשתוקקות לשוב אליו יתברך בכל לב ובכל נפש.

והא לך לשון קדשו המאיר כספיר ויהלום: "והענין הוא, כי כל ששת ימי המעשה היו כל הברואים רחוקים משרשם, כי בבריאת העולמות צמצם

אלקותו יתברך שמו ונשתלשלו העולמות מעילא לתתא וצמצומים רבים עד עולם התחתון דהיינו עולם הגשמי, ונתגשם העולם. ובכל ימי החול קשה מאד להתעורר את עצמו ולהמשיך את עצמו לשרשו, וכיון שהגיע שבת - הוריד הקדוש ברוך הוא קדושת שבת על כל העולמות, והרגישו כל הברואים הקדושה של שבת, מה שלא הרגישו כל ימי החול מפני גישום העולם".

"ובשבת קודש התחילו להרגיש הקדושה אשר יופיע עליהם, והתחילו להשתוקק ולהתנוצץ לעלות להדבק בשרשן. וזהו 'עלויות העולמות', שעל ידי מסירות נפש - מתעלין כל העולמות מתתא לעילא עד שנדבקין באין סוף ב"ה. ומאין בא להם השתוקקות - זהו מפני שהוריד הקדוש ברוך הוא קדושת שבת על כל העולמות התחילו כולן להשתוקק, וכלתה נפשם להעלות להדבק בשרשן"³.

שבת בו תשוב

כיוצא בזה כתב בספה"ק 'שם משמואל' (עקב תרע"ו) ששבת קודש הוא זמן מסוגל ביותר להתעוררות תשובה, כי באמת קשה מאד שיעזוב רשע

הערות והוספות

נפשם היפוך מששת ימי המעשה שלדעתם נבראו שהי' להם רצון להיות נמתחים והולכים, ויכל אלקים ביום השביעי וגו' שהאלקים נתן בהם בחי' זו, והיינו שלעומת שהקב"ה הביט בכל מה שברא ועָרְבָה לו, מזה עצמו נתעוררה בכל הבריאה בחי' זו להתאוות ולהשתוקק לשורשם, וכענין שכתוב (משלי כז, יט) כמים הפנים לפנים וגו' שהרצון למעלה בהבריאה עורר רצון למטה בהבריאה.

ב. ויובן היטב על פי לשון המדרש (במדבר רבה נשא י, א): ויכולו השמים והארץ וגו' (בראשית ב, א) - אין ויכולו אלא לשון תאוה, שנאמר (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי וגו'.

וכתב ב'שם משמואל' (פרשת בראשית תרפ"א) וזה לשונו: יש לפרש הלשון ויכולו נמי הכי מלשון כלתה, שהשמים וארץ וכל צבאם כלתה נפשם דהיינו רצונם לשורשם, והדר מפרש דאיך הי' זה שכלתה

דרכו ואיש און מחשבותיו, כל כך הוא מונח בתוך הגשמיות והעוונות עד אשר מאבד כל רגש דקדושה וכבר אין לו שום שאיפה ורצון להתעלות ממצבו הגרוע, אולם אם נצליח לעורר בקרבו איזה יראה ורגש דקדושה, תיכף יהיה לו הרגש זה לפתח ולשער של תשובה, וכאשר השער יהיה פתוח לפניו לרווחה מיד יעלה וירוץ בו מהרה בבחינת 'משכני אחריך נרוצה'.

ממעם זה אמרו ששבת הוא הזמן המיוחד המסוגל להתעוררות תשובה, היות שבשבת קודש שובתים כוחות הטבע והחומר המושכים את האדם לרע, וביום זה שבים כל העולמות למקורם וטבעם הראשון, על כן מסוגל יום השבת קודש להזריח אור של קדושה בתוך לב האבן של האדם, לעוררו ולהגביהו בטפח וטפחיים מעל גבי הקרקע החומרי עד ששב בתשובה שלימה כתינוק שנולד דמי, וסימנך שב"ת נוטריקון 'שבת בו תשוב'.

ובן כתב גם בפרשת כי תבא (תר"ע): "וזהו הענין שבשבת בנקל לשוב בתשובה כמו שאמרו 'שבת בו תשוב'. דהנה באמת האדם שחטא ונעקר מכלל ישראל איך יכול לבוא לתשובה, כי הוא רחוק מאד. אך מחמת הרצון והחשק של האדם לשוב לשרשו כמקדם, על ידי זה הוא יכול לבוא לתשובה כנ"ל. אך לזה הרצון גם כן קשה מאד לבוא, מאחר שעדיין עומד מבחוץ מאין יבוא לו הרצון. אך בשבת שהיא עת רצון, ובפרט במנחה שהיא רעוא דרעוין ונפתח הרצון העליון למעלה וכמים פנים אל פנים, כמו כן נפתח אצל האדם רצון ותשוקה לבוראו, על כן שבת היא זמן תשובה".

שבת מעורר את האדם לתשובה וזוכה למחילת עוונות

מעתה נבוא להבין אל נכון מדוע אכן אמרו בגמרא שהובאה לעיל 'כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו', ובוודאי אין זה מסתבר לומר שעל ידי שמירת שבת בלבד יזכה למחילה אפילו

בלא שעשה תשובה, וכתמיהת ה'טורי זהב', אלא וודאי הכוונה שעל ידי עליית העולמות בשבת קודש מאיר בנפש האיש הישראלי אור בהיר וחזק שמטעימו בידידות וערבות הקדושה, ואור זה נותן לו את הכח והעוז לשוב אל השי"ת ביתר שאת ויתר עוז, וממילא זוכה למחילה סליחה וכפרה.

וכפי שחרט עלי ספר הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע (קדושת לוי פרשת כי תשא): "דהנה אמרו חכמינו ז"ל (שבת קיח:): אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש אם שומר שבת כהלכתו מוחלין לו, והטעם הוא, דעל ידי עבירה שאדם עושה הוא נפרד משורש החיים ומביא פגם בנשמתו (עי' תיקו"ז תיקון ע), אבל כשבא קדושת שבת אז הקדוש ברוך הוא מאיר לאדם הארה גדולה בעולמות הגנוזים, ומאיר נשמת האדם, ועל ידי זה יכולה הנשמה לחזור לשורשה. וזהו 'מתנה טובה', שעל ידי ששומר שבת כהלכתו, אז בא לו מחילה לכל עונותיו"^א.

הערות והוספות

החטא בכניסת שבת מצא כל הבריאה חן בעיניו. ואז ויברך אלקים את יום השביעי בירכו באור פניו. שמקודם אמר אדם הראשון ואוכל ואיתא במדרש רבה (בראשית רבה י"ט, י"ב) ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל אכלתי ואוכל. פירוש שלא האמין עוד בעצמו שיוכל להתגבר על יצרו כיון שראה שאף קודם שטעם מעץ הדעת טוב ורע היה בכח הנחש להסית אותו היה דן קל וחומר עתה אחר הקלקול שבודאי אוכל עוד ולא רצה לגנוב דעת העליונה וזה שאמר ואוכל. אך אחר שנכנס שבת בירכו באור פניו ואז ראה שעל ידי השבת יוכל לבוא לידי תשובה ולתקן הכל וכמו שיתברר לעתיד...

ג. עיין בספה"ק 'פרי צדיק' (פרשת נשא אות י) לרבינו צדוק הכהן מלובלין זי"ע, שביאר כי על ידי המאור של שבת זוכין לעשות תשובה ולתקן הכל, ולעולם אין להתייאש מן התשובה, וזה לשונו: וזה שאמרו במדרש (בראשית רבה י"א, ב') בירכו באור פניו של אדם קידשו וכו' והיינו שבשבת זוכה ישראל לאור פנים שזהו אנפין חדתינן נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי. וזהו יאר ה' פניו אליך זה מאור השכינה וכו' (וכמו שאמרו בספרי פרשה זו מ"א והובא ברמב"ן) והיינו שבשבת כל אחד מישראל זוכה לנשמה יתירה... וזהו מה שכתב הרמב"ן ויחנך שתשא חן בעיניו כענין שאמרו עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני וכו' שלאחר

רק מצות שבת נותרה בשלמותה כלפני החטא

באופן אחר התבאר זה המאמר בספר הק' 'מאור ושמש' (פרשת כי תשא), דהנה בשעת מתן תורה חזר העולם לתיקונו השלם כפי שהיה בשעת בריאת העולם - עוד מלפני שחטא אדם הראשון בעץ הדעת ונעצר העולם - ובאותו הזמן היו מקיימים את מצוות התורה באופן הנעלה ביותר עד שזכו להשתמש בהאור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא.

אולם תיכף לאחר שנפלו בחטא העגל הפסידו את המדרגה הזאת, כי הפגם של אותו החטא השפיע באופן מבהיל לא רק לשעה זו בלבד, אלא אף לאחר ששבו בתשובה שלימה כבר לא חזרו להיות באותו מדריגה בו היו לפני החטא, כי העולם התגשם ואיבד את צלילות בהירותו הראשון, גם המצוות והעשיות שעד עתה זכו לקיים באופן זך ורוחני התגשמו מעט וכבר לא זכו לעורר באמצעותם את האור הגנוז כבתחילה, ולכן היה צריך השי"ת למסור להם את מלאכת המשכן, בכדי שיוכלו להמשיך את השראת השכינה הק' אפילו בתוך העשיות והמלאכות הגשמיות.

אם כי מצוה אחת הייתה שנותרה בטהרה כביום נתינתה ולא שלטו בו ידי זדים, והוא המצוה של שבת קודש שהיא כל כולה רוחנית ואין בה שום עשייה ופעולה גשמית כלשהיא, אדרבה, בשבת קודש שובתים מכל מלאכה ועשייה, והיות שהפגם היה רק בעולם העשייה ניצולה מצוות שבת מן הקלקול,

הערות והוספות

הזדונות נעשים כזכויות כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית כשלג ילבינו שכן היה מסודר מתחילת הבריאה ויהיה מהכל טוב מאד...

וזה שאמרו במדרש (בראשית רבה כ"ב, י"ג) כך הוא כוחה של תשובה וכו' מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת וכו' שעל ידי השבת יוכל לתקן שיהיו

וזוהו ביאור הגמרא (שבת י:): 'אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה לך והודיעם', כי שבת קודש אכן גנוזה וחבויה מן הסיטרא אחרא שאינו שולט בה כלל.

ועל כן נאמר על שבת (שמות לא, טז) 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם', כי מצוות שבת היא המצוה היחידה שנשארה בטהרה - 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם', מכאן אמרו חכמינו ז"ל (ביצה טז) שכל המצוות ניתנו לישראל בפרהסייה מלבד מצוות שבת קודש שניתנה בצנעה, כי מצוה זו נותרה מסותרת מעיני השטן שלא יצליח לפגום בו חלילה.

על פי יסוד זה שופך ה'מאור ושמש' אור חדש על מאמר הגמרא 'כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו', והתקשה הט"ז כיצד יכול לזכות למחילת עוונות אם לא שעשה תשובה, אמנם לדברינו לא תקשי לך כלל, כי באמת לא התכוונה הגמרא לומר שעל ידי שמירת שבת בלבד יזכה למחילה בלא תשובה, דבר זה אי אפשר, שהרי מחילת עוונות תיתכן רק לאחר ששב עליהם בתשובה שלימה, אלא הענין הוא, שאפילו לאחר שעשה תשובה כדבעי ואף זכה למחילה, עדיין החטא מעכב שלא יוכל לקיים את המצוות בשלמות, כי כל המצוות - מלבד מצוות שבת קודש - נפגמו והתגשמו על ידי החטאים וכאילו חסר במחילה.

וזוהו ביאור הגמרא 'כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו', כלומר, רק לגבי מצוות שבת זוכה למחילה שלימה, כי במצוות שמירת שבת לא ניכר מעיקרא רושם והשפעת חטא העגל, וכאשר הבעל עבירה שב בתשובה שלימה על עוונותיו הריהו זוכה לקיים את מצוות שבת קודש בשלמות כמו מלפני שחטא, ללא שום פגם וירידה, ודלא כשאר המצוות שהחטא מעכב בהם אפילו לאחר שעשה עליהם תשובה, ולכן נאמר

בתהלים (צב, א) 'מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עלינו', כי מצוות שבת היא נחמה לבני ישראל על שהותיר השי"ת בידם מצוה אחת שלא שלטה בו ידי זרים ובקיומה מתגלה האור הגנוז כמו שיהיה לאחר התיקון השלם, וכדאמרר חז"ל (ברכות נז:): ששבת הוא מעין עולם הבא⁷.

אך זאת נחמתנו בעניינו, שעל ידי מצוה זו של שבת קודש - שאנו זוכים לקיימה בשלמות - יש בידינו הכח להמשיך את ההארה של שבת שיאיר אל תוך ימות השבוע, ועל ידי זה לרומם ולהעלות את כל התורה והמצוות של כל ימות השבוע שיהיה יותר בשלמות ויותר בקדושה, כפי המקובל ממרן הבעש"ט זי"ע שאמר כי על ידי שידוע האדם בכניסת השבת שהארת השבת עתידה להסתלק ממנו במוצאי שבת, אזי מתדבק בה ביותר עד שנבלע בו ומשתייר מן ההארה לשאר הימים⁸.

הערות והוספות

המעשה לטהרה ולהארה הראשונה והוא מצוות זכירת מתן תורה בכל יום.
ה. וכדכתב ב'שם משמואל'⁹ (כי תשא תרע"ד) שכל איש ישראל צריך לקשר עצמו בהקדושה בקשר חזק ואמיץ שלא יפול הנופל ממנו לאחר שבת קודש, וזה לשונו: כתיב (תהלים כד, ג) 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו', ופירש המגיד **מקאזיניץ** זצ"ל כפל הלשון שאפי" אחר העליה מי הוא שיקום במקום קדשו ולא יפול משם, כי אם ח"ו יפול אחר העלותו תהי' הנפילה יותר גדולה כמ"ש (שם ק"ב) 'כי אתה נשאתני ותשליכני', וכמ"ש (איכה ב') 'השליך משמים ארץ' שפירש רש"י אחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ. לזה באה מצוות

ד. וראה עוד ב'שפת אמת ליקוטים' (פרשת ואתחנן) וזה לשונו: בפסוק (דברים ה, ו-ז) 'לא יהיה לך אלקים אחרים על פני', הוא לשון הבטחה גם כן כי במאמר 'אנכי ה' אלקיך' חל אלקותו יתברך על פניהם, ועל הארה זו צוה השי"ת 'לא יהיה לך על פני' דייקא. לכן הגידו חכמים כי בעת החטא נסתלק מהם הכתרים שהוא הארה הנ"ל ובשבת קודש יש מעין זה, ועל זה אמרו אין דומה מאור פניו של אדם בשבת קודש לימות החול, כי זכות השבת מסלק כל הסט"א מבני ישראל וממילא חל עליהם הארה הראשונה, רק בימות החול נסתלק אותו הארה על ידי החטא כמאמר לא יהיה לך הנ"ל, ומכל מקום על ידי תשובה ומעשים טובים זוכין הצדיקים גם בימי

שבת אחרונה מעלה כל שבתות השנה

הדברים הללו אמורים בכל שבתות השנה, כולם חשובים כולם ברורים כולם קדושים, אין אנו יכולים להשיג את גודל קדושת השבת, אבל ביותר נחוצים הם בשבתות אלו של חודש אלול שנועדו מעיקרא לתשובה ותיקון המעשים, וצריכים אנו לדעת את גודל התועלת והטובה שיצמח לנו בזה ובכא אם נשכיל לנצל את ימי השבת קודש כראוי מבואם ועד צאתם, כמובא בגמרא ירושלמי (שבת פרק טו ה"ג) **שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא בכדי לעסוק בהן בדברי תורה, והמתנהג בקדושה בשבת קודש זוכה להמשיך עליו קדושה וטהרה ולעורר עצמו לתשובה שלמה כראוי וכנכון בטרם בא יום הדין הגדול והנורא!**

בך גם מתבאר בספרים הק' גודל המעלה של שבת אחרונה בשנה, שיכולים להעלות בה את כל שבתות השנה שלא התנהג בהם כפי הראוי, כדכתב ב'שם משמואל' (וילך תרע"ב), **"הנה שבת זו האחרונה שבשנה, ויש לתקן בה מה**

העדות והוספות

הק' שגילה לנו צירופים ויחודים נוראים שיש לכוונם בב' ימים ראשונים של חודש אלול, וכתב שם שעל ידי הכוונות הללו ממשיכים קדושה אל תוך חודש אלול. תחילה נמשכת קדושת החודש אל תוך השבתות של אלול ומשם הוא ממשיך לקדש את כל השבתות, וכלשונו: ולזה אמר תחילה מדי חודש בחדשו ואחר כך מדי שבת בשבתו מפני שהחודש נכנס תחילה להשבתות שבו, ומאותן השני ימים - הוא ממשיך לקדש עצמו לקבל השבתות הבאים בקדושה.

הקטורת שהיא לשון קשר, היינו שישאר מקושר ולא יפול משם. ובדוגמא זו הוא בשבת שכל ישראל יש להם עלי' צריכין לקשר עצמן בקשר חזק ואמיץ. וזהו 'שכינתא תתעטר וכו' בוין תתקטר', כי האדם הוא דוגמא עליונה שכן אנו אומרים וכלהו מתעטרין בנשמתין חדתיין, ע"כ צריכין לקשר כנ"ל, וזהו בוין תתקטר כי וא"ו הוא מדת האמת כבוזה"ק, והיינו לפי מסת האמת שבאדם זוכין להתקשר בשבת.

ו. בספר הק' **'מאור ושמש'** (דברים הפטרת שבת וראש חודש) מביא את דברי האר"י

שהחסיר בכל שבתות השנה דביקות ועונג שבת, וכאשר שבת זו היא בעונג ודביקות כדת ומתקן בה כל שבתות השנה, כל האורות מכל שבתות השנה כולם נקבצו באו בשבת זו".

על דרך זה כתב גם ב'ישמח ישראל' (נצבים וילך), "והנה שבת זה שהוא שבת האחרון מהשנה שעברה, הוא נעוץ סופו בתחילתו, ועל ידי שמירתו בקדושה ובטהרה נוכל לתקן את כל מה שפגמנו בכל שבתות השנה שעברו, שאמרו צדיקים הקדמונים זצ"ל כאשר אם ירים איש את קצה המטה יתרומם כל המטה, כן כאשר יתקן איש ביום האחרון יתוקן כל הזמן, וזהו מה שנאמר (בתנא דבי אליהו פ"א) "מים יוצרו ולו אחד בהם" (תהלים קלט, טז) זה יום השבת".

בן יעזרנו על דבר כבוד שמו יתברך להתעורר בקדושת השבת, להאיר ולהזריח בליבנו את האור הגנוז בגוויה, ועל ידי זה נזכה לבוא לתשובה שלמה ותיקון המעשים כראוי וכנכון, ולהגיע לקראת השנה החדשה הבאה עלינו לטובה מתוך רוב ברכה ושמחה, וכלשון הפייטן בזמירות שבת: "וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה ומתוך עושר וכבוד ומתוך מיעוט עונות, ותן בנו יצר טוב לעבדך באמת וביראה ובאהבה, ונהיה מכובדים בעיניך ובעיני כל רואינו, כי אתה הוא מלך הכבוד כי לך נאה כי לך יאה".